

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний, Науковий
і Літературний місячник

5

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний,
науковий і літературний
місячник

Видає

Українська Інформаційна Служба
Поштовий індекс – 252034

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
The Ukrainian Information
Service Ltd.

ISSN: 0042-9422

Реєстраційне свідоцтво – серія KB № 1693

Відповідальний Редактор – Ілля Дмитрів
Помічник Відповідального Редактора – Лариса Йолкіна
Технічний Редактор і Адміністратор в Україні – Микола Кузів

Члени Редакційної Колегії:

Проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, Григорій Дем'ян,
ред. С. Караванський, ред. С. Квіт, мгр. О. Коваль, проф. д-р В. Косик,
проф. д-р О. Кушета, ред. Л. Наконечний, інж. В. Олеськів,
н. деп. Слава Стецько, проф. д-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.

Редакція і Адміністрація

252034 м. Київ, вул. Ярославів Вал 9, пом. 5, 6
200. Liverpool Road, London, N1 1LF, Great Britain

Телефони: в Києві (044) 229-41-22. В Лондоні: 0171 607 6266

Факс: в Києві (044) 229-41-22. В Лондоні: 0171 607 6737

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди відповідають поглядам
Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право скорочувати статті і виправляти мову.
За достовірність надрукованих статей відповідальність несуть автори.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1999 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Україна	19 грив. 68 коп.	9 грив. 84 коп.	1 грив. 64 коп.
Австралія	100 дол.	60 дол.	10 дол.
Австрія	900 шіл.	500 шіл.	100 шіл.
Аргентина	50 дол.	30 дол.	5 дол.
Бельгія	2.500 б. фр.	1.300 б. фр.	300 б. фр.
Велика Британія	ф.40.00	ф.23.00	ф.4.00
Канада	100 дол.	60 дол.	10 дол.
США	85 дол.	50 дол.	8 дол.
Німеччина	150 н. м.	80 н. м.	15 н. м.
Франція	450 фр.	250 фр.	40 фр.
Швеція	600 кор.	300 кор.	50 кор.

В інших країнах – рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації
«Визвольного» Шляху – в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше – на адреси наших
Заступників, на стор. 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed in Great Britain by: The Ukrainian Information Service Ltd., 200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Зміст

До питань державного будівництва

<i>Слава Стецько</i> : Угоди Чорноморської флотії – неприйнятні для України	515
<i>Igor Лосев</i> : Чорноморська флотія як особлива політична структура Росії в Україні	519
Звернення Київської організації Співки офіцерів України	521
<i>Ярослав Ярошенко</i> : Народного депутата і Голову НРУ похоронено	523
До трагічних подій на теренах Югославії	526
Претенденти на посаду Президента	529
Ще про вступ України до МПА	534
З діяльності Конгресу Українських Націоналістів	537
<i>Igor Каганець</i> : Соціальна самоорганізація і принцип Пітера	542
<i>Степан Семенюк</i> : Повертаючись до опублікованого	550

Вшанування пам'ятних дат

<i>Володимир Малайчук</i> : Ювілей Великого Кобзаря	553
<i>Наталія Дарченко</i> : Шевченківські дні	554
<i>Анатолій Бедрій</i> : Слава і честь національним героям!	555
<i>В. Рожко</i> : Закривавлена Волинь	560

Наука, дослід

<i>Тарас Салига</i> : ...Спасибі Вам за Ваше Серце, за листи, за слова, що додають сили,	571
<i>Володимир Жила</i> : Видатний український сценограф	587
<i>Валентин Багнюк, Віталій Поліщук</i> : Нарис з екології Києва	592

Література, мистецтво

<i>Ол. Бабій</i> : Батько і діти	605
<i>Н. Люпенко</i> : Як стрінеш могилу	606
<i>Микола Шатилів</i> : Світись уночі собор	607
<i>Галія Копко</i> : Моя батьківська земля	609
Україна – ненька	610
Я повернусь в Україну	609
Українцям-емігрантам	611
<i>Володимир Рожко</i> : Оксана (новеля)	612
<i>М. Капустинська</i> : У пам'ять жінки-педагога	617

Огляди, рецензії

<i>Роман Кухар</i> : Київська презентація перекладу «Історії Руси-України»	619
<i>Михайло Кметь</i> : Давні слов'яни	621
<i>Володимир Жила</i> : «Смерти нема для творців»	622
Вірші, що «засвідчують трагедію невинної людини»	626
<i>Ст. Радіон</i> : Ластівка з України	628

З листів до Редакції

<i>Федір Удичко</i>	631
Заклик до української громадськості в Європі	631
<i>Петро Василенко</i> : Спогади про самого себе	632

Посмертна згадка

Сл. пам. Осип Музичка-«Роман»	639
---	-----

Голова і члени Головної Управи ОБВУ, військовий аташе Посольства України в Лондоні полк. Олександр Черногуз, представники українських політичних і громадських установ і організацій і частина учасників під час Соборної Панахиди біля пам'ятника Героям України в оселі СУМ «Тарасівка» 5 березня 1999 року, присвяченої сл. п. ген. Романові Шухевичу-Тарасові Чупринці, Головному Командирові УПА і Провідникові ОУН в Україні в 49-річчя Його смерті.

*Слава СТЕЦЬКО,
магістер, народний депутат України,
голова Проводу ОУН і Конгресу*

УГОДИ З ЧОРНОМОРСЬКОЇ ФЛЬОТИ – НЕПРИЙНЯТНІ ДЛЯ УКРАЇНИ

(УЦІС) Президент України подав Верховній Раді на ратифікацію угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Російської Чорноморської фльоти на території України, про параметри поділу Чорноморської фльоти та про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморської фльоти та перебуванням Чорноморської фльоти Російської Федерації на території України.

Можна не сумніватися, що вирішальну роль під час розгляду цього питання у сесійній залі Верховної Ради відіграватиме та обставина, що російський парламент ратифікував (а Б. Єльцин – підписав) «великий договір» з Україною, обумовивши його вступ у дію моментом ратифікації Україною угод з Чорноморської фльоти.

Постають природні запитання: чому Росія так зацікавлена у ратифікації Україною угод з Чорноморської фльоти і якою мірою це відповідає інтересам України? Актуальність цих запитань пов'язана ще і з тим, що, власне, зміст угод залишається невідомим для українського народу, якому нав'язується думка про доцільність їх негайної ратифікації.

Спробуємо дати неупереджену оцінку цим угодам і проаналізуємо, які будуть наслідки їх ратифікації для нашої держави.

Розпочнемо з «Угоди про взаємні розрахунки...». У першій її статті наведено суму заборгованості України за державними кредитами, наданими Росією на 25 травня 1997 р., – 3 мільярди 74 мільйони доларів (з урахуванням відсотків) і стверджується, що Україна визнає цей борг. У зв'язку з цим необхідно зауважити: питання про походження цього боргу потребує додаткового вивчення, і навіть представники комуністів у Верховній Раді не раз ставили його під сумнів. Ратифікація угоди остаточно закріпить цю величину боргу нашої держави і зробить неможливими наполягання на його перегляді.

Тут же, в першій статті угоди стверджується, що Росія компенсує Україні вартість отриманих від неї кораблів шляхом взаємозаліку на суму 526.509 мільйонів доларів у рахунок погашення частини цього боргу. Щоб зрозуміти, про що йдеться, треба звернутися до «Угоди між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморської фльоти» (Додаток ч. 4), де визначено, що із загальної кількості 525 бойових кораблів, катерів та плавзасобів забезпечення Росії належить 271, а з 254 належних Україні ще 117 передається Росії в порядку взаєморозрахунків. Отже, вартість 117 кораблів і плавзасобів, що перебувають у діючій фльоті, оцінено в 526,5 мільйонів доларів. Об'єктивність такої оцінки

викликає великі сумніви, адже вона не набагато перевищуватиме вартість самого металу корпусів кораблів, якщо здати їх на металобрухт.

У другій статті «Угоди про взаємні розрахунки...» повідомляється, що Україна передає в оренду Чорноморській флотії земельні ділянки й об'єкти інфраструктури, акваторію бухт у Севастополі і Теодосії, зазначені в Додатках 2 і 3 та картах 1 і 2 до «Угоди про параметри поділу...». Цікаво, що орендна плата, визначена у 97.75 мільйонів доларів за рік, за 20 років дії угод дивним чином становитиме якраз ту саму суму, яка залишиться від заборгованості України після вирахування вартості переданих Росії кораблів та компенсації за розщеплювані матеріали. Отже, за час дії угод Україна не одержить ні копійки, а лише позбудеться свого сумнівного боргу перед Росією.

Тим часом з додатків до «Угоди про параметри поділу...» (в таблицях яких і досі залишилися порожні місця, тобто не визначено кількості споруд, площі земель з орендованими об'єктами) випливає, що загалом Росія одержує в Криму 4.502 споруди і об'єкти на території загальною площею 18,186.32 гектара та 10,415 метрів причалів (та ще плюс ніде не зазначена площа акваторій, бухт, портів, морських полігонів тощо). Легко підрахувати, що за річної орендної плати 97.75 мільйонів доларів лише вартість оренди 1 квадратного метра становитиме аж 0.54 долара за рік. І це на курортному березі Криму! Для довідки: вартість річної оренди 1 квадратного метра канцелярійних приміщень у Києві становить від 60 до 120 доларів і більше. А орендовані Росією споруди і приміщення є спеціалізованими, пристосованими для потреб флотії, мають відповідне обладнання тощо. Отже, йдеться про цілковито невідповідне, фактично, передавання землі і майна України в оренду на 20 років за безцінь! Такі умови оренди геть неприйнятні для нашої держави. Відповідно до чинної у світі практики повинно йтися про збільшення орендної плати бодай у 40-50 разів. Якраз такі розцінки – 26.2 долара США за один квадратний метр у Севастополі зробило Міністерство фінансів ще в 1995 році. Але українські можновладці керувалися, як бачимо, не українськими, а російськими інтересами. І як результат – щорічно Україна недоотримує 4-6 мільярдів доларів, тих мільярдів, які відбирають від народу, в нас з вами, не виплачуючи навіть мізерних заробітних плат, пенсій, стипендій, ліквідуючи найнеобхідніші пільги на ліки, проїзд тощо.

Зауважимо, що карт 1 і 2, які є невід'ємною частиною «Угоди про параметри поділу...» і на які є пряме посилання у статті 2 «Угоди про взаємні розрахунки...», у комплекті документів, розданих депутатам, немає. Як можна подавати на ратифікацію не всі документи, що їй підлягають?

Тим часом ознайомлення з цими картами було б дуже цікаве. Як випливає з Додатків 2 і 3 до «Угоди про параметри поділу...», об'єкти Чорноморської Флотії розташовані не лише в Севастополі, а практично по всьому Криму: вони є в Ялті, Теодосії, Качі, Батилимані, Чорноморському, Орджонікідзе, Коктебелі, Піщаній Балці, Гвардійському, Прибережному, на мисі Ілі та мисі Чавда, на горі Опук та горі Дюромень, і навіть у Генічеську, тобто за межами Кримського півострова... Вони є і в Миколаєві. Це рішуче суперечить міжнародній практиці утворення військових баз: об'єкти Чорноморської Флотії Росії в Криму не є компактно розташованими, територіально ізольованими, відмежованими від території, які

* «Феодосія» – зрусифікована назва портового міста на Криму, оригінальною назвою якого є Теодосія.

не орендуються. Значна частина об'єктів і досі не має зовнішньої охорони. Комунікації та перевезення між цими об'єктами породжуватимуть додаткові ускладнення для України. Згідно з «Угодою про статус та умови перебування Чорноморської фльоти...», військовослужбовці Чорноморської Фльоти та члени їхніх родин можуть вільно пересуватися територією Криму (а отже, і всієї України). За таких умов будь-яка провокація може спричинити обтяжувальні зовнішньополітичні наслідки.

Занепокоює і те, що «Угода про параметри поділу...» передбачає базування в Криму звичайних озброєнь і техніки (за даними з Додатку 5 – 110 танків, 65 самохідних гарматних установок, 169 бронетранспортерів, 200 бронемашин і десятки ракетних комплексів, гармат, допоміжної техніки тощо), частин морської піхоти, 92 літаків та 72 гелікоптерів морської авіації наземного базування, інших сухопутних частин, які входять до складу Чорноморської Фльоти Російської Федерації. Адже не становить особливих ускладнень перенести їх місця базування на російську територію. Немає об'єктивної потреби їх перебування в Україні, і питання про це належало б поставити з усією рішучістю.

Найбільше дивує, що під час підготовки угод представники української сторони не внесли до них принципового положення про загальну кількість військовослужбовців чужої держави, які можуть перебувати на території України. У ст. 4 «Угоди про статус та умови перебування Чорноморської фльоти...» зазначається: загальна чисельність особового складу Чорноморської Фльоти, що перебуває на території України, визначається «Угодою про параметри поділу...». Але в цій Угоді таких відомостей немає; у ній є лише посилання на те, що «чисельність особового складу в частинах морської піхоти та морської авіації наземного базування Чорноморської Фльоти не перевищує кількості, зазначеної в Додатку 2». Проте і в Додатку 2 цих відомостей немає. Тобто в жодному з підписаних і поданих на ратифікацію документів немає конкретних даних про орієнтовну загальну кількість (чи бодай її чисельні обмеження) військовослужбовців Чорноморської Фльоти, які перебуватимуть на території України протягом 20 років!

Отже, Росія будь-якої миті може довільно збільшити чисельність свого збройного контингенту в Криму, змінити структуру його озброєнь за допомогою транспортної авіації і десантних кораблів, навіть не інформуючи Україну, а Україна не буде спроможна в будь-який спосіб перешкодити цьому. Бо дозвіл на вхід і вихід кораблів в українську військово-морську базу «Севастополь», у тому числі й українським кораблям, дає російське командування Чорноморської Фльоти Російської Федерації. І само собою зрозуміло, що українська сторона не матиме змоги якимось чином проконтролювати, чи дотримується Росія взятого на себе зобов'язання не мати ядерної зброї у складі Чорноморської Фльоти. Власне, за наявними відомостями, Росія ще до набуття чинності угод уже порушила їх, утаємничено замінивши перелічені в Додатку 6 застарілі літаки Су-17 новими Су-24, які здатні нести ядерну зброю та вести всі види розвідки. Як це узгоджується із засадами національної безпеки нашої держави?

Водночас хотілося б зауважити, що такі відсилання від одного документу до іншого за відсутніми в них відомостями свідчать передусім про недостатню підготовку текстів угод. Іншим свідченням «сирости» угод і непроробленості всього комплексу проблем, пов'язаних з базуванням російської фльоти в Криму, є численні посилання в текстах усіх трьох угод на «окремі угоди» з тих або інших питань, яких немає у природі.

Зупинимося на цьому за браком місця далеко не повному перелікові зауважень до запропонованих Президентом для ратифікації угод. Здається, сказаного досить, щоб зрозуміти зацікавленість Росії у прискоренні цього процесу.

А для України політичними наслідками ратифікації угод стануть:

- узаконення безоплатної передачі Росії більшої частини Чорноморської Фльоти, яка, відповідно до постанови Верховної Ради України «Про військові формування в Україні» від 24.8.1991 р., у повному складі стала власністю України, що було визнано під час укладання Договору про створення СНД всіма державами-учасниками, в тому числі і Росією;

- створення джерела постійної внутрішньополітичної напруженості на півдні нашої держави, уповільнення процесу консолідації української нації, збереження за Росією можливостей для постійного тиску, провокування конфліктів, перманентних спроб дестабілізації становища з боку політичних діячів і військовослужбовців Росії, поширення сепаратистських і антиукраїнських настроїв у Криму;

- існування постійного джерела напруженості у стосунках із західними сусідами України, гальмування процесу її входження до європейських структур.

Серед правових наслідків ратифікації зазначимо:

- автоматичне набуття так званим боргом України перед Росією (походження й обсяг якого не доведено), який досі визнано лише на рівні міжурядових домовленостей, офіційного статусу державного боргу України;

- визнання практично необмеженого в часі права Росії на оренду військових баз;

- збереження необмежених можливостей для військовослужбовців Чорноморської Фльоти Росії після виходу в запас або відставку залишатися разом з родинами в Криму на постійне проживання, набувати нерухому власність, безплатно – за рахунок України, здобувати освіту, одержувати медичну допомогу, займатися підприємництвом тощо;

- нерозв'язаність питань громадянства для офіцерів Чорноморської Фльоти Росії та членів їхніх родин, військових пенсіонерів, що постійно проживають у Криму, найманих працівників підприємств та установ фльоти, а також українських громадян, які служать в російській флоті або здобувають військово-морську освіту в навчальних закладах Російської Фльоти, яким уже сьогодні Росія, порушуючи Конституцію України, надала і російське громадянство.

Економічними наслідками ратифікації угод буде:

- фактично безоплатна оренда Росією територій, споруд і об'єктів, надання їй прав на використання акваторій портів, об'єктивна вартість річної оренди яких, за мінімальними оцінками, має становити більше 4 мільярдів доларів на рік;

- неврегульованість питань оплати Росією у повному обсязі боргу за поточними видатками Чорноморської Фльоти Росії (оплата електроенергії, комунальних послуг, сплата податків, відшкодувань за забруднення навколишнього середовища тощо), яка сягає десятків мільйонів доларів;

- створення додаткових ускладнень для громадян, юридичних осіб, органів влади і місцевого самоврядування, пов'язаних з постачанням і матеріально-технічним забезпеченням російських військових баз, утрудненням розвитку інфраструктури, існуванням постійного джерела особливої небезпеки для населення.

Нарешті, наслідками ратифікації з огляду на національну безпеку України є:

- закріплення за Росією прав на розміщення необмеженого військового контингенту (в тому числі – важкоозброєних сухопутних військ та авіації, які здатні використовувати і ядерну зброю, й інші види зброї масового знищення) в Криму та відсутність механізмів контролю за його озброєннями;

– потенційна можливість завдання удару по території України в разі виникнення збройного конфлікту Росії з іншими країнами.

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що ратифікація угод **суперечить національним інтересам України**, а тому поданий Президентом проєкт закону про ратифікацію угод з Чорноморської фльоти належить відхилити.

*Ігор ЛОСЄВ,
кандидат філософських наук*

ЧОРНОМОРСЬКА ФЛЬОТА ЯК ОСОБЛИВА ПОЛІТИЧНА СТРУКТУРА РОСІЇ В УКРАЇНІ

(УЦІС) Сучасний фактичний статус російської Чорноморської фльоти в Україні є явищем безпрецедентним. Він не має аналогії у міжнародній практиці. Це збройне формування чужої держави на теренах країни перебування має потужну політичну і пропагандивну інфраструктуру, що утворює для нього можливість глибокого втручання у внутрішні справи України.

Всупереч твердженням російської преси й офіційних осіб про нібито важливе стратегічне значення Чорноморської фльоти, сьогодні її військове значення помітно поступається політичному. На сучасний період ЧФ суттєво втратила свої оперативно-тактичні можливості в басейні Чорного моря, а Середземного й поготів. Відчутне обмеження боєздатності ЧФ відбулося внаслідок процесів внутрішньої деструкції після розпаду СРСР, недостатнього фінансування, застарілості корабельного складу (практично немає кораблів з терміном служби менше 15 років); зменшення в мобілізаційній резерві, втрати військово-морських навчальних закладів у Криму, серйозних процесів деморалізації особового складу ЧФ (над усе офіцерського й адміральського, що був пов'язаний з широкою комерціалізацією військових структур, розпродажем майна, бізнесовими інтересами командування і т. д.).

Зараз ЧФ, зберігаючи певні суто тактичні військові можливості на випадок льокальних конфліктів низької та середньої інтенсивності (за рахунок, наприклад, бригади морської піхоти та авіації, фльоти) перетворилася переважно на військово-політичне утворення та ідеологічно-пропагандивний центр на території України, засіб політичного, пропагандивного, економічного та психологічного тиску на Україну.

ЧФ є основою всієї розгалуженої системи антиукраїнських організацій у Криму та Севастополі, між командуванням фльоти і керівництвом антиукраїнських організацій підтримується постійний контакт. Командування надає допомогу (матеріально-технічну, пропагандивну, організаційну), зокрема через систему зв'язку штабу ЧФ місцеві антиукраїнські діячі підтримують безпосередні контакти з Москвою на урядовому рівні. Військовослужбовці ЧФ беруть активну участь у політичних акціях антиукраїнського спрямування в Севастополі, відповідні мітинги інколи охороняються озброєною морською піхотою ЧФ.

Візити до Севастополя російських політиків антиукраїнського напрямку відбуваються при сприянні штабу ЧФ.

Функції координації пропагандивних кампаній, що спрямовані проти України, бере на себе пресовий центр ЧФ, він бере участь у виборчих кампаніях у Криму та Севастополі, що є брутальним втручанням у внутрішні справи України.

ЧФ на території України видає газету «Флаг Родіни», яка веде психологічну війну проти України.

Останнім часом все помітнішим стає намагання ЧФ контролювати сферу культури, освіти, ідеології, інформації і духовости на південних теренах України. З цією метою було створено програму «Чорноморська фльота – абітурієнтам Криму і України», за цією програмою приймалися вступні іспити до російських університетів у кількох областях України.

Нещодавно за сприяння Національної ради України з телебачення і радіомовлення між ЧФ і приватною кримською телекомпанією «ЖІСА» було укладено угоду про трансляцію на півдні України телепрограм російської фльоти. Таким чином, ЧФ на півдні України має власний інформаційний простір. Всі ці акції свідчать, що взято курс на створення на півдні України озброєної сепаратистської держави в державі, щось на зразок Придністровської республіки, з власною потужною ідеологічною, інформаційною, освітянською і видавничою базою, що в перспективі допоможе поступово перебрати на себе контроль над цими покищо українськими територіями.

Українське державне керівництво не усвідомлює ступеня небезпеки, що становить процес перетворення ЧФ з обмеженого військового контингенту чужої держави на чужий державний енклав («державна Чорноморська фльота») на українській землі. Під покровительством ЧФ мер Москви Лужков створює у Севастополі т. зв. Чорноморську філію Московського університету, спрямованого на масову ідеологічну обробку місцевого населення, на тотальне насичення і перенасичення певних регіонів України російськими державними і приватними структурами. Критична маса цих структур може згодом суттєво вплинути на каталізацію відцентрових тенденцій у потрібних Росії українських землях. ЧФ, маючи можливість вести пропаганду на півдні України, може помітно впливати на громадську думку, а відтак і на результати виборів українського парламенту і президента. В такий спосіб чужі війська стають активним учасником внутрішнього політичного життя України і набувають статус де-факто «української» політичної сили, суб'єкта української політики.

В угодах з Чорноморської фльоти керівництво України повинно максимально жорстко порушити питання про заборону для ЧФ будь-якої діяльності, що виходить за межі суто військової. В протилежному випадку буде розпочато процес політичного «зсуву» всього півдня України.

«Коли говоримо про головний і другорядний фронти, творені московськими імперіалістичними силами проти самостійності уярмлених, чи загрожених Росією народів, то при цьому беремо до уваги передусім силове відношення між ними. Було б помилкою трактувати одних московських імперіалістів як грізних, а других як лагідніших на підставі їхньої програми... Боротьба з цим імперіалізмом не може зміряти тільки до того, щоб звільнитися, чи забезпечитися тільки від одної його відміни...»

Степан Бандера: «Перспективи української національно-визвольної революції», 1958, стт. 64-65.

ЗВЕРНЕННЯ

Київської організації Спілки офіцерів України

(УЦІС) Київська організація Спілки офіцерів України позитивно ставиться до встановлення цивілізованих, нормальних стосунків з усіма країнами світу, в тому числі з Росією.

Але з ратифікацією підписаних з грубим порушенням Конституції України Угод Київська організація Спілки офіцерів України ніяк погодитись не може. Адже в них чітко не визначені ні об'єкти, ні об'єми оренди: більше 20 тис. гектарів українських земель; взагалі не визначені площі зданих в оренду акваторій бухт, морських полігонів (ставка орендної плати за 1 кв. м. яких становить 20 дол.) тощо, біля 5000 споруд, 20 тис. метрів причалів та узбережжя – і не лише в Криму. З терміном оренди місць їх базування на території України – 20 років на невідомо ким визначених, а не розрахованих умовах взаємозаліку невідомо чийх боргів у розмірі близько 3 млрд. дол. – Київська організація Спілки офіцерів України ніяк погодитись не може.

Про якість підготовки «Угод» свідчить і той факт, що до цього часу відсутні в них дані, кому ж юридично належать фактично використовувані Росією абсолютно безкоштовно, тобто вкрадені нею в України 8 військових містечок лише в Севастополі, 10 військових містечок у Теодосії тощо.

Забравши безкоштовно половину нашого фонду Росія ще і «купила» 117 наших бойових кораблів по вартості кожного 4,5 млн. дол., майже рівній двом проданим Україною Пакістанові танкам (по 2 млн. дол. кожен), або трохи меншій, ніж Росія зарахувала Україні борг за 131 списаний і проданий Росією український корабель (5,5 млн. дол.).

За гучними фразами комуно-соціалістів та урядовців про взаємовигідність Угод фактично узаконюється безплатна передача Росії абсолютно більшої частини Української Чорноморської фльоти, тобто втрата Україною не лише своєї обороноздатності з морських напрямків, а й більше 70 млрд. дол., що становить більше 10 нинішніх річних бюджетів України; узаконюється довічна, а не на 20 років, російська військова присутність на всьому узбережжі Криму, в Севастополі, Миколаєві тощо, що й далі буде дестабілізувати обстановку в Україні і робитиме нашу державу заручником Росії, яка категорично відмовляється навіть від делімітації наших спільних морських кордонів.

Якби ці величезні кошти не були подаровані Президентом і урядом України Російській Федерації, то сьогодні ми не мали б ніяких боргів шахтарям, лікарям, вчителям, військовослужбовцям тощо. боргів мізерних пенсій пенсіонерам.

Займаючи ж безкоштовно найкращі споруди в найпрестижніших районах наших міст, російська Чорноморська Фльота ні сама не використовує їх за призначенням, ані не передає їх ВМС України, а здає до 80% з них в суборенду нашим та закордонним фірмам, отримуючи за це ще й величезні прибутки.

Знаючи агресивний характер політики Росії, у випадку розв'язання Росією війни з будь-якою державою світу, по українській системі протиповітряної оборони, яка є спільною з російською, а також по місцях базування російської ЧФ не лише в Севастополі, а майже в сотні міст і містечок на всій території Криму, по Миколаєві тощо, буде завдано попереджувальний смертоносний удар. Підтвердженням реальності цієї загрози є і таємна навіть від народніх депутатів

України, лише за згодою колишнього начальника Генерального штабу Збройних Сил України Затинайка, заміна Росією на території України застарілих своїх літаків Су-17, які не могли нести ядерної зброї, на Су-24, які, базуючись на території без'ядерної України, можуть нести ядерну зброю. І це при тому, що Росія зобов'язалась не мати в складі своєї ЧФ ядерної зброї. Про заборону для Росії утримувати на нашій землі хемічну, бактеріологічну та інші види зброї масового знищення, а також усіх видів наступальної зброї в Угодах навіть мови не ведеться. Не визначені в них ні правовий статус, ні цілі та завдання ЧФ на нашій землі. Ось чому Росія, маючи величезні простори Сибіру, утримує на нашій землі і свою морську піхоту, і всі види авіації, і свої розвідувальні частини, підрозділи психологічної боротьби, психологічних операцій та окремі центри спеціальної служби. Таким чином, неутральна, без'ядерна, роззброєна Росією та США (лише згідно з договором про ядерне роззброєння України з неї до Росії було вивезено зброї, техніки і майна на 24.3 млрд. дол.) Україна, в результаті невиваженої зовнішньої політики її керівництва, може стати жертвою воюючих сторін.

В той же час поспішна ратифікація Верховною Радою України договору про дружбу з Росією в минулому році вже узаконила захоплення Росією в січні 1993 р. 1027 га українських земель в Сумській області разом з людьми та майном вартістю 32 млн. рублів.

Сьогодні, відключаючи електроенергію, газ, воду, не виплачуючи мізерних заробітних платень і пенсій своїм громадянам, Україна вже 7 років в основному, а останні 2 роки в повному обсязі фактично за рахунок утримання своїх Збройних Сил, за рахунок своїх людей безкоштовно утримує на своїй території російські війська. Компенсований же за рахунок такої зрадницької оренди сумнівний «борг України» перед Росією наші можновладці сьогодні знову збільшують, і він знову становить не один мільярд доларів. Тепер ми вимушені віддавати Росії свій хліб, цукор тощо (лише в 1 півріччі 1999 р. на 500 млн. дол.), новозбудовані в Україні кораблі та ін.

Угоди дарування Росії української ЧФ та українських земель суперечать статті 17 та п. 14 Перехідних положень Конституції України.

Сам факт подання Президентом України цих Угод на ратифікацію до Верховної Ради України на вимогу Росії (в самих угодах немає згадки ні про ратифікацію, ні про реєстрацію їх у Секретаріаті ООН) є підтвердженням готовості нинішньої влади до нових майбутніх територіальних та економічних поступок Росії.

Виходячи з цього та керуючись вимогами Конституції України, Київська організація Співки офіцерів України виступає проти ратифікації Верховною Радою антиконституційних Угод між Україною та Росією, які завдають шкоду безпеці України. Тому Київська організація Співки офіцерів України звертається до народніх депутатів України – членів Співки офіцерів України голосувати проти ратифікації цих Угод і закликає інших народніх депутатів України, якщо вони дійсно піклуються про добробут України й українського народу, теж не допустити ратифікації цих Угод і не бути співучасником зради інтересів українського народу!

У зв'язку з цим Київська організація Співки офіцерів України вважає за необхідне:

1. Опублікувати урядом тексти цих Угод та всі 7 додатків до них, в тому числі й неіснуючі на момент підписання Угод карти, з посиланням на які Угоди підписувались, а також неіснуючу до цього часу методику розрахунків орендної плати, яка б враховувала світові ціни оренди споруд,

земель, акваторій бухт, морських полігонів тощо, а не 0.53 дол. у рік за кв. м. кримських пляжів, санаторіїв у Ялті, найкращих спеціальних споруд в Севастополі тощо, як підписано в Угодах, що значно менше навіть величини земельного податку за ці площі (ставка орендної плати кв. м. земель у Севастополі - 26.2 дол. США, а вартість орендної плати кв. м. приміщень на південному березі Криму 50-150 дол. США).

2. Відповідно до вимог ст. 17, 85, 92 та ст. 14 Перехідних положень Конституції України, Верховна Рада України має негайно прийняти Закон «Про порядок допуску та умови перебування військових формувань інших держав на території України», який уже 4 рік блокується керівництвом Верховної Ради минулого і нинішнього скликань, і лише після того, як він набуде сили Закону, приступити до розгляду питання доцільності ратифікації цих Угод.

3. Конституційному Судові України конкретизувати, який часовий вимір може мати (має) термін «...тимчасового перебування іноземних військових формувань...», викладений у ст. 14 Перехідних положень Конституції України.

4. Генеральній прокуратурі України порушити кримінальну справу про передачу Росії без дозволу Верховної Ради України безкоштовно абсолютно більшої частини української Чорноморської Фльоти та кримінальні справи проти громадян України, які добровільно пішли на службу до Чорноморської Фльоти Російської Федерації і фактично є найманцями в армії чужої держави.

18 березня, 1999 року

*Є. Лупаков,
капітан І ранги,
Голова Київської організації Спілки офіцерів України*

Ярослав ЯРОШЕНКО

НАРОДНОГО ДЕПУТАТА І ГОЛОВУ НРУ ПОХОРОНЕНО

Вночі з 25 на 26 березня о год. 23.30 поблизу села Городище Бориспільського району, що на Київщині, на автошляху Бориспіль – Золотоноша за 5 км до траси Бориспіль-Київ загинув в автокатастрофі лідер Народного Руху, народний депутат України Вячеслав Чорновіл. Відбулося зіткнення легкового авта, в якому їхав Чорновіл, з потужним вантажним автом з причепою, яким керував водій Володимир Куделя. Вантажівка на вузькому автошляху перед самим моментом зіткнення робила розворот. У другому легковому авті їхав бувший міністер закордонних справ, претендент від Руху на посаду Президента України, Генадій Удовенко, машину якого перед зіткненням обігнало авто В. Чорновола.

29 березня, згідно з рішенням Київської ради на знак жалоби були приспущені державні прапори, а напередодні в багатьох обласних центрах відбулися мітинги-реквієми. Так, у Луцьку Народній Рух України, УРП та Конгрес Українських Націоналістів провели велелюдний мітинг, на якому керівники обласних організацій віддали шану В. Чорноволові і закликали об'єднати зусилля національно-державницьких сил на виборах голови держави.

Конгрес Українських Націоналістів, партія «Реформи і порядок», Спілка офіцерів України, Українське козацтво, Соціал-демократичний союз, Народньо-демократична партія та інші висловили великий сум і співчуття рідним і близьким В. Чорновола у зв'язку з його загибеллю.

Прощання з Вячеславом Чорноволом відбувалося в приміщенні Центральної Ради, Панахида – у Володимирському соборі. Увесь бульвар Шевченка і прилеглі до нього вулиці були заповнені людьми, які тримали державні та червоно-чорні прапори, квіти, портрети В. Чорновола. З Вячеславом Чорноволом прощалися: Президент України Леонід Кучма, прем'єр-міністр Валерій Пустовойтенко, голова ВРУ Олександр Ткаченко, голова Національного банку Віктор Ющенко, віце-прем'єр-міністр Сергій Тигипко, а також практично всі його колеги з парламентської роботи, в тому числі й опонент В. Чорновола Олександр Мороз і голова альтернативної фракції Руху Юрій Костенко. Співчуття з приводу трагічної загибелі Вячеслава Чорновола надіслали президент Польщі Олександр Квасьневський, заступник Державного секретаря США Стровб Талботт, посол США в Україні Стивен Пайфер. Жалобна процесія, яка рухалася від Володимирського собору до Байкового кладовища, зібрала кілька десятків тисяч киян і представників з усіх областей України.

На жалобному мітингу на Байковому кладовищі виступили: Генадій Удовенко (ведучий мітингом), голова Проводу ОУН і голова Конгресу Українських Націоналістів Слава Стецько, Михайло Косів, голова Партії «Реформи і порядок» Віктор Пинзеник, заступники голови Народнього Руху Лесь Танюк та Олена Бондаренко, заступник голови НДП Олександр Емець, голова ХДПУ Віталій Журавський, редактор газети «Час» Ярослав Кендзьор, віце-прем'єр-міністр Валерій Смолій, мер Києва Олександр Омельченко, російський демократ, член об'єднання «Демократичний вибір Росії» Аркадій Мурашов, член польського сейму, активіст «Солідарности» Збігнєв Буяк, член Вірменського парламенту Айрікян.

У своїй промові п-ні Слава Стецько наголосила, що «ми віддаємо шану славному синові України Вячеславу Чорноволу. Він віддав життя за вільну Україну. В. Чорновіл завжди був у Верховній Раді в обороні України, української справи, його дух буде творити разом з нами Українську державу, а пам'ять про нього буде вічно жити в нашому народі». Слава Стецько закликала в пам'ять В. Чорновола створити єдиний блок державницьких сил на президентських виборах.

У деяких виступах звучав мотив, що В. Чорновіл загинув унаслідок організованого вбивства.

26 березня заступник міністра внутрішніх справ Олександр Штанько відкинув політичні мотиви загибелі В. Чорновола. Постійний представник Президента України в Верховній Раді Роман Безсмертний уважає, що в трагічній смерті В. Чорновола «не треба шукати криміналу». Член Комітету Верховної Ради з питань законодавчого забезпечення, правоохоронної діяльності і боротьби з організованою злочинністю Григорій Омельченко наголосив: «Найстрашнішим висновком цієї трагедії має стати те, що за такою формулою можуть розробля-

тися пляни знищення політичних опонентів майбутніх кандидатів у президенти нинішньою корумпованою владою». Голова партії «Зелених» України Віталій Кононов повністю виключив заглянований характер загибелі В. Чорновола. Народний депутат Олександр Єльяшкевич зауважив, що ця трагічна подія «наштовхує на серйозні роздуми». На думку лідера Соціалістичної прогресивної партії Наталії Вітренко, «смерть В. Чорновола могла бути комусь вигідна». Народний депутат, голова НРУ Юрій Костенко зазначив, що загибель В. Чорновола «не могла бути заглянованою подією, це трагічний випадок». Народний депутат, голова Меджлису кримсько-татарського народу Мустафа Джемільов вважає, що ворогів у В. Чорновола «було більш, ніж досить», щоб організувати автокатастрофу; «з утратою В. Чорновола правий політичний флянґ буде значно послаблений». Голова Верховної Ради Криму Леонід Грач висловив жаль з приводу трагічної загибелі лідера НРУ: «Якими б не були наші політичні погляди, як людина і громадянин я висловлюю жаль з приводу того, що трапилось». Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет, який відправив Панахиду по В. Чорноволу, у своїй промові висловив співчуття і наголосив: «Вячеслав Чорновіл уособлює цілу епоху беззбройного опору новітній московській імперії. Ставши незаперечним лідером шестидесятників, через московські тюрми і концтабори він проніс вистраждану ідею відновлення Української Самостійної Соборної Держави». Лідер НДП Анатолій Матвієнко не приховував свого суму, заявивши, що смерть В. Чорновола – «це знак великої трагедії. І якщо в усіх нас не з'явиться розум, сумніння і якісь свідомі дії після цього – буде велика біда. Ми всі чекаємо чогось, чекаємо, і ось так і Україну в могилу відправимо». Народний депутат Дмитро Табачник зауважив, що з життя «пішов великий і трагічний політик». Лідер соціал-демократичного руху Євген Марчук висловив сум, який розділяли багато політиків: «Якби сьогодні був оголошений загальнонаціональний траур, то це було б адекватно тій ролі, яку Вячеслав Чорновіл відігравав в історії України». Народний депутат Віталій Шевченко вважає, що «В. Чорновіл був державним і політичним діячем, заслуги якого перед Україною ще будуть оцінені за те, що він зробив для становлення Української державности».

Ситуація, що пов'язана з президентськими виборами, постійно загострюється. Мабуть нам вона обійдеться «великою кров'ю».

*

27, 28 і 29 березня у Львові були вивішені жалобні прапори, в області було оголошено жалобу у зв'язку з трагічною загибеллю Вячеслава Чорновола.

27 березня відбулася позачергова сесія Львівської обласної ради в знак пам'яті Вячеслава Чорновола, який в 1990-1992 роках обіймав посаду голови Обласної ради. Мер Львова Василь Куйбіда повідомив про рішення Міської ради назвати одну з вулиць міста Львова іменем В'ячеслава Чорновола.

У зв'язку із загибеллю В'ячеслава Чорновола у дні 28 березня біля пам'ятника Шевченкові у Львові відбулося жалобне віче. Серед промовців – представники Народного Руху, інтелігенції, Обласної та Міської рад. Перед початком віча була відправлена жалобна Панахида.

Промовці відзначали непересічну роллю Вячеслава Чорновола у здобутті Української державности. Роман Лубківський висловив сподівання, що, можливо, смерть Вячеслава Чорновола спам'ятає політичних діячів і закличе до єдності.

Юрій Антоняк

ДО ТРАГІЧНИХ ПОДІЙ НА ТЕРЕНАХ ЮГОСЛАВІЇ

● Людьми, що «не мають ні душі, ні серця» Президент України Леонід Кучма назвав політиків, які намагаються втягнути Україну в югославський конфлікт. Під час зустрічі з працівниками Запорізького трансформаторного заводу він категорично висловився проти надання військової допомоги Югославії, про яку йшлося на засіданні МПА СНД. Як наголосив Л. Кучма, виконавча влада виступає за невідкладне вирішення конфлікту навколо Косово без участі військової сили і докладає всіх зусиль для розв'язання югославської проблеми.

● Голова Верховної Ради України Олександр Ткаченко в ході 13 засідання МПА СНД в Сан-Петербурзі повідомив, що Верховна Рада України плянує ухвалити постанову про «корінні зміни взаємовідносин України з НАТО». О. Ткаченко допускає, що зміни стосуватимуться участі України в програмі НАТО «Партнерство заради миру» і можливого виходу України з без'ядерної зони. О. Ткаченко підкреслив, що згідно з Конституцією України внутрішню і зовнішню політику країни визначає парламент, тому «позиція Президента в цьому питанні може враховуватися, але не є основоположною».

● «Якщо Верховна Рада ухвалить рішення, покликане змінити відносини України з НАТО, то це не означатиме, що виконавча влада буде його виконувати», – заявив Президент Леонід Кучма на пресовій конференції у Запоріжжі. За його словами, парламент відповідно до Конституції визначає основи зовнішньої політики, а проводить зовнішню політику Президент. «Сьогодні НАТО – реальна сила й організація. Не рахуватися з цим в Україні було б недалекоглядно», – зазначив Л. Кучма.

● Заява Президента України Леоніда Кучми про можливість невиконання рішень парламенту «ще раз свідчить про те, що в Україні немає ніякої правової держави». Таку думку висловив голова парламентського комітету з питань національної безпеки й оборони, член КПУ Георгій Крючков. За його словами, подібними заявами голова держави «ставить себе над усіма гілками влади», і такі дії свідчать, що «в Україні встановлюється авторитарний режим, який веде до диктатури».

● Президент України Леонід Кучма, заявивши про те, що виконавча влада не виконуватиме постанову парламенту, яка корінним чином змінить відносини з НАТО у разі її прийняття, діє у межах своїх повноважень, – вважає один з лідерів фракції Руху Олександр Лавринович. На його думку, заява Олександра Ткаченка у Сан-Петербурзі щодо зміни позиції офіційного Києва по відношенню до НАТО «виходить за межі його повноважень». На переконання О. Лавриновича, для голови парламенту закінчився період порозуміння з Президентом і наступає новий етап відносин з головою держави з огляду на його наміри висунути свою кандидатуру на майбутніх президентських виборах.

Підготувала Віра Ружинська

ЗАЯВА СДПУ(о) ПРО ДІЇ НАТО

(УЦІС) Останні дії керівництва військово-політичного блоку НАТО «є досить небезпечним кроком, який загрожувє безпеці в Європі та у світі і не сприяє виникненню та зміцненню довіри до Альянсу, а також формуванню позитивного образу НАТО в Україні». Про це говориться у заяві СДПУ(о). У цьому документі, підписаному головою партії, заступником голови Верховної Ради Віктором Мед-

ведчуком, говориться також, що рішення про бомбардування ставить під сумнів слідування НАТО основним принципам міжнародного права і демонструє подвійний стандарт у ставленні до проблем прав людини у різних частинах світу. Так, США і НАТО не реагували і не реагують на порушення прав людини російською владою в Чеченії та китайською владою в Тибеті – у країнах, які володіють ядерною зброєю.

СДПУ(о) вважає, що українська влада має зробити кілька важливих висновків з югославської кризи: Збройні сили України мають бути якнайшвидше перебудовані на професійних засадах з метою їх здатності протистояти будь-якій потенційній загрозі. Для цього необхідно застосувати весь потенціал військово-промислового комплексу України. СДПУ(о) вимагає від виконавчої влади застосування рішучих заходів для захисту життя українців, які мешкають у Югославії.

ЗАЯВА ФРАКЦІЇ НРУ (Ю. КОСТЕНКА)

(УЦІС) Фракція НРУ розцінює діяльність лівих сил в Україні загалом та «авантюрні рішення лівої номенклатурно-клянової антиукраїнської більшості у Верховній Раді» щодо косівської проблеми та перегляду без'ядерного статусу України як заохочення до подальшої ескалації та інтернаціоналізації югославського конфлікту, як бажання комуністів і соціалістів втягнути Україну в широкомаштабну війну. Фракція НРУ виступає за збереження територіальної цілісності Югославії. У заяві наголошується, що відповідальність за порушення миру в регіоні лежить на обох конфліктуючих сторонах, а насамперед – на комуністичному правлячому режимі Слободяна Мілошевича, який зробив як свій народ, як і інші народи, заручниками трагічного сценарія.

ХДПУ ЩОДО ПОДІЙ В КОСОВО

(УЦІС) У заяві Християнсько-Демократичної Партії зазначається, що розв'язання проблеми Косова полягає не в антизахідніх демаршах, а в готовності сторін розв'язати конфлікт політичними засобами. На переконання ХДПУ, дії країн НАТО «виконують волю міжнародного співтовариства, ставлять заслін шаленим нападам сербської армії та військ спеціального призначення, аби не допустити поширення людської катастрофи, проловження репресій проти мирного населення Косова». В заяві наголошується, що події навколо Косова стали приводом для розкручування «антидержавними, реваншистськими силами» пропаганди з денонсації зобов'язань України щодо її без'ядерного статусу, а такі рішення завдають шкоди національним і зовнішньополітичним інтересам України, ставлять під сумнів відносини взаємовигідного партнерства з високорозвинутими демократичними країнами НАТО.

ПОЛІТИЧНИЙ ФАРС

(УЦІС) Як стало відомо з достовірних джерел штабу Чорноморської фльоти Російської федерації і підтверджено неофіційними особами з управління Військово-Морських сил України, відправки загону кораблів Чорноморської фльоти до берегів Югославії не відбудеться. Це був, скоріше, політичний фарс, а не

серйозна військова операція. Бо підготовка і відправка загону кораблів у складі 5-7 одиниць для Російської Чорноморської фльоти при її сучасному стані неможлива фізично. А для підготовки групи кораблів у складі 2-3 одиниць також не вистачає фінансового та матеріально-технічного забезпечення. При цьому підготовку цієї групи кораблів можна було зробити тільки за рахунок фахівців, озброєння, апаратури та обладнання майже з усіх інших кораблів Чорноморської фльоти. Таким чином, відіславши в Адріатик загін кораблів у складі 3-5 одиниць, уся Чорноморська фльота Російської федерації залишилася б небоєздатною.

Олександр Кравченко

ЗВЕРНЕННЯ

НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ КРИМСЬКИХ ТАТАР ДО РАДИ ЕВРОПИ

(УЦІС) «Ситуація в Криму все більше наближається до ситуації, що призвела до вибуху в Косово», – наголошується у зверненні, переданому УНІАН. «Кримські татари є жертвою систематичної політичної, культурної, соціальної, мовної дискримінації, що наближається за своїми наслідками до режиму апартеїду», – говориться в документі. Неурядові організації кримських татар звернулися до Парляментської асамблеї і Комітету Міністрів Ради Європи з проханням вислати до Криму місію РЕ для з'ясування становища корінного народу, а також провести в Парляментській асамблеї і Комітеті Міністрів Ради Європи спеціальні слухання з проблеми «дискримінації кримських татар в Україні». У документі зазначається, що Рада Європи не має справжнього уявлення щодо становища кримських татар в Україні, оскільки «український уряд не подає правдиву інформацію про депортований корінний народ Криму».

УСТАНОВЧІ ЗБОРИ ІНСТИТУТУ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

(УЦІС) 2 квітня 1999 року відбулися установчі збори Українського інституту стратегічних досліджень та міжнародних відносин. До інституту подано близько 60 заяв науковців і викладачів, серед яких 15 докторів наук, професорів, 35 кандидатів наук, доцентів. Реалізуючи свої конституційні права, науковці об'єдналися в незалежну громадську організацію – інститут з символічною українською назвою квітки едельвейс – «Ломикамінь».

Інститут ставить за мету наукові дослідження і прогнозування, розробки тем, серед яких: «Національна ідея; Українська філософія; Українська Національна Ідея; Державна ідеологія; Шляхи відродження української національної еліти; Проблеми державного будівництва; Проблеми культури, науки, освіти та національної свідомості; Проблеми утвердження державності української мови; Національна безпека і національні інтереси; Геополітика; Регіональна політика; Міжнародні відносини; Інтеграція в європейське співтовариство; Національна політика; Іслямський фактор; Держава та економіка; Бізнес; Військово-промисловий комплекс; Агропромисловий комплекс; Держава і Церква; Міжконфесійні

відносини; Духовне відродження; Захист українського інформаційного простору; Імперська та колоніальна політика Росії; Проблеми становлення громадянського суспільства і громадянських інститутів; Проблеми законодавчого забезпечення прав жінок і дітей; Проблеми забезпечення прав української нації та проблема національних меншин в Україні».

У дослідження проблем «Держава та економіка. Бізнес» плянується включити розробку тем: «Урядова політика. Податки. Фінанси. Промисловість. Торгівля. Практика підприємництва».

У дослідження військово-промислового комплексу плянується включити: «Державне управління. Дипломатичні контакти. Зовнішні ринки. Зовнішньо-економічна діяльність. Торгівля зброєю. Військова та військово-технічна співпраця. Мультинаціональні проєкти. Європейське співтовариство. Розробка озброєнь. Літакобудування. Ядерні технології. Бронетехніка. Ракетно-космічні технології. Кораблебудування. Спеціальна техніка. Чорноморська фльота. Роззброєння і конверсія. Військова освіта».

У дослідження агропромислового комплексу плянується включити розробку тем: «Урядова політика. Весняно-польові роботи. Торгівля. Фінанси. Приватизація. Земельна реформа. Сільськогосподарська техніка. Паливно-мастильні матеріали».

Обрано вчену раду інституту в такому складі: Г. Сіренко (голова), Я. Кравченко, І. Голод, Б. Трач, О. Ситник, Ю. Костарчук, Ю. Манько, В. Типчук, Р. Кісь, О. Хмельовський, В. Давидчук, І. Заєць, В. Рибак.

Директором інституту став Г. Сіренко, його заступниками – О. Хмельовський, Ю. Костарчук, Р. Кісь, вченим секретарем – В. Давидчук. До контрольної комісії увійшли: Б. Трач (голова), Ю. Манько, І. Заєць; до етичної комісії – І. Голод (голова), В. Типчук, Я. Кравченко.

Ярослав Ярошенко

ПРЕТЕНДЕНТИ НА ПОСАДУ ПРЕЗИДЕНТА

Леонід Кучма

Президент України Леонід Кучма на зустрічі з представниками творчих спілок, що відбулася в музею Т. Шевченка в Києві, висловив думку, що процеси і боротьба, які відбуваються в Народньому Русі України та інших політичних партіях, не йдуть на користь державі. Сьогодні необхідно використати останній історичний шанс мати власну державу. Л. Кучма торкнувся також проблем творчої інтелігенції.

В дні 2 березня 1999 р. Леонід Кучма перебував з робочою поїздкою у Волинській області. Він ознайомився з роботою ряду підприємств області, провів зустрічі з керівництвом державних адміністрацій усіх рівнів, а також з керівниками релігійних конфесій області. 5 березня виступив на з'їзді солдатських матерів у м. Гончарівськ Чернігівської області.

12 березня 1999 р. Президент України під час зустрічі з білоруським президентом О. Лукашенком заявив, що «СНД є і разом з тим його немає». І в дисонанс заяві О. Лукашенка на Бориспільському летовищі, що він вкрай негативно ставиться до розширення НАТО на Схід, Л. Кучма заявив, що, відносно формального приєднання Польщі, Угорщини, Чехії до НАТО, «треба рахуватися з реаліями», і що «економіка України буде готова до такого кроку лише років через десять».

Гостро відреагувала Москва на вступ покищо трьох держав до НАТО, одночасно попереджуючи Київ проти аналогічного кроку. Заступник голови Державної думи Росії О. Арбатов висловився, що «Москву і Київ чекає регіональна холодна війна, якщо політичне керівництво України, як і раніше, прагнучиме до НАТО». А голова підкомітету Державної думи з міжнародних питань С. Глозов був ще відвертішим: «Якщо Київ буде орієнтуватися на НАТО», то Україну «чекає доля Югославії».

На ці закиди член української делегації – президент Атлантичної Ради України Вадим Гречанінов винувато виправдовувався, що в Україні не більше 18% населення виступають за НАТО, більше 30% – за політичний союз між Росією та Україною, а 50% – відстоюють конституційну норму: Україна повинна бути позабльоковою державою.

Євген Марчук

12 березня у Хмельницькому перебував голова парламентського комітету з питань соціальної політики та праці, депутат Верховної Ради України Євген Марчук. Він зустрівся з керівниками партій і пресою та відповів на запитання.

Цього ж дня відбулася його зустріч з громадськістю у приміщенні телерадіокомпанії. В короткій промові Євген Марчук висловив своє бачення економічної кризи в державі: це, по-перше, безконтрольність виконавчої влади як з боку парламенту, так і з боку політичних партій; по-друге, влада перебуває в руках криміналітету; і третє – влада корумпована. Щоб вийти з кризи, необхідно, на його думку, забезпечити контроль за виконавчою владою, створити сприятливий інвестиційний клімат, легалізувати тіньову економіку, повернути з-за кордону незаконно вивезені українські гроші. На думку Євгена Марчука, розраховувати потрібно насамперед на власні ресурси і власні кадри, які в нас є.

Відповідаючи на запитання, яка політика краща – прозахідна чи проросійська, Євген Марчук зазначив, що «зовнішня політика повинна бути проукраїнська, нині ж русифікація агресивніша, ніж навіть за советських часів». Щодо ставлення до МПА – «голосував проти, бо знаю, що таке СНД. Із 600 рішень майже жодне не працює. Україна не є членом СНД, тому вступ до МПА – абсурд. Я – за двосторонні стосунки з Росією».

Ставлення до «Злагоди» у Євгена Марчука позитивне, однак він уважає, що такі організації мають ініціюватися не «зверху», а «знизу».

Задали традиційне запитання і комуністи: «Ви були прем'єром, проте нічого не зробили». Євген Марчук відповів: «Коли я став прем'єром, на мене «повісили» борг у 4 мільярди. Хоча у мене і не все вийшло, але дещо ми зробили: призупинили інфляцію, почали повертати гроші з-за кордону».

Щодо роззброєння, то Євген Марчук уважає, що далі вже нема куди роззброюватися. Однак що стосується ядерної зброї, зокрема ракет, що стояли у Хмельницькій області, то «вони нам були непотрібні. Ми не керували ними, а лише наражалися на небезпеку».

Чи вважаєте себе спроможним виконувати функції Президента? – пролунало запитання. «На Президента треба вчитися», – відповів Євген Марчук. На його думку, Президент повинен знати теорію держави і права, історію свого народу, міжнародне право, знати політиків інших держав. «Я знаю багатьох політиків. Президентів наших – Л. Кравчука і Л. Кучму бачив зблизька, знайомий і з кримінальними структурами. Отже, думаю, що спроможний».

Олександр Мороз

Лідер соціалістів України Олександр Мороз висловив сподівання, що його партія «порозуміється з «новим Народним рухом України» Юрія Костенка. На пресовій конференції в УНІАН він наголосив, що таке порозуміння між різними людьми і політичними течіями потрібне для держави. Він вважає, що прихід до керівництва НРУ Ю. Костенка дасть змогу Рухові «більш чітко визначитися стосовно відповідності між позицією керівника партії і суттю самої партії». Він зазначив, що рух Чорновола лише бореться проти «лівих», а не за створення і розвиток держави, а з приходом Ю. Костенка до керівництва «нового» Руху відбудуться позитивні зрушення в бік конструктивізму. За його словами, конструктивна позиція В. Чорновола і партії залежала від команд в адміністрації Президента. О. Мороз підкреслив, що Народний Рух 1989-90 років був потужною об'єднаною політичною силою демократичного спрямування, яку не вдалося раніше створити в Україні. Лідер соціалістів зазначив, що підтримує тих, хто відійшов від Руху 1989-90 років, створивши інші партії, і «зберегли вірність початковій ідеї масового руху».

Агентство комп'ютерної інформації «Україна Онлайн» презентувало в Інтернеті сторінку голови Соціалістичної партії України Олександра Мороза. Плянується англійська версія сторінки О. Мороза, яка буде виставлена в Інтернеті. У сторінці представлені матеріали про О. Мороза як політика, особистість; його фотоархів; літературна сторінка тощо. О. Мороз зазначив, що створення сторінки в Інтернеті пояснюється свосерідністю нинішньої політичної ситуації в Україні, вимогами часу, а також зацікавленістю за кордоном політичними постатями в Україні.

О. Мороз висловив своє бачення майбутніх президентських виборів: якщо буде дотриманий Закон про вибори Президента, то Л. Кучма не має ніяких шансів бути обраним.

Вступаючи в президентські перегони в один голос з комуністами, соціаліст О. Мороз разом з тим вважає, що в майбутньому треба скасувати інститут президентства, бо він є передумовою суперечок різних гілок влади і корупції. Цікаво чи лишаться дієвими ці умови, коли президентом буде сам О. Мороз?

Генадій Удовенко

Рішенням другого етапу IX з'їзду НРУ єдиною кандидатурою для висунення в Президенти України від партії визначено народного депутата, экс-міністра закордонних справ України Генадія Удовенка. В ході другого етапу IX з'їзду НРУ делегати ухвалили: звернутися до сил демократичного, реформаторського спрямування із закликом про створення широкої коаліції на підтримку єдиного кандидата на президентських виборах. Центральному проводу Руху Чорновола доручено створити виборчий блок з партією «Реформи і порядок» (ПРП) і Республіканською християнською партією (РХП), а також у травні разом з ними скликати X з'їзд з метою спільного висунення Г. Удовенка кандидатом у Президенти. У своєму виступі Г. Удовенко сказав, що навіть цілому Рухові буде важко зібрати 1 млн. підписів для висунення кандидата в Президенти, але він і далі робитиме все, аби його кандидатський «рейтинг» зростав.

На пресовій конференції 5 березня В'ячеслав Чорновіл заявив, що його партійні опоненти з Руху Костенка «намагаються зірвати виборчу кампанію Генадія Удовенка на користь Євгена Марчука, Олександра Мороза чи Леоніда Кучми».

Він вважає, що «колотнеча навколо розколу НРУ продовжуватиметься і під час виборчої кампанії». Про це свідчить «несподіваний альянс пропрезидентських сил і комуністів».

Голова РХП Микола Поровський на з'їзді Руху Чорновола заявив, що сьогодні є нагода для висування спільного кандидата від ПРП, НРУ та РХП на президентських виборах-99 і подальшого формування спільного списку на парламентські вибори 2002 року зі створення єдиної правоцентристської партії. Лідер ПРП Віктор Пинзеник сказав, що ПРП готова «підставити своє плече партії Чорновола задля її об'єднання в єдиний сильний Рух». Лідер народно-демократичної партії (НДП) Володимир Філенко на з'їзді НРУ наголосив на необхідності зміцнення демократичного блоку.

За матеріалами УНІАН і преси добірку підготував Роман Зоряний

ЩО ДІЄТЬСЯ В ІНШИХ ПАРТІЯХ І РУХАХ

(УШС) Політвиконком Народно-демократичної партії ухвалив рішення про підтримку Леоніда Кучми на президентських виборах-99 і виніс це рішення на затвердження Політичної ради партії. За це рішення проголосували 11 із 17 членів Політвиконкому, зокрема прем'єр-міністр Пустовойтенко, міністер Кабінету міністрів Толстоухов, постійний представник Президента в парламенті Безсмертний, перший віце-прем'єр Куратченко, лідер Українського союзу промисловців Кінах, лідер громадського об'єднання «Нова Україна» Кушнар'єв. Проти цього рішення виступили лідери НДП, депутати Ємець, Матвієнко, Стеців, Філенко.

НДП таким способом попередила Президента, що відставка уряду Пустовойтенка, на чому наполягає «ліва» частина Верховної Ради, небезпечна для виборчої кампанії самого голови держави, і що поступки «лівицям» мають межу, після якої «команда президента» здасть його у кінці жовтня «новому українцю».

Внутрішньопартійна опозиція опинилася в досить незручному становищі стосовно Президента, вихід з якого можливий лише за відставки Кабінету міністрів, на що Президент не відважиться, бо в травні цього року з'їзд НДП буде приймати остаточне рішення про підтримку Л. Кучми на виборах.

Михайло Кметь

СОЦІЯЛ-ДЕМОКРАТИ НА МАРШІ

На V конференції Закарпатської обласної організації СДПУ(о), в якій взяло участь у повному складі все керівництво партії, голова Віктор Медведчук доповів про шляхи розбудови соціал-демократичного руху в Україні. Першочерговим завданням СДПУ(о) до 2002 року – є об'єднати у своїх лавах не менше мільйона членів, стати керівною політичною силою в Україні, щоб у недалекому майбутньому сформувати уряд.

СДПУ(о) заявила про намір взяти на себе відповідальність за стан справ у Закарпатській області (на парламентських виборах соціал-демократи здобули переконливу більшість саме на Закарпатті).

Соціал-демократична партія України (об'єднана) братиме серйозну участь у президентських виборах, а позицію щодо підтримки конкретного кандидата визначить на з'їзді. Про це повідомив на засіданні політичної ради Віктор Медведчук. Учасники засідання ухвалили рішення взяти участь в установчому з'їзді

громадського об'єднання «Злагода», діяльність якої збігається з програмними цілями СДПУ(о).

За словами В. Медведчука, партія нараховує сьогодні понад 80 тисяч членів. Партійні організації є в усіх областях.

Лідер Української соціал-демократичної партії Василь Онопенко «не є бажаним контрагентом» для об'єднання зусиль соціал-демократичної партії з УСДП, – стверджує голова СДПУ Юрій Буздуган, коментуючи пропозицію В. Онопенка про співпрацю з СДПУ. За словами Ю. Буздугана, він негативно ставиться до цієї пропозиції. Мотивуючи свою позицію, Ю. Буздуган заявив, що бореться «не проти особистостей, а проти системи клянів».

НОВІ ПОЛІТИЧНІ ОБ'ЄДНАННЯ «ЗЛАГОДА» І «РАЗОМ»

Об'єднання «Злагода» визначить кандидата на посаду Президента після першого етапу всеукраїнських зборів 19-20 березня. Про це повідомив міністер Кабінету міністрів, голова київської організації НДП, заступник голови організаційного комітету «Злагоди» Анатолій Толстоухов.

За словами А. Толстоухова, збори на підтримку «Злагоди» вже відбулися в Криму та 22 областях України, в яких взяло участь понад 10 тисяч осіб. «Злагоду» підтримали понад 30 територіальних осередків політичних партій і рухів, ряд громадських організацій. Проти створення «Злагоди» виступають КПУ, СПУ, праві партії, а також ті, хто бачить себе кандидатами в Президенти або підтримує Євгена Марчука.

У Львові відбулись установчі збори регіональної організації «Злагоди». До її складу ввійшли місцеві осередки СДПУ(о), ХДПУ, АПУ, НДП, партії «Жінки України». У зверненні до населення Львівщини ініціатори об'єднання наголошили: «Ми вважаємо, що перед загрозою перемоги лівих сил на президентських виборах треба забути про вузькопартійні інтереси та власні амбіції. Час усвідомити, що Україна сьогодні у серйозній небезпеці, а тому розгубленість, роз'єднаність можуть повернути Україну до стану колоніальної держави».

На зборах було прийнято рішення провести 17 вересня 1999 року у Львові Антикомуністичний конгрес, на якому має відбутися суд над КПСС.

Чотири обласні організації Івано-Франківщини – ПРП, РХП, ДемПУ, ЛПУ – створили нове політичне об'єднання «Разом». Його мета, за словами ініціаторів об'єднання – консолідація національно-демократичних сил регіону і координація їх дій, зокрема на майбутніх президентських виборах.

ІВАН БІЛАС

(УЦІС) 19 березня на пресовій конференції в УНІАН заступник гетьмана Українського козацтва осавул Анатолій Попович оприлюднив рішення Ради отаманів Українського козацтва про висунення на посаду Президента України гетьмана Українського козацтва, гвардії генерал-майора, депутата Верховної Ради, заступника голови Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією та організованою злочинністю, голови Спілки офіцерів України, доктора історичних наук, доктора юридичних наук, професора, Президента федерації літакового спорту України, члена Спілки журналістів України (журнал «Військо України») Івана Біласа.

Рада отаманів, приймаючи таке рішення, керувалась ідеєю утвердження та розвитку Української держави. За словами А. Поповича, кандидатура безпартійного І. Біласа є не випадковою, а альтернативною кандидатам від політичних партій, які лише «дбають про власні інтереси». Перший заступник гетьмана, головний отаман України Тарас Чухліб зазначив, що українське козацтво підтримуватиме І. Біласа як єдиного кандидата від державницьких сил національно-патріотичного спрямування. Генеральний єпископ українського козацтва Володимир висловив сподівання, що Конгрес Українських Націоналістів та Рух підтримають І. Біласа як кандидата, орієнтованого на європейський рівень та збереження незалежності. Іван Білас у ході пресової конференції зазначив, що сьогодні Українське козацтво має 158 тис. асоційованих членів. Він наголосив, що усвідомлює відповідальність, яку на нього поклали українські козаки, висуваючи претендентом на посаду Президента. Він також зазначив, що не матиме проблем зі збором 1 млн. підписів. Що стосується фінансування передвиборчої кампанії, то І. Білас зазначив, що в козацтва є симпатичні – чесні підприємці, які погодяться його підтримати. Головною основою своєї передвиборчої програми він вважає втілення ідеї державності, згуртування українського народу навколо національної ідеї, з подальшим відродженням економіки та відродження козацького хліборобства.

Іван Білас виступає за національну Українську державу з міцною державницькою ідеологією. Українське козацтво не планує відтворювати зразки XVII-XVIII ст., а надати йому статус територіальної оборони в системі національної безпеки з утворенням 5 козацьких військових округ. Козаки повинні займатися військовим та мобілізаційним вишколами, фармеським землеробством та іншою продуктивною діяльністю в економіці.

Українське козацтво виступає за єдиного кандидата на посаду Президента України від національно-державницьких сил. «Пошук єдиного кандидата повинен бути об'єктивний і оптимальний, а переговори повинні вестися при повній прозорості», – наголосив Іван Білас.

За матеріалами УНІАН і преси добірку підготував Орест Бойко

ЩЕ ПРО ВСТУП УКРАЇНИ ДО МПА

(УЦІС) Фракція Народньо-демократичної партії висловлює занепокоєння з приводу приєднання України до МПА СНД. Як заявив член фракції НДПС Подгорний, прийняття цього рішення стало можливим завдяки безпрецедентному політичному шантажеві лівих, грубому маніпулюванню регламентом голови ВР Олександром Ткаченком і кон'юнктурною зміною позицій частини депутатів нелівих фракцій. НДП застерігає, що потурання лівим, зокрема щодо МПА, лише посилить шанси червоних на президентських виборах 1999 року.

Фракція Народнього Руху України Костенка ініціюватиме скасування нелегітимного рішення про вступ України до МПА в Конституційному суді. У зверненні до Президента членів НРУ зазначається: «Ми розуміємо, що розпочалася підготовка до президентських виборів, і ви намагаєтесь заручитися підтримкою лівих, ідучи на такі політичні поступки, як підтримка вступу України до МПА».

Як заявив голова фракції Ю. Костенко, Рух починає формувати в парламенті опозицію антидержавним силам.

Фракція партії Зелених голосувала (ПЗУ) проти вступу України до МПА, оскільки такий крок суперечить «національним інтересам України». У заяві ПЗУ наголошується, що, проголосувавши за приєднання до МПА, ліва частина парламенту таким чином заявила про страх відповідальності за ситуацію в державі та нездатність проведення економічних реформ.

Народні депутати від партії «Реформи і порядок» (ПРП) вважають, що підтримка «мертвонароджених структур СНД» є частиною подвійної гри Президента, голови ВР і партійних фракцій КПУ, ПСПУ, СДПУ(о), груп «За відродження регіонів» та «Батьківщина». «На наших очах оформився новий бізнесово-політичний „голдінг“, який відкрито виставляє на продаж цілу країну», – заявляє ПРП.

Постійний представник Президента України у Верховній Раді Роман Безсмертний заявив, що всі звинувачення на адресу Президента України щодо його позицій стосовно вступу України до МПА СНД є безпідставними.

Леонід Кучма і прем'єр-міністр Валерій Пустовойтенко підтримали пропозицію голови Верховної Ради щодо вступу України до МПА. Під час зустрічі з Олександром Ткаченком вони зазначали, що вступ до МПА сприятиме проведенню власної політики у стосунках з країнами СНД. Але «прерогатива приймати постанови такого характеру, – відзначає Р. Безсмертний, – належить виключно ВР України» і є її «політичною волею». А тому «напади представників фракцій НРУ і „Реформи-центр“ – це вияв їх безсилости в протистоянні наступові лівих сил». Водночас Р. Безсмертний зазначає, що на сьогодні «зовнішньополітичною лінією виконавчої влади і Президента України є інтеграція в європейське співтовариство».

За заявою начальника управління інформації Міністерства закордонних справ України (МЗС) Ігоря Грушка, рішення Верховної Ради приєднатися до МПА зовнішньополітичне відомство розцінює виключно як «прерогативу законодавчої гілки влади».

При цьому він зазначив, що МЗС України виходить з того, що український парламент і надалі дотримуватиметься прийнятих у грудні 1991 р. застережень до угоди про створення СНД. Він нагадав, що, згідно з цими документами, Україна не визнає наддержавних функцій за будь-якими структурами Співдружності.

Позачергова сесія Івано-Франківської Обласної ради висловила недовіру Верховній Раді України у зв'язку з прийняттям постанови про приєднання України до МПА. У рішенні сесії зазначається, що «ліва більшість ВР проводить політику реанімації СССР, ігнорує Конституцію і закони України. стримує економічний розвиток». Депутати Обласної ради мають намір звернутися до Конституційного суду України із заявою про скасування постанови ВР України. Депутатам запропоновано провести консультації з іншими обласними радами щодо спільних дій для недопущення втілення політики, спрямованої на ліквідацію суверенітету України, а ВР – удосконалити систему голосування. Депутатам від Івано-Франківщини доручено оприлюднити текст рішення сесії Обласної ради у залі ВР України.

Патріярша рада УАПЦ засудила рішення ВР про приєднання до МПА, розцінюючи цей крок «як зміну політичної орієнтації держави і посилення впливу сил, зацікавлених у відновленні останньої світової імперії».

За матеріалами УНІАН і преси добірку підготувала Галина Дубінець

УКРАЇНА ПРОТЕСТУЄ ПРОТИ МПА

В рамках акції протесту проти підписання постанови про приєднання до МПА блок національно-патріотичних сил Львівщини 11 березня провів пікетування сесії Львівської міської ради з вимогою до депутатів приєднатися до протестів громадськості. Сесією міської ради цього дня була прийнята відповідна заява.

Заява-протест блоку національно-патріотичних сил Львівщини – надіслана до Верховної Ради України, Президента України, Конституційного Суду України.

Заяву-протест проти приєднання України до МПА ухвалила також цього тижня Президія Львівської обласної ради.

Керівництво блоку національно-патріотичних сил зустрілося з головою Обласної адміністрації і головою Обласної ради Олександром Сенчуком з пропозицією скликати позачергову сесію Львівської Обласної ради для розгляду цього питання (УЦІС).

ХТО БАВИТЬСЯ В МПА

Заяви «лівих», що Україна вступила в МПА як держава, не мають під собою підстав. Рішення МПА щодо України не матимуть жодних юридичних наслідків, оскільки українські парламентарі приєднали Верховну Раду до алма-атинського консультативного органу МПА.

27 березня 1992 року в старій столиці Казакстану Алма-Ата представники законодавчих органів семи держав СНД – Білорусії, Вірменії, Казакстану, Киргизстану, Росії, Таджикистану та Узбекистану створили Міжпарламентську Асамблею, статут якої надавав їй повноважень консультативного органу для підготовки законопроектів. Після підписання Угоди про МПА Узбекистан жодного разу не брав участі в засіданнях цього органу. Через певний час парламенти Азербайджану, Грузії та Молдови долучили свої законодавчі органи до МПА.

1995 року за активною ініціативою президента Білорусії О. Лукашенка учасники МПА – голови держав підписали Мінську конвенцію про МПА, яка перетворила МПА у міждержавний представницький орган, тобто дія алма-атинської угоди була де-факто зупинена. Проти такого перетворення виступили Молдова та Узбекистан.

«Ліві» перехитрили самі себе і заднім числом воляють, що вони проголосували за алма-атинську та мінську угоди разом. Але рішення ВР не має зворотної юридичної сили, оскільки для приєднання до Мінської угоди, як міждержавного договору, конвенцію спочатку повинен підписати Президент України, а лише потім повинна була це ратифікувати Верховна Рада України. Виходить, що Україна утворила МПА-1 з Молдовою та Узбекистаном? Цікава ситуація.

Невизначеність самої Співдружності – 600 рішень і жодного результату за 8 років, низька продуктивність МПА та сотня-друга рекомендацій за 7 років. МПА збираються покинути Грузія та Азербайджан (Генадій Сіренко).

В КРИМУ УТВОРЕНО «СУВЕРЕННУ ДЕРЖАВУ РУСИЧІВ – ТАВРИДА»

Утворення на території Кримського півострова суверенної держави русичів «Таврида» декларували близько 70 учасників з'їзду Російського руху Севастополя, що відбувся 7-8 березня у Севастополі. Ухвалено рішення про проведення цього року всекримського референдуму з цього питання. Серед учасників з'їзду були представники «Російської національної єдності», а також гості з Дніпропетровська і Сімферополя. Організація на чолі з Марією Сибільовою не зареєстрована у Міському управлінні юстиції.

3 ДІЯЛЬНОСТІ КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

ЄВРОПА – З НАТО, УКРАЇНА – З ЄВРОПОЮ!

(УЦІС) Живий ланцюг» між посольствами Польщі, Чехії та Угорщини утворили тисячі киян та гостей міста 12 березня 1999 року, в день вступу цих країн в НАТО. Люди відгукнулися на заклик Народного Руху України під керівництвом Юрія Костенка і вийшли на вулиці з гаслами: «Східний кордон України – східний кордон НАТО!», «НАТО – так. МПА – ні!», «За союзом ностальгія – чемодан, вокзал, Росія!». Разом з Рухом в організації заходу брали участь Конгрес Українських Націоналістів, Молодіжний Конгрес Українських Націоналістів, Молодий Рух, ОУН (мельниківці), Київська асоціація молодіжних клубів, молодіжне об'єднання «Молодь – надія України», Київське Братство ОУН-УПА, «Тризуб» ім. С. Бандери. «Україна – в НАТО!», – скандували люди по всій довжині живої сув'язі, що пролягла через вулицю Ярославів Вал – Львівську площу – вулицю Рейтарську – вулицю Золоторівську.

«Чому комуністичні вожді з часів Леніна їздять на Захід, а народ «інтегрують» на Схід? Чому бізнесмени від політики літають на футбол до Мадриду чи з панамським паспортом у Швейцарію, а решті українців пропонують залежність від Москви? Чому нас позбавляють права бути частиною Європи? Чому людей лякають словом НАТО? НАТО – це простір, вільний від комунізму, де безпека і права людини надійно захищені», – говориться в заяві організаторів «живого ланцюга». Проти вступу в МПА та за європейський вибір України висловилися учасники півгодинного мітингу біля Золотих Воріт, організованого Київською асоціацією молодіжних клубів.

НЕПРОШЕНИЙ ГІСТЬ – ПІРШЕ ТАТАРИНА

Натомість українська влада саме цього дня приймає Олександра Лукашенка, яскраво демонструючи свою позицію. Хоча дії Леоніда Кучми складно назвати позицією – надто швидко змінюються його «багатовекторні» погляди – від європейського вибору до спрямування поглядів назад, на схід. Вибори ж незабаром! Однак президента О. Лукашенка українська молодь зустріла гаслом «Лукашенкові – справедливе покарання від міжнародного суду!», «Лукашизм – фашизм!». Посольство Білорусі та адміністрацію Президента України пікетували цього дня Конгрес Українських Націоналістів, Молодіжний Конгрес Українських Націоналістів, молодіжне об'єднання «Молодь – надія України», Народний Рух України (Костенка), Молодіжний Рух, ОУН (мельниківська), Всеукраїнське Братство ОУН-УПА.

Молодіжна Ланка Братства ОУН-УПА оприлюднила заклик до співвітчизників, у якому зокрема говориться: «Весь цивілізований світ засуджує політику Президента Білорусі – в країні набирає обертів каральна система, переслідується опозиція, проводиться нелегітимна зміна Конституції, зневажаються права людини, уведена цензура, закриваються газети, нищиться білоруська мова, в половині областей введені продовольчі картки.

На 2000 рік заплановані спільні з Росією грошова одиниця і бюджет. Маленьку працелюбну Білорусь поглинає Російська імперія, і Лукашенко крок за кроком здає рештки білоруської незалежності».

Більшість держав максимально обмежують свої контакти з новітнім диктатором, а в Києві 12 березня його зустрічають з квітами Президент Л. Кучма і голова ВРУ О. Ткаченко.

Варто нагадати у цьому зв'язку слова білоруського письменника Василя Бикова, наведені у спогадах народного депутата України 12 скликання Миколи Баландюка, який відвідав Республіку Білорусь у складі парламентської делегації 1992 року: «Дорогі наші брати – українці! Я добре знаю, як вам тяжко. У вас голодно, холодно і неспокійно. Але якщо у вас буде ще гірше у декілька разів, то все одно неможливо знайти людину, яка заздрила б вам більше, ніж я. Ви народили Державу. Пройде небагато часу і світ буде знати і шанувати землю, народ, культуру і мову України. На вас шалено тиснуть, вас хочуть зламати, поставити на коліна. Тримайтесь! Христом Богом молю вас – тримайтесь! Нехай сочиться кров з-під нігтів, але тримайтесь. Не дай Боже, не втримаєте незалежності – не буде більше на що надіятися. У білорусів держави немає... і, думаю, не буде... Білоруси знищені... Я готовий стати на коліна і просити вас, всю Україну – тримайтесь! Тоді у мене ще залишиться маленька надія на те, що ваш приклад стане живою водою, яка допоможе нашому населенню через 50 чи 100 років стати вільним народом, незалежною державою».

3 ДІЯЛЬНОСТІ КОНГРЕСУ В ЧЕРНІВЦЯХ

Чернівецька обласна організація Конгресу ухвалила заяву-протест до Президента України Леоніда Кучми з приводу приєднання України до МПА. Чернівецький Обласний Провід Конгресу висловлює протест з приводу цього рішення Верховної Ради України. «Ми вважаємо, що це рішення є зрадою державних інтересів урядовцями та парламентарями і, крім шкоди політичної та економічної, Україні нічого іншого не принесе. Це злочинні, неприпустимі, непотрібні фінансові витрати на утримання ще однієї структури, яка шкодитиме ще й економічному розвитку України. Викликає справедливе обурення і нагородження Президентом України голови парламенту Олександра Ткаченка орденом Ярослава Мудрого „за розбудову держави та законодавчий процес“. Цим дискредитовано сам орден. Пане Президенте, насправді ви нагородили Ткаченка за продаж України та сприяння реалізації завдань російських імперіялістів.

Україні не потрібен безпринципний президент, який зраджує державні інтереси. А, можливо, це плата Росії за її підтримку на президентських виборах?

Конгрес Українських Націоналістів вірить, що український народ зробить правильний вибір та обере достойного Президента».

*

На історичному факультеті Чернівецького державного університету відбудеться презентація праці Степана Бандери «Перспективи української революції». У презентації братиме участь онук Степана Бандери – Степан Бандера, та депутат Верховної Ради Михайло Ратушний. Захід організований Обласним проводом Конгресу Українських Націоналістів.

*

14 березня 1999 року в Чернівцях відбулася Установча конференція Молодіжного Конгресу Українських Націоналістів. На ній був присутній член Ради чести Всеукраїнського Молодіжного Конгресу Українських Націоналістів Володимир Телішак. Обласна конференція обрала головою Олега Сисака, його за-

ступником – Олександра Пердейка, головою секретаріату – Ігоря Кушика. Молодіжний Конгрес склав план праці на 1999 рік, до якого зокрема входить робота для залучення нового членства до лав організації, створення нових осередків у районах і селах, налагодження співпраці з українською діаспорою Молдови та Румунії, проведення обласних і районних вишкільних таборів, проведення акцій, спрямованих на соціальний захист молоді, здійснення різноманітних молодіжних проєктів – спортивних і розважальних, налагодження співпраці з різноманітними молодіжними організаціями.

ОГЛЯД ДІЯЛЬНОСТІ ТА МАЙБУТНІ ПЛАНИ

На засіданні Політичної Ради Київської обласної організації Конгресу затверджено програму дій на 1999-2000 роки. Розроблено графік виїзних засідань членів Політичної Ради до районних і міських організацій області. Затверджено програму дій районних і міських організацій. Призначено референтів з питань: військових, економічних, юридичних, соціального захисту та медицини, землепорядкування та сільського господарства, освіти та культури, роботи з молоддю, роботи з жінками.

12 березня обласна організація взяла участь у пікетуванні Білоруського посольства та Президентської резиденції з нагоди приїзду в Україну білоруського президента Олександра Лукашенка.

У березні в місті Біла Церква проведено вечір, присвячений Романові Шухевичу. В Ірпені проведено вечір, присвячений 90 роковинам від дня народження Степана Бандери.

ЗАСІДАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ РАДИ

27 березня відбулося засідання політичної ради Львівської Обласної організації Конгресу. На засіданні виступив народний депутат України Ігор Пилипчук. Він розповів про останні події у Верховній Раді України, про антиукраїнські дії лівої більшості парламенту, зокрема щодо ратифікації угоди про приєднання до МПА та ратифікації угод з Чорноморської флотії. Депутат розповів про свою роботу в окрузі, про співпрацю з місцевими органами влади, про зустрічі з виборцями, поїздки депутатів в округи. Щодо наступних президентських виборів, народний депутат говорив про необхідність висунення спільного кандидата від національно-демократичних сил.

Обговорювалося ініційоване блоком національно-патріотичних сил Львівщини питання поїздки до Києва для проведення масових акцій протесту проти приєднання України до угоди про МПА і підписання угод щодо Чорноморської флотії, яке готується і, очевидно, відбулося у квітні 1999 року. Говорилося про необхідність забезпечення всеукраїнського характеру цієї акції, з цього приводу про необхідність звернутися до центральних органів Конгресу з пропозицією виступити координатором такої акції. Обговорювалися плани заходів у рамках відзначення ювілею Степана Бандери та ОУН. Обговорювався також план проведення восени цього ж року молодіжного дитячо-юнацького фестивалю української патріотичної пісні «За Україну, за її волю», ініціатором якого є Львівська обласна організація Конгресу. У планах організації – проведення цього фестивалю щороку і виведення його у статус всеукраїнського.

ПІДСУМКИ ПРАЦІ

За минулий 1998 рік Всеукраїнське наукове та професійне товариство ім. Миколи Міхновського провело декілька конференцій, круглих столів, дискусійних зустрічей:

- «Нове бачення «Історії Русів». Нові аспекти написання цієї історичної праці в історико-психологічних дослідженнях були розглянуті спільно з письменниками, літературознавцями і психологами науковцями.

- «Світоглядно-духовні аспекти „Велесової книги“». Спільно з інститутом філософії НАН України, письменниками та перекладачем і дослідником Борисом Яценком було розглянуто з різних боків визначну пам'ятку українського народу, яка відображає та утверджує власну глибинну історію, замовчувану в усі часи.

- «Психолого-екологічні чинники історії України». Історія починається з писемних джерел. Але історія певного народу, як процес його розвитку, зародження і формування з найдавніших часів складається з надбань наук, які вивчають розвиток рослинного, тваринного та небіологічного світів, тобто тих факторів, які впливали на етногенезу сучасних народів світу. Були розглянуті наукові свідчення шляхів прадавньої генези українського народу.

- «Закон Божий (Книга буття українського народу)». Це програмові засади Кирило-Методіївського братства, які в другій половині XIX ст. були для тогочасних українців одкровенням. Сьогодні вони невідомі в Україні; яким був вплив цієї праці тоді і яким є сьогодні – це розглянув круглий стіл з представниками деяких партій і громадських організацій.

- «Зміст національної ідеї в аграрному секторі». Україна – історична землеробська держава, і аграрне питання в процесі державотворення не є вирішеним. Як його вирішувати – розглянула дискусійна зустріч.

- «Проблема національних кадрів в Україні». Ще 10 років тому відсоток українців був значно нижчим ніж неукраїнців. Тож чому в сьогоднішній Україні «не спрацювала національна ідея» – розглянув круглий стіл, а також те, що треба робити, щоби влада в Україні була українською.

- «Голодомор 1932-33 років – запланований геноцид проти українського народу». Хто винуватці? Большевицька влада, її нащадки і сьогодні прагнуть влади. Що сьогодні від них чекати? Нових репресій та геноциду.

- «Микола Міхновський і сучасність». Наукова конференція проведена в день 125-річчя Миколи Міхновського 27 листопада 1998 року. Конференція розглянула, яким чином формувала і формує «Самостійна Україна» патріотів-українців, яким чином живуть її ідеї в сучасній Україні, перспективи України на порозі XXI ст. Доповіді виголосили: В. Сніжко, І. Головацький, Я. Дашкевич, О. Соскін, Б. Павлів, В. Васютинський.

- «Український етнос та поступ цивілізації». Стан колонії спотворив український етнос, але його психологічне коріння міцне і потужне, а це надає переконаності в тому, що нормальне, а не деформоване майбутнє очікує українців, але за умови, що вони свідомо і цілеспрямовано будуть вичавлювати зі своєї свідомості комплекс меншовартості. Такий висновок дискусії, яка відбулась на круглому столі.

Товариство видало 12 чисел щомісячника «Бюлетень Товариства», тематика яких охоплює майже всі ділянки наукової діяльності членів Товариства, крім того – це і політичні статті Ярослава Стецька, не опубліковані в двохтомнику його вибраних праць, а також публіцистичні відповіді тим українофобам, які від імені українців намагаються дискредитувати саме поняття Україна (УЦІС).

Члени Товариства беруть участь у передачах радіомовлення України, як одно-разових, так і в циклах передач. Було багато публікацій у різноманітних українських газетах.

ЗВЕРНЕННЯ

Севастопольського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка до Голови Національної ради по телебаченню та радіомовленню

Останнім часом у Севастополі почастішали випадки інформаційної агресії проти першої і другої програм Українського радіо. Кримське радіо перекриває сигнали з Києва і втручається в мовлення. По трипрограмному приймачу безперешкодно транслюється програма московського «Маяка». Українські ж програми забиваються трансляцією сесії Верховної Ради Криму. Все це робиться під галас про українізацію Криму. В лютому-березні систематично перекривається авторська програма Анатолія Погрібного. На звернення до осіб, відповідальних за трансляцію програм, отримуємо відповідь, що можна почути цю передачу з етеру. Але сигнал глушиться, як свого часу було з «Голосом Америки».

Пропонуємо за рахунок етерного часу Кримського радіо повторити для севастопольських слухачів авторську програму Анатолія Погрібного за останні три тижні, бо саме в них йшлося про Крим і Севастополь. Одночасно з фактами перекриття радіосигналу зі столиці, севастопольці не мають можливості слухати кримські радіопередачі «Ковчег» і «Два кольори», що також є одним з проявів шовінізму. Зауважимо, що під час трансляції українського радіо знижується рівень звуку, який підвищується під час трансляції сімферопольських програм. Одночасно з цими фактами проти проявів українства проводиться тонка ідеологічна робота з метою дискредитації інституту Президента України. Такий стан неприпустимий.

Звертаємося з вимогою переглянути графік мовлення Кримського радіо у Севастополі та врешті-решт навести лад в інформаційному просторі.

*Симон Петлюра
† 1926 – 1999*

СОЦІАЛЬНА САМООРГАНІЗАЦІЯ І ПРИНЦИП ПІТЕРА

Більшість серйозних дослідників вважає, що людство переживає чергову кризу і вже на протязі одного-двох поколінь стане зрозумілим, чим вона закінчиться – знищенням цивілізації, а чи її трансформацією у нову якість. Зовнішні прояви глобальної кризи очевидні, серед них – порушення демографічного балансу, неконтрольоване розповсюдження ядерної зброї, дестабілізація світових імперій, зростання політичного тероризму, екологічна криза, кліматичні зміни, посилення сонячної радіації, епідемії нових і старих хворіб, загострення протистояння між багатими і бідними країнами. Проте є ще один поважний чинник, на який не прийнято звертати увагу, хоча в ньому захована одна з головних причин негараздів і загроза для самого існування людства. Мова йде про деінтелектуалізацію суспільства і масову некомпетентність, які, наче ракова пухлина, проникають у всі клітини сучасної цивілізації. Ситуація ще більше загострюється швидким ускладненням всього нашого життя, яке стрімко перетворюється на заплутаний і неконтрольований клубок проблем.

Одним з перших, хто почав бити на тривогу щодо насування тотальної некомпетентності, став канадський педагог професор Льюренс Пітер. На основі аналізи значної кількості фактичного матеріалу в різноманітних сферах життя він прийшов до сформульованого емпіричного узагальнення, відомого під назвою «Принцип Пітера»: *«В ієрархії кожен індивід має тенденцію підніматись до свого рівня некомпетентності»*.

Нагадаємо дію цього принципу. Припустимо, що в одній компанії, яка займається розробкою програмного забезпечення, своїми успіхами виділяються троє спеціалістів. Вони є найкваліфікованішими програмістами, їхня професійна компетентність ні в кого не викликає сумнівів. Назвемо їх умовними іменами Перший, Другий і Третій.

Серед керівництва з'являється ідея покращати діяльність компанії шляхом заснування трьох малих підприємств, які б займались новими напрямками комп'ютерної справи. Питання про те, хто має очолити ці підприємства, навіть не виникає – авторитет Першого, Другого і Третього такий високий, що ніхто з керівництва не наважується запропонувати на ці посади когось іншого. І ось наші суперпрограмісти – це вже не просто кваліфіковані спеціалісти: вони стали підприємцями, піднялись на вищий рівень соціальної ієрархії, що всіма було сприйнято як ознаку життєвого успіху.

Другий і Третій успішно освоїли нову діяльність, але в Першого почалися проблеми. Раніше все було простіше: йому давали чіткі завдання, і він їх якісно виконував. А зараз треба постійно виявляти ініціативу і винахідливість, щораз освоювати нові аспекти роботи. Тепер йому доводиться працювати значно більше, він пізно приходить додому, почалися непорозуміння з дружиною, у нього погіршилось здоров'я, з'явилися ознаки перевтоми, проте справи у фірмі ніяк не йдуть на лад. Фірма Першого тримається на поверхні завдяки підтримці керівництва компанії, яке цінує його колишні заслуги і широко прагне допомогти пристосуватись до нової діяльності; крім того, керівництво не хоче признатись, що помилилося з призначенням Першого директором.

На відміну від Першого, Другий і Третій показали себе як добрі підприємці, відомі у всій країні, тому згодом їх запросили очолити дві великі державні корпорації в галузі інформатики і телекомунікацій. Таким чином Другий і Третій потрапили на ще вищий рівень соціальної ієрархії: рівень державного адміністрування, на якому виконуються функції відстоювання національних інтересів і національної безпеки.

Третій швидко виявив себе талановитим адміністратором, чесним і непідкупним, що володіє державним мисленням і здатний до стратегічного планування. А от Другий продовжував працювати на державній роботі так само, наче він директор малого підприємства – всі питання він розглядав з точки зору підприємця, який прагне до отримання максимального особистого прибутку, і застосовував ті ж самі методи, що й раніше для керування порівняно невеликим колективом. Внаслідок цього в корпорації Другого висока плінність кадрів, практично відсутнє стратегічне планування, працівники не розуміють, що ж від них вимагають і кожної миті чекають від свого шефа будь-яких несподіванок. Корпорацію лихоманить, хоча сам Другий працює по 12-14 годин на добу і вимагає такої ж самовідданості від своїх заступників і начальників відділів.

Через якийсь час на рівні вищого державного керівництва визріває думка, що необхідно передумати увесь національний і світовий досвід та тенденції розвитку комп'ютерної справи і випрацювати наукову концепцію та ідеологію розвитку інформаційних технологій. Очолити цю роботу доручили Третьому – одному з кращих державних адміністраторів, людині з великим досвідом практичної роботи. Але, на превелике здивування, у цій справі Третій виявив повну некомпетентність: ефективно оперуючи фактичним матеріалом, він не відчував прихованих процесів і тенденцій розвитку. Робота якось рухається (завдяки компетентним людям, що працюють у цій організації), але надзвичайно повільно і не зовсім зрозуміло, чим вона завершиться.

Таким чином, кар'єра наших талановитих молодих людей завершилась дивно – всі вони стали займатись роботою, яка перевищує їхнє розуміння. Це і є дія принципу Пітера, адже внаслідок сходження шаблями соціальної ієрархії всі наші герої досягли свого **рівня некомпетентності: компетентний** програміст Перший став **некомпетентним** підприємцем, **компетентний** підприємець Другий став **некомпетентним** державним адміністратором, **компетентний** адміністратор Третій став **некомпетентним** філософом. Крім того, вони стали менш щасливими і, скоріш за все, менш здоровими, адже досягнення людиною свого рівня некомпетентності і виконання невластивої для неї роботи здебільшого супроводжується виникненням у неї цілого «букету» психосоматичних хворіб (Л. Пітер в розділі «Патологія успіху» наводить список з 26 пунктів: від виразки шлунка до статевих розладів).

Ви можете сказати, що це штучний приклад і що в житті все не так. Проте, якщо ми уважно поглянемо навколо себе, то нам доведеться погодитись з висновками Льюренса Пітера в тому, що «некомпетентність – явище всезагальне» і що ми живемо у світі некомпетентності: «в ролі державних діячів часто виступають нерішучі і недалекі люди, які тільки видають себе за стійких і мудрих державних мужів. Особа, яка вважається «авторитетним джерелом інформації», кляне «мінливу ситуацію» за те, що її повідомлення розходяться з правдою. Надто багато нахаб і нероб у штатах державної служби; незлічено багато сміливців на словах і боягузів на ділі серед армійських офіцерів; нескінченний ряд керів-

ників, що не можуть керувати, бо природа призначила їм плазування. У своїй вишуканій толерантності ми поблажливо ставимось до аморального священика, недоумкуватого адвоката, судді, що бере хабарі, письменника, що не вміє писати, вчителя мови, що не в ладах з орфографією». Канадський професор йде далі: він вважає, що при продовженні такого стану справ «проблему свого виживання людству доведеться вирішувати на рівні тотальної некомпетентності».

Світоглядні причини масової некомпетентності

Проведемо невеличкий експеримент. Як ви вважаєте, чи вірне твердження: «Будь-який компетентний працівник є кандидатом на вищу посаду»? Якщо ви відповіли «так», то знайте, що такої ж думки практично всі, і не тільки в Україні. Як згадує Л. Пітер, «кожен адміністратор серед моїх співрозмовників погоджувався, що компетентність повинна винагороджуватись вищою посадою, а некомпетентність слід розглядати як перешкоду до просування по службі. Проте ніхто не виявив видимого розуміння того, що в системі, де компетентність є підставою, а некомпетентність – перешкодою для просування, кожен окремих працівник зупиняється врешті-решт на рівні своєї некомпетентності».

Виходить, що в основі системи, яка спонукує індивіда підніматись на свій рівень некомпетентності, знаходяться певні чітко окреслені світоглядні установки, що панують у масовій свідомості. Адже якщо ви здатні виконувати свою роботу ефективно і без напруження, вам майже кожен скаже, що на цій роботі ви не можете себе повністю виявити, а тому маєте піднятись вище. Проблема в тому, що коли нарешті вам дістається щось таке, чому ви не можете по-справжньому дати раду, то саме цей вид діяльності і стає вашим постійним заняттям, займаючись яким ви завалюєте свою роботу. доводите до розпачу колег і підриваєте ефективність всієї організації.

Спробуємо чіткіше сформулювати деякі погляди на людину та її працю, які сьогодні панують у масовій свідомості:

1. Людині, яка легко й із задоволенням справляється зі своєю роботою на певному рівні, доцільно піднятись на вищий рівень. щоб вона працювала з більшим напруженням і повніше унаслідковувала себе.

2. Чим вище знаходиться людина в соціальній ієрархії, тим успішніше її життя і тим на більшу пошану, вищий соціальний статус і авторитет, вона заслуговує, і врешті-решт – тим вона щасливіша.

3. За наявності певних здібностей і відповідної підготовки будь-яка людина може успішно займатись будь-якою діяльністю.

4. Прагнення кожної людини піднятись на вершини соціальної ієрархії – річ природна і корисна для процвітання суспільства.

Проте у нас є підстави стверджувати, що сформульовані вище положення, хоча й належать до світоглядних основ сучасної зматеріялізованої цивілізації, є облудними і що саме вони фактично запускають в дію руйнівний механізм тотальної некомпетентності.

Традиційні погляди на людську спільноту

Перший ганок і передухіддя, що веде до погуби, і найперша навичка, ніби буквар, що вчить нас бути супостатами Богові. отака:

- А. Входити у неспоріднену стать.
- Б. Нести посаду, супротивну природі.
- В. Вчитися тому, до чого не вроджений.
- Г. Дружити з тими, до яких не є народжений .

Одна з помилок матеріялістичної концепції полягає в ігноруванні того факту, що народ являє собою не просто множину людей, але цілісний етносоціальний організм, живу колективну істоту вищого рівня світової ієрархії. Оскільки і людина, і народ є живими самоорганізуючими системами, то існують деякі універсальні системні принципи, які описують їхню життєдіяльність. Цю істину добре розуміли в усі епохи, наприклад, видатний психолог і філософ Карл Густав Юнг (1875-1961) уважав, що «душа народу є лише дещо складнішою структурою, ніж душа індивіда»². Ще чіткіше ця думка виражена в Емануїла Сведенборга (1688-1772), який показав, що існує чітка функціональна подібність між людством, народом і окремим індивідом³. Про подібність між тілом і людською спільнотою дуже виразно проповідував святий апостол Павло⁴.

Якщо Сведенборг і св. Павло бачили цю істину внутрішнім духовним зором, то Володимир Шмаков це доводить звичними для нас раціональними методами. Зокрема, він пише, що «вірно виявлена загальна ідея організму однаково застосовна до людини і суспільства, але в останньому вона виявляється з більшою силою і багатобарвністю». «Суспільство в порівнянні з людиною є організмом вищого порядку», «елементом суспільного організму має бути визнана окрема людська особистість», «суспільство є організм, а тому в ньому можна знайти аналогії всіх процесів, що спостерігаються нами в організмах окремих істот»⁵. При цьому В. Шмаков застерігає, що індивідуальні і колективні організми «тотожні за внутрішньою ідеєю, але аналогічні за зовнішнім розкриттям», «тому і заперечення того, що суспільство є організмом, і повне ототожнення організму суспільства з організмом людини, яке супроводжується бажанням знайти в будові суспільства всі органи людського тіла, – однаково противні істині. Єдино вірне рішення полягає у визнанні тотожності за внутрішньою сутністю, але аналогії за зовнішніми якостями між організмами людини і суспільства»⁶.

Це значить, що люди, подібні до живих клітин, народжуються для виконання певних соціальних функцій, але якщо функціональне призначення тієї чи іншої клітини можна визначити порівняно просто – за видимими зовнішніми відмінностями, то з людиною значно складніше. Призначення людини треба шукати в царині духу, а в цій невидимій сфері наші звичайні вимірювальні прилади безсилі, отже потрібні інші методи пізнання. Та зараз не будемо на цьому зупинятись, а лише приймемо до уваги, що людське суспільство являє собою організм, в якому кожна людина народжується до виконання певної групи функцій (хоча нерідко може досить якісно виконувати і функції іншої групи).

¹ Григорій Сковорода, «Розмова. названа алфавіт, або буквар миру».

² Юнг К. Г. «Архетип і символ», М.: «Ренессанс», 1991, 304 стор., ст. 18.

³ Сведенборг Е. «Тайны неба (Пояснение первых четырех глав книги Бытия. О божественной любви и божественной мудрости)». К.: «Преса України», «Пор-Рояль», 1993, 256 стор., ст. 167.

⁴ Див. «Перше послання до Коринтян», 12.

⁵ Шмаков В. «Закон синархии и учение о двойственной иерархии монад и множеств». К.: «София», 1994, 320 стор., стт. 222-259.

⁶ В. Шмаков, стт. 234-235

З цього важливого положення випливає, що для кожної людини існує діяльність, що відповідає її внутрішній природі, яку людина може робити невимушено, ефективно і радісно. Це та «споріднена праця» Григорія Сковороди, яка розкриває в людині її божественну природу і приносить їй щастя та спасіння. Споріднена праця робиться легко і радісно: «Благодарення блаженній природі за те, що потрібне зробила неважким, а важке – непотрібним». Ця легкість зовсім не виключає творчих надзусиль – але це те священне напруження сил, про яке говорив Ісус Христос: «Ярмо Моє любе, а тягар Мій легкий»⁷. І навпаки, «мертва зовсім є душа людська, яка не віддана своєму спорідненому ділу, подібна до каламутної та смердючої води... Що горесніше, як плавати в достатку і смертно мучитись без спорідненої справи? І нема радісніше, як жити по натурі». Споріднена праця робиться з любов'ю, на що звернув увагу і Сведенборг, який доводить, що виконання роботи з любови до неї є ознакою ангельською, а робота тільки задля потреби в їжі та одягу – ознакою диявольською⁸.

Згідно з традиційним підходом, фахова діяльність є виявленням і продовженням власної природи людини. Більше того, виконання кожною істотою діяльності, згідної з її сутністю, в найвищій мірі відповідає космічному порядку, а сама ця діяльність набуває ознак святости; «Є різниця між служіннями, та Господь той самий. Є різниця й між діями, але Бог той самий, що в усіх робить усе»⁹. В нерозумінні цього принципу виразно виявляється помилка сучасної світської концепції, згідно з якою людина може обрати будь-яку професію і навіть змінювати її, ніби професія є чимось чисто зовнішнім і без всякого реального зв'язку з індивідуальною природою людини. Як пише Рене Генон, «в традиційній концепції, навпаки, кожен має нормально виконувати функцію, до якої він призначений за своєю власною природою, з тими визначеними здібностями, які по суті в собі містять» (слід відзначити, що саме слово «метієр» – ремесло – згідно з його етимологічним походженням від латинського слова «міністеріум» означає, власне кажучи, «функцію» – прим. Р. Генона), і він не може виконувати іншу функцію, не створюючи серйозного безладдя, яке мало б наслідки для всієї соціальної організації, частину якої він складає; більше того, «якщо отаке безладдя буде поширюватись, то будуть наслідки і для самого космічного середовища, тому що всі речі пов'язані між собою точними співвідношеннями... В традиційній концепції сутнісні якості визначають діяльність істот; в профанній концепції, навпаки, ці якості більше не враховуються, а індивіди розглядаються як взаємозамінні і чисто нумеричні «одиниці». Логічно, що ця концепція може привести тільки до здійснення лише «механічної» діяльності, в котрій більше немає нічого істинно людського, і дійсно, саме це ми можемо констатувати в наші дні...» (Генон Рене).

З традиційної концепції випливає також і те, що будь-яка суспільно-корисна діяльність є престижною і священною, якщо тільки вона робиться кваліфіковано і з любов'ю. Справді, погляньмо на власний організм – чи можна сказати, що якісь наші органи є меншовартісними або що їхні функції є непрестижними? Подібно і з народним організмом – вартість людини визначається не характером виконуваної роботи, але якістю її виконання. При такому підході люди, які ква-

⁷ Матвій, 11.30.

⁸ Сведенборг Е., стт. 167-169.

⁹ «Перше послання св. ап. Павла до Коринтян», 12.

ліфіковано роблять свою справу на різних рівнях суспільної ієрархії. насправді є рівними перед суспільством і перед Богом. Про це чудово сказав геніяльний Сковорода: «Бог подібний до багатого водограю, що наповнює різні посудини відповідно до їхнього об'єму. Над водограєм напис: „Неоднакова всім рівність“. Ллються з різних руок різні струмені у різні посудини. Менша посудина має менше, але тим однакова вона з більшою, що так само повна. Бо що є дурніше, як рівна рівність, яку дурні у світ ввести марно хочуть? Яке бо дурне те, що супротивне блаженній природі?... »¹⁰.

Підсумовуючи погляди традиційної концепції, можна сформулювати чотири твердження, цілком протилежні духові сучасної цивілізації західного типу:

1. людина має піднятися на той рівень, який відповідає її природі і на якому вона може займатись діяльністю, що їй може робити з любов'ю, що їй дається порівняно легко і невимушено – саме така праця приносить людині щастя і само-реалізацію;

2. соціальний статус людини насправді має залежати не від її місця у формальній ієрархії, а від того, як добре вона виконує свою соціальну функцію;

3. найкращих успіхів людина може досягнути лише у тій діяльності, яка відповідає її природі і функціональному призначенню в соціальному організмі;

4. людина має прагнути не до вершин соціальної ієрархії, але до вершин майстерності у тій суспільно-корисній справі, до якої вона зроджена.

Як тільки ці положення увійдуть в масову свідомість – тієї ж миті принцип Пітера припинить свою руйнівну дію і піchnеться самоочищення організаційних структур від забруднення некомпетентністю. Але чи можна з нею боротися вже зараз, не чекаючи масового просвітління?

Методи боротьби з некомпетентністю

«З погляду реальних життєвих ситуацій компетентність можна визначити як володіння здібностями і вміння виконувати певну функцію».

Льоренс Дж. Пітер, «Принцип Пітера»

За великим рахунком, Льоренс Пітер пропонує одну-єдину методу: усвідомлення людиною власного рівня некомпетентності і відмова від просування нагору. Проте сьогодні ця рекомендація навряд чи спрацює, хоча б із-за наявності цілої армії паразитів, яких не дістанеш жодним самоусвідомленням. Так що ця метода сьогодні абсолютно ненадійна.

Є абсолютно надійна метода, запропонована Ісусом Христом: «Пізнаєте їх за їхніми плодами»¹¹. Тут маються на увазі остаточні плоди, які нерідко вдається вірно оцінити лише під кінець життя людини, а то й після її смерті. Отже, ця метода потребує значного часу для визрівання плоду, а в людей, на відміну від Бога, цього часу для рішень і практичних дій завжди не вистачає. Тому доведеться скористатись двома іншими відомими засобами: методами експертних оцінок і об'єктивних критеріїв.

¹⁰ Сковорода Г. Твори у двох томах. Том 1: Поезії. «Байки. Трактати. Діялоги». Київ: АТ «Обереги», 1994, ст. 436.

¹¹ Матвій, 7.16-20.

Уточнимо завдання: «Яким чином можна визначити придатність людини до виконання тієї чи іншої соціальної функції?» Вирішення цієї проблеми можна розділити на три складники:

- а) визначити, які існують основні типи соціальних функцій;
- б) визначити якості соціальних груп, здатних до виконання цих функцій;
- в) випрацювати методи оцінки (ідентифікації) і добору, щоб людина певної групи могла знайти відповідного типу діяльність.

Зауважимо, що не йдеться про знаходження чіткої відповідності між людиною і конкретною професією – можливо, такої чіткої відповідності просто не існує. Мова йде не про професію, але про вид діяльності, який охоплює цілий спектр професій і одночасно є складовою частиною кожної професії.

А. Чотири основні соціальні функції

Де б ми не опинились – у Стародавньому Єгипті чи Вавилоні, у Франкській державі чи Венеціанській республіці, у Візантії чи Київській Русі – всюди за строкатістю та неподібністю культур, звичаїв, політичних систем та вірувань можна розгледіти одну спільну рису – наявність чотирьох соціальних функцій: 1) світопізнавальної, 2) владної, 3) господарської; 4) трудової – і соціальних груп, які ці функції виконують. Таке структурування соціального організму є на диво однаковим у всіх частинах світу: жреці, нобілітет, вільні громадяни і раби – в Стародавньому Римі; духовенство, шляхта, міщани і селяни – в Європі; брахмани, кшатрії, вайш'ї та шудри – в Індії. Всі ці станові скам'янілості відбивають первісно вірний принцип, який зводиться до простої думки: для того, щоб держава могла правильно існувати, в ній хтось має працювати, хтось організовувати працю, хтось владарювати і збройно захищати спільноту, хтось пізнавати світобудову та її закони.

Б. Чотири основні соціальні групи

Древня психологія дає нам систему поділу людей на чотири групи, назви яких, дещо змодернізовані, виглядають так:

- 1) люди знань («Брахмани»);
- 2) люди влади (Кшатрії). (Ми вживаємо праукраїнські терміни «Брахмани» («Рахмани») і «Кшатрії»¹², тому, що вони позначають поняття значно точніше, ніж, скажімо, «Інтелігенція» або «Державці». Наприклад, недавній Конгрес української інтелігенції [Київ, 11.11.95] виразно засвідчив, що сьогодні до інтелігенції себе зараховує хто завгодно – від політичних демагогів до осіб з незрівноваженою психікою);
- 3) люди бізнесу («Підприємці»);
- 4) люди кваліфікованої праці («Спеціалісти»).

«Спеціалісти» складають більшість у будь-якому суспільстві. Люди цієї соціальної групи мають здатність до ефективної роботи в межах вузької сфери, де досягають неабияких глибин і майстерности. За великим рахунком, будь-якого кінцевого результату неможливо досягнути без спеціалістів.

¹² Див. Миро Продум. «Нація золотих комірців: Психоінформаційна концепція України». Тернопіль: СМП «Мандрівець», 1994, 168 ст.

Приблизно на порядок менше людей, яких ми називаємо «Підприємцями». Вони здатні досягати успіху шляхом поєднання зусиль багатьох спеціалістів. Вони менше схильні до копіїткої праці, зате обдаровані діловою винахідливістю та ініціативою, можуть ефективно діяти в мінливій ситуації, добре відчують особисту вигоду, володіють великою внутрішньою енергією, здатні повести за собою людей.

Ще менше у суспільстві «Кшатрійв» – воїнів та державних адміністраторів. Щодо винахідливості та ініціативи вони подібні до «Підприємців», але відрізняються тим, що інтереси суспільства схильні ставити вище особистих інтересів (точніше, загальне благо вважають умовою особистого блага), здатні керувати великими колективами, добре відчують владу і вміло її застосовують, цінують дисципліну і лицарський кодекс честі.

Найбільш рідкісні «Брахмани» – люди, які є носіями знань і моральних цінностей, здатні до прослідження світових процесів і прогнозування майбутнього. Їм властиві благоговіння до предметів розуму, надзвичайна самовідданість у навчанні, прагнення до загального блага, осягнення істини і Божої благодати. Діяльність Брахмана знаходиться у царині духу, він не може застосовувати насильства і боротись за матеріальні блага – для підтримання свого життя він бере те, що йому дають.

Можна сказати, що належність людини до однієї з чотирьох згаданих соціальних груп визначається широтою її погляду на реальність:

- Спеціалісти діють у вузькому сегменті, наприклад, в рамках однієї професії;
- Підприємці охоплюють два і більше сегментів діяльності національного організму;
- Кшатрії охоплюють діяльність всього національного організму;
- Брахмани охоплюють діяльність національного організму як складової частини надсистеми (людства, планети, Всесвіту).

Якщо «Кшатрії» і «Підприємці» – це люди дії, які постійно знаходяться в русі і завжди готові до активності, то «Брахмани» – це непорушний двигун, який сам знаходиться у стані відносного спокою і стабільності, але навколо якого все обертається подібно до того, як планета обертається навколо власної осі. Наведене співвідношення між чисельністю вказаних груп 1000:100:10:1 дуже умовне і залежить від особливостей тієї чи іншої нації.

Всі чотири групи є членами єдиного цілісного організму, тому вони взаємозалежні – добробут однієї залежить від добробуту всіх інших груп: «І коли терпить один член, то всі члени з ним терплять; і коли один член пошанований, то всі члени з ним тішаються» (Перше послання св. ап. Павла до Коринтян, 13.26). З цього погляду жодна з функціональних груп не є вищою або нижчою, якщо тільки вона добре виконує свою соціальну функцію.

Ще раз зауважимо, що соціальна функція – це не професія. Більш того, в кожній професії є чотири згадані вище функціональні рівні, отже, є місце для кожної з чотирьох соціальних груп. Наприклад, для розвитку промисловості потрібні і спеціалісти, і бізнесмени, і урядовці, і науковці. Так само і для успішного розвитку всього іншого: медицини, педагогіки, філософії, музики тощо.

Закінчення буде

ПОВЕРТАЮЧИСЬ ДО ОПУБЛІКОВАНОГО

«Україна – Польща: тяжкі питання»

Закінчення

Третьою темою, яку обговорював Семінар, було польське підпілля на терені Західньої України. Проф. Ігор Люшин з Києва виголосив, точніше – за його відсутности прочитано доповідь «Польське підпілля на території Західньої України в роки Другої світової війни». З польської сторони цю тему реферував д-р Генрик Піскунович. Його реферат «Польське підпілля на південно-східніх кресах Другої Річипосполитої у 1939-1945 рр.». Як бачимо, вже в самій назві теми була заложена основна різниця підходу до питання. Польська сторона, як завжди, виступала з позиції польської державної рації стану, а українська – з позиції чисто історіографічної, і то не відомо чиєї. Проф. І. Люшин, напр., до Західньо-українських земель зараховував чомусь тільки українську етнографічну територію на схід від Бугу, точніше – від лінії Керзона, існуючої границі польсько-української, хоч у ті часи такої не було. Для нього нема Підляшшя, Холмщини, Лемківщини... Проклята спадщина політичного думання большевицької фракції в царській Думі 1912 року! Для нього не існують державні і міждержавні акти УНР і ЗУНР з 1918 року. Не існує офіційна заява НКЗС УСРС з 1944 року про об'єднання з УСРС історичних українських земель західніх рубежів. В дискусії задували про це проф. В. Сергійчук і проф. А. Пачковський. А що думав про західні границі гет. І. Виговський?

Покидаючись на пропагандивні листівки большевицьких підпільних організацій в Галичині в роки війни, І. Люшин голосив, що УПА «була створена... німцями для винищування мирного українського населення». В доповіді проф. І. Люшина знайшлися і такі інформації про польське підпілля, про які польські історики воліли не згадувати. Він пригадав, що ані Росія, ані Німеччина не визнавали АК армією, яка бере участь у військових діях. Німці щойно після придушення Варшавського повстання в 1944 році надали їм права воєннополонених, але Росія надалі арештувала і судила аковців; на Волині (а чи тільки на Волині? – п. моє) були польські мілітарні відділи на службі німців, різні шуцманшафти і батальйони, аґенти НКВД» потрапили в найближче оточення командантів організації, що спричинило розгром ЗВЗ/АК в Західній Україні; польське підпілля завжди було антиукраїнське і т.д.

Однак треба зауважити, що перші польські партизанські загони на Західній Україні постали вже в 1941-1942 роках. Всі вони в той чи інший спосіб співпрацювали з комуністичним підпіллям і большевицькою партизанкою НКВД, чи з розвідувальними групами і завжди проти українського руху, про що згадував у дискусії Гурій Бухало з Рівного. І не всі польські «бази самооборони» були під контролею АК. І. Люшин наголосив, що перші загони Батальйонів Хлопських в Галичині були утворені вже в 1942 році. А в квітні 1943 року було досягнуто поро-

* Армія Крайова – примітка Редакції.

зуміння Узгоджувальної комісії ЕХ і АК про надання допомоги большевицьким партизанським загонам і про налагодження з ними співпраці. Цікавим є те, що ніхто з польських істориків не заперечив Ілюшинові. Як згадувалось, д-р Г. Піскунович рішуче обстоював позицію Уряду Річпосполитої про кордони з 1939 року, а рівночасно відмовляв українській стороні права боронити кордонів УНР/ЗУНР. Дарма кликав проф. А. Пачковський, щоб зрозуміли наміри другої сторони. Виходячи з таких позицій Г. Піскунович говорить: «У рамках операції усунення противників ... у тюрмах України було замучено в 1940 р. тисячі поляків, і ще кілька тисяч загинуло в червні та липні 1941 року під час евакуації в'язнів з тюрмом ... Львова, Станиславова, Тернополя, Луцька, Рівного».... Тут треба спростувати, що в 1941 році в червні у в'язницях згаданих міст, майже всіх в'язнів НКВД розстріляло на місці, на евакуацію потрапило дуже мало, а з Луцька властиво ніхто. Самі енкаведисти ледве встигли втекти. Але що дивне в мові Г. Піскуновича, то те, що він усіх замучених у в'язницях у 1940-42 рр. вважає виключно поляками, навіть не громадянами Речипосполитої, а поляками. А насправді переважаючи більшість в'язнів становили українці. Г. Піскунович витягнув на світло денне ще одну правду: «у роках 1941-1942 боротьбу у формі саботажу вели „Звйонзек Одвету“ та І і ІІ дільниці „Вахляжу“». У зв'язку з рішучим спротивом Головного вождя не дозволялася партизанка на тогочасному етапі війни в Європі». Дуже слушно Головний вождь поступав, бо ведення партизанської боротьби в ті роки було недоцільне з кількох причин. Але визнаючи за собою ведення такої політики, треба признати її й іншим, які були в подібній ситуації, або ще гіршій, нпр. в прифронтовій полосі. Але якраз за таку політику українського національного руху польські історики закидають йому ... співпрацю з німцями, або називають політикою прони́мецькою. Теорія відносности?

Крім того, виходить, що все ж таки в 1941-42 рр. на території Західньої України були польські збройні відділи, як БХ і саботажеві. Хай малі, але були, тільки з невідкритими партизанськими діями, що не змінює факту, що були і діяли, часто зі страшними наслідками для українського населення, що не могло не викликати з української сторони «одвету».

Треба погодитися з Г. Піскуновичем, що польсько-українська ворожнеча була вигідною для окупанта (німецького, – моє), як і для советської партизанки, тобто – для Москви. Тоді, як розуміти наведені І. Ілюшиним рішення Узгоджувальної комісії БХ і АК з квітня 1943 року про надання «радянським» партизанам допомоги і налагодження з ними співпраці? Та й сам Г. Піскунович порушує це питання, коли говорить, що за умов складного міжнаціонального становища на Волині і Східній Малопольщі та наявності сильного українського руху, продовж тривалого часу спрацьовував ненаписаний договір про ненапад з «радянською» партизанкою, нерідкими були і спільні дії з відділами АК. Але советська партизанка, що виконувала директиви Москви, не відмовлялась від винищування польського підпілля. Тоді в чому ж тут політична логіка? Політична далекозорість?

Цікавою була дискусія на порушену доповідачами проблему. Зокрема з виразно українських державницьких позицій виступав проф. В. Сергійчук з Києва, а також Гурій Бухало.

Важливе питання порушив д-р Володимир Ханас з Тернополя. Перераховуючи польські військові відділи, а зокрема істребительні батальйони, їх склад і дії на Тернопільщині, він торкнувся одного важного питання, на яке ніхто не відважився відповісти, а він сам не довів того до кінця. В. Ханас сказав, що на Терно-

пільщині командант обводу АК (на жаль, не подав прізвища), наказав керівникові інспекторату «Крумьні» обмежити терористичну діяльність, бо її сліди. зокрема відділу «Малого», ведуть до польських сіл, а вони повинні вести до українських. Як це треба розуміти? Звичайно, йшлося про провокування німців, щоб їхніми руками нищити українське населення. З другої сторони, було це невиконання через «Малого» інструкції Уряду РП про посилення саботажної акції в 1942 році (на бажання Москви через Лондон – пит. моє), в якій виразно говорилося: «ошендзаць терени родзення польске». Шкода, що В. Ханас не покликався на цю інструкцію. Ця заява В. Ханаса дуже здивувала проф. Філяр, хоч треба дивуватись, чому проф. Філяр не знав про це. Напевно мав слухність проф. А. Пачковський, який сказав: «ми повинні погодитись у тому, що кожен народ боровся за свої інтереси. Бо як не зрозуміємо намірів другої сторони, то завжди будемо до-рікати один одному». Свята правда. тільки бувають різні інтереси. Український рух воював за свою державність на своїй землі, польський – за збереження стану посідання на Україні з 1939 року, а російський – за ствердження і поширення своєї імперії. Проф. Г. Піскуновіч ще й сьогодні не має іншої назви для Західної України, як «Малопольска Виходня». Очевидно і цей намір треба зрозуміти, але чи акцептувати?

Жаль, що ніхто не порушив питання «спільної границі польсько-мадярської» в 1939 році і наслідки цього для РП і України. Адже Семінар займався питанням стосунків польсько-українських 1918-1945 рр. Шкода також, що про хід Семінару і його тематику так мало було в засобах масової інформації РП, а в українських – практично нічого. Так чи сяк, семінар був важливим кроком в правильному напрямку стосунків польсько-українських, був політичним дозріванням і проявом політичної культури. Щоб тільки не запропастили його доробку. З цієї форми дискусії повинні скористатися інші сусіди України і Польщі. І, щоб одна сторона вважала другу сторону за рівного партнера не лише на історично-науковому, але й на політично-державному рівні. Бо тут ще не досягнуто властивого рівня.

Травень, 1998 року

І. Селіванов. «Кієво-Печерська лавра». Ліногравюра.

Володимир МАЛЯРЧУК

ЮВІЛЕЙ ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ

(УЦІС) 9 березня 1999 року Україна відзначала 185 річницю від дня народження Тараса Шевченка. У Черкаській області урочистості розпочалися на Звенигородщині, де в селі Моринці у сім'ї селянина-кріпака народився Тарас, якому судилося стати національною гордістю України. Делегацію з Києва, очолену головою Правління Національного банку України Віктором Ющенком, зустрічали численні шанувальники Тараса, що, незважаючи на холод, прийшли вклонитися своєму землякові. У промовах голови Обласної державної адміністрації Анатолія Даниленка, його заступника Анатолія Кузьминського, голови Обласної ради Володимира Лукинця, секретаря Спілки письменників України Людмили Тараненко, депутата Верховної Ради Івана Зайця, голови НБУ Віктора Юшенка лунали величальні слова на честь Людини, яка не схилилася перед труднощами, стала великою, вічною, невичерпною. Тарас Шевченко став для всього світу уособленням свободоловства, тому справедливо історія ототожнює його з Україною, що споконвіку прагнула незалежності.

У Моринцях під мелодію пісень «Реве та стогне Дніпр широкий», «Заповіт» до пам'ятника Шевченкові були покладені квіти. Квітами вшанували і могили Тарасових батьків. Оновленим зустрів гостей літературно-меморіальний музей Тараса Шевченка. Понад 600 тисяч гривень було зібрано провідними банками України для ремонту і реконструкції хати – копії хатини, де народився Тарас Шевченко. В музеї проведено опалення, зовнішнє освітлення, перекрито дах, збудовано допоміжні служби. Капітально відремонтоване фондосховище. Тому перерізати стрічку на урочистій церемонії доручили голові Правління Національного банку Вікторові Ющенку, чий внесок у відбудову музею був найвагоміший. Гості на згадку про перебування у Шевченковому краю на подвір'ї музею посадили дві яблуньки.

В Черкасах урочистості розпочалися з покладення квітів до пам'ятника Тарасові Шевченку та спільною молитвою. Молебень відправив Патріярх УАПЦ Дмитрій. На урочистих зборах у Палаці культури промовці знову і знову зверталися до пристрасного Тарасового слова, яке, на жаль, лунає сьогодні гірким докором нам, його нащадкам. Урочистості в Черкасах завершилися великим концертом з участю провідних мистців Черкащини.

Цього дня пам'ять Шевченка вшанували і в Каневі на Чернечій горі. В урочистостях взяла участь керівники області, Черкас і Канева, Патріярх УАПЦ Дмитрій, представники Конгресу Українських Націоналістів. Ліги українських жінок, громадськості.

9-10 березня на Тернопільщині широко відзначали день пам'яті Тараса Шевченка. Священики різних конфесій українських Церков у всіх районних містах і селах відправили поминальні Молебні. Відділи «Просвіти», школи, політичні та

громадські організації вшановували Великого Українця на урочистих зборах, концертах, покладали квіти до пам'ятника Тарасові.

З нагоди Шевченкових днів у Чернігові у двох школах міста проведено літературно-музичні композиції за творами Шевченка, які організувала голова міського осередку Союзу Українок Раїса Решетнюк. 9 березня відбулося урочисте покладання квітів до пам'ятника Шевченкові, організоване обласними та міськими організаціями Конгресу Українських Націоналістів, Союзу Українок, УКРП.

Наталія ДАРЧЕНКО

ШЕВЧЕНКІВСЬКІ ДНІ

(УЦС) Чернігівський Союз Українок підготував до 185-річчя Тараса Шевченка нову програму, в якій пролунали й улюблені твори поета, і пісні на його вірші.

Адже Т. Шевченко безмежно любив Чернігівщину, мав тут багато друзів, неодноразово бував у Седневі у маєтку поміщика Лизогуба, в славнозвісній Качанівці у маєтку Тарновського. Свої враження від перебування на Чернігівщині, зокрема у Прилуках, відобразив у повістях «Музикант», «Капітанша» та віршах. Пам'ятник Тарасові у Чернігові – один з найкращих в Україні. Шевченко тут постав молодим, таким, яким він ходив по цій землі.

На вечорах у філармонії та в приміщенні «Просвіти», організованих союзняками Чернігівщини у виконанні Раїси Решетнюк пролунали баяда «Іржавець», поема «І мертвим, і живим...».

Гурт Союзу Українок під керівництвом Раїси Решетнюк відвідав також школи міста – ч. 6 і ч. 19, де разом з учнями були проведені Шевченківські вечори. Співали «Реве та стогне Дніпр широкий», «Закувала зозуленька», «По ліброві вітер вис». Завершився вечір спільним виконанням «Заповіту» та гімну «Ще не вмерла України».

Вірші Т. Шевченка та свої власні читав голова УКРП м. Чернігова Станіслав Журавель. Пісні «Садок вишневий коло хати», «Нащо мені чорні брови» та інші виконували Валентина Токова та піяністка Валентина Лисенко. В концерті брала участь також співачка Тетяна Олійник, яка виконувала пісні чернігівського композитра Миколи Збарацького на вірші Тараса Шевченка. У Шевченківських вечорах активну участь брали самі школярі. Школа ч. 6 – російська, але завдяки вчительці Антоніні Коцюбинській, яка походить з роду М. Коцюбинського, в школі з великою увагою ставляться до української мови, культури, проводять велику освітню роботу.

З Шевченківською програмою союзнянки виступили перед самотніми людьми похилого віку в Центрі соціальної служби Чернігова. Вечір видався гарний, люди казали, що вже не пам'ятають, коли було так цікаво і затишно. Чернігівське телебачення широко висвітлює заходи, організовані Союзом Українок до ювілею Кобзаря.

«Через віки і серця» – так назвав свою концертну програму заслужений артист України Василь Нечепа. В дні 185-річчя Шевченка чернігівський кобзар побував зі своєю програмою, створеною на основі спогадів про Тараса Шевченка, в Каневі, Черкасах, Мінську, Москві. У Києві він виступав у Кобзаревій світлиці

разом зі своїми дітьми – Марусею і Романом. А 9 березня, у день народження Тараса Шевченка, Василь Нечепа взяв участь у закладенні каменя на місці майбутнього пам'ятника Кобзареві у Мінську. Пам'ятник постане на Вільненському шляху в центрі міста вже цього року. Незважаючи на холодний вітряний день, урочиста полія зібрала працівників посольства України в Білорусії, представників міської влади, української діаспори, громадськості. Коли спало біле покривало з граніту і до підніжжя майбутнього пам'ятника лягли квіти, заспівав Нечепа пісню чернігівського композитора Івана Зажитька на вірші Тараса Шевченка «Породила мати сина», а потім – улюблену Тарасову «Ой, Морозе, Морозенку».

Анатолій БЕДРІЙ

СЛАВА І ЧЕСТЬ НАЦІОНАЛЬНИМ ГЕРОЯМ!

В роковини смерті сл. пам. Голови УДП Ярослава Стецька

Щороку український нарід вшановує окремими святами пам'ять своїх національних героїв. З цього приводу доцільно застановитися над тим, яку вартість становлять для нас національні герої? Що вони нам дають? Багато визначних українців задумувались над цим питанням. Великий педагог Григорій Вашенко писав: «Боротьба українського народу за волю і свою державу дуже трудна. Завдання, що стоять перед нашим народом настільки складні, що їх можуть розв'язувати лише героїчні зусилля народніх мас. Отже, в дусі героїзму ми мусимо виховувати і нашу молодь, бо від неї в першу чергу залежить майбутнє України».

Чим є національний героїзм, який на думку цього великого українського вченого мислителя необхідний для здобуття волі українському народові? Це – насамперед гаряча любов до України, до українського народу, до віковичної української нації, до Української Землі, до української культури. Така любов, це одна з найшляхетніших чеснот людини. Ісус Христос саме в цьому смислі висловився, що «більшій любові ніхто не має, як той, хто своє життя віддає за друзів своїх», за нарід свій.

Таку любов називаємо національним патріотизмом. З цим в'яжеться сильна віра в перемогу Української Правди, віра в доброту українського народу, віра у справедливе наше змагання за волю і державність, віра у спеціальне покликання і призначення України на цій земній кулі, віра в наші ідеї. Віра – це духовна сила, великий Божий дар, що збагачує життя, надає життю глибокого змісту. Віра – «зрушує гори» і неможливе робить можливим.

З патріотизмом і вірою в перемогу пов'язаний третій чинник – чин, бо віра без діл – мертва, тільки діла, насичені любов'ю і вірою, приносять користь для нації. Безстрашний чин – це вияв сильної волі, любови і віри. Іван Франко висловив чинний патріотизм такими відомими словами: «Все, що мав, віддав для одної ідеї. І горів, і яснів, і страждав і трудився для неї».

У Франка був дух «вічного революціонера», дух, що тіло рве до бою». «Лиш борися, не мирися» – закликав Франко, «Гордо стій і не корися, хоч пропадь, але не зрадь».

Цю лицарську чесноту волі висловив Ісус Христос так: «Хто вилержить до кінця, той спасеться».

Подібно Тарас Шевченко сказав: «Мучусь, караюсь, але не каюсь!».

Наш визначний мислитель і учитель Дмитро Донцов опрацював цілу теорію національного героїзму, яку назвав «волонтаристичним націоналізмом». Націоналістичний провідник Степан Бандера окреслив національний героїзм такими словами: «Найкращі ідеї й програми не спроможні формувати життя і розвиток, доки не знайдуться їх апостоли й борці, люди сильних характерів, віри, запалу, посвяти і чину». Іван Франко вчив, щоб кожен українець і українка пам'ятали, що за долю мільйонів мусить дати кожен з нас звіт.

З цих заповітів виросла наша політична концепція власних сил, згідно з якою, рушієм і вирішальним чинником у визволенні України є тільки сам український нарід, кожний з нас, всі ми разом. У цьому сенсі висловився перед кількома роками визначний борець за права України Левко Лук'яненко, який заявив: «Навіть, якщо я один залишуся на землі, то я буду боротися за волю для України».

Коли в травні 1945 року закінчилася в Європі Друга світова війна, то в Україні, Провід Організації Українських Націоналістів видав декларацію, в якій чудово висловлені думки героїв: «Ми свідомі того, що наша визвольна боротьба входить у свій найважчий період. На великому священному шляху визвольної боротьби поневоленого народу бувають дні тріумфу і дні занепаду... Ми, як діюче народне покоління, сповняємо свій почесний обов'язок незалежно від того, чи нам дадуть за це терновий чи лавровий вінок. Ми віримо в силу і воскресіння України і знаємо, що своїми діями наближаємо день національного і соціального визволення. Коли б ми і впали, то на нашій крові і ділах зродяться чергові борці, що почате діло попроведуть далі так, як і ми продовжуємо труд і працю наших батьків».

Більшість із цих, які написали ці рядки, загинули героїською смертю на полі бою з російськими і польськими окупантами. Хто ж були ці національні герої? Це сл. пам. ген. хор. Роман Шухевич-Тарас Чупринка, сл. пам. ген. Дмитро Грицай-Перебийніс, полк. Олекса Гасин-Лицар, полк. Василь Сидор-Вишитий, підполк. Михайло Медвідь-Кременецький, полк. Василь Андрусак-Грегіт, полк. Осип Безпалко-Остап, Йосип Позичанюк-Шаблюк, Ярослав Старух, Михайло Арсенич, Дмитро Маївський, Петро Полтава та багато інших провідників і командирів.

Національних героїв наша нація видає від найдавніших часів. У сімдесятих роках, письменник в Україні Іван Білик написав історичний роман «Меч Арея», в якому він показує національних героїв уже в добу Антів, коли в перших століттях по Христі існувала сильна українська держава над Дніпром. Численних національних героїв видала княжа епоха української державности, що її Росія хоче присвоїти собі, як нібито свою первісну державу, Київську Русь. З тих давніх часів глекаємо пам'ять про українських героїв великого кн. Святослава Завойовника, св. Володимира Великого, який запровадив в Україні християнство, героїв боротьби проти печенігів Ярослава Мудрого і Мстислава з Тмуторокані, героїв боротьби проти половців – вел. кн. Володимира Мономаха і кн. Ігоря з Новгороду Сіверського, оспіваного в «Слові про похід Ігоря», князів Галича – Романа і Ярослава Осьмомисла, героя боротьби проти татар кн. Данила та його сина Лева, героїчні постаті нашої середньовічної Церкви: митр. Іларіона, митр. Кліма Смолятича, славних монахів Печерської Лаври, які несли Христову віру з посвятою власного життя.

Згодом приходить героїчна козацька епоха з такими славними постатями, як кн. Дмитро Вишневецький-Байда, Наливайко, гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний, запорізькі отамани Сірко, Нечай, Кривоніс, гетьман Богдан Хмельницький, Іван Виговський та особливо Іван Мазепа, 300 річницю від вибору на гетьмана якого недавно відзначали, героїв Гайдамаччини Гонтю і Залізняка, знищених на спілку поляками і москалями. Останній кошовий отаман запорізьких козаків Петро Кальнишевський терпів 26 років у темній в'язниці на Соловках, але не відрікся України. Героїчні постаті виведені в українській літературі: в «Гайдамаках» Тараса Шевченка, в «Захарі Беркуті» Івана Франка, в «Тарасі Бульбі» Гоголя, в драматичних поемах Лесі Українки.

Доба ХХ століття знаменна в українській історії масовим героїзмом: Загибель 300 студентів під Крутами в обороні один тиждень існуючої української держави, відновленої Четвертим Універсалом УНР 22 січня 1918 року; загибель 359 вояків Армії УНР під Базаром, які не схотіли виректися України і всі були розстріляні москалями зі співом на устах «Ще не вмерла Україна». Далі приходить геройська загибель Ольги Басараб, закатованої поляками, яка не схотіла зрадити таємниці УВО, загибель героїчною смертю засновника модерного українського націоналістичного руху Миколи Міхновського, загибель президента України Гол. От. Симона Петлюри – безкомпромісного борця за українську державу, геройська постава і загибель в російській неволі всієї ієрархії УАПЦ на чолі з митр. Василем Липківським, геройська постава членів ОУН Василя Біласа і Дмитра Данилишина, повішених поляками, загибель від московської бомби засновника і провідника УВО і ОУН полк. Євгена Коновальця, відтак геройські чини оборонців Української Карпатської Держави 1939 р. на чолі з полк. Михайлом Колодзінським, який заявив німецькому нацистському консулові в Хусті: «В словнику українського націоналіста немає слова „капітулювати“. Сильний ворог може нас у бою перемогти, але поставити нас перед собою на коліна – ніколи».

1940 роки – це десятиліття народного героїзму, зокрема членів Організації Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери, членів Українського Державного Правління відновленої Актом 30 червня 1941 року держави під голованням дост. Ярослава Отецька і заступника д-ра Володимира Горбоного. Це тисячі месників-героїв Української Повстанської Армії під командою ген. Романа Шухевича-Тараса Чупринки, які довгими роками вели жертвенну визвольну боротьбу проти німців, москалів і поляків, і членів Української Головної Визвольної Ради. Це сотні елітної частини ОУН – її славетної Служби Безпеки з керівниками великого масштабу сл. пам. Іваном Лавриком, Миколою Арсеничем, Василем Макаром, які виконали безліч подиву гідних геройських чинів. Це геройські діла членів Українського Червоного Хреста під пров. сл. пам. Катерини Зарицької. Це сотні духовенства відродженої в 1940 роках УАПЦ, під керівництвом пізнішого митрополита Полікарпа, катованих російськими зайдами-безбожниками чи полеглих у рядах ОУН-УПА. Це ієрархія Української Помісної Католицької Церкви очолена пізнішим патріархом Йосифом, і сотні духовенства, монахинь і монахів, які по-геройськи мучилися в російській неволі чи гинули на каторзі в концтаборах смерті, не зрадивши ні Христа ні своєї рідної української Церкви.

Героїчні подвиги незчисленних українських патріотів, віруючих і підпільників-революціонерів продовжувалися в 1950 роках. Згадати б грандіозні повстання і страйки українських політв'язнів у російських концтаборах невідільної праці, де діялися неймовірні героїчні чини безіменних наших сестер і братів, де заги-

нули 500 українських жінок у Кінгірі, де діяв на широких просторах російської імперії легендарний штаб ОУН-Північ під керівництвом д-ра Володимира Горбового і сл. пам. Михайла Сороки.

Шістдесяті й сімдесяті роки дали нових національних героїв. Пригадаймо Василя Симоненка, Василя Стуса і Володимира Івасюка.

До 1950 року наш визвольний рух в Україні й поза нею очолював Степан Бандера, від якого цей рух безкомпромісових борців за волю і державність українського народу дістав славу і почесну назву «бандерівці». Але лютий ворог і цього національного провідника знищив. Тоді керму над націоналістичним рухом перебирає голова УДП сл. пам. Ярослав Стецько. Це визначна постать, героїчна постать сучасної доби, якого вклад у боротьбу української нації за своє визволення ще довго не зможемо належно оцінити.

Ще замолоду, в 1930 роках, цей двадцятилітній студент стає ідеологічним референтом у Крайовій Екзекутиві ОУН на ЗУЗ. В скорому часі Ярослав Стецько стає ідеологічним керівником цілого свого покоління, прозваного тридцятниками. Переходить польські тюрми, Львівський суд на Проводом ОУН 1936 року, а після звільнення, на наказ полк. Євгена Коновальця виїжджає на чужину, публікує свої статті у виданнях Проводу ОУН та дістає від полк. Коновальця почесне й відповідальне завдання підготувати Другий Великий Збір ОУН. Одначе в розпалі цієї підготовки гине від московської бомби Голова Проводу ОУН, а люди, які тоді взяли керму в свої руки над Організацією, відсунули Ярослава Стецька від дальшої відповідальності за Великий Збір.

В 1940 році створюється новий Провід ОУН під назвою Революційний Провід, що його очолив Степан Бандера. і в якому Ярослав Стецько став першим заступником провідника. Все більше розгортається визвольна боротьба. Ярослав Стецько, передбачаючи скорий вибух німецько-російської війни, підготував концепцію двофронтової війни України, тобто боротьбу не лише проти московських окупантів, але й проти німецьких імперіялістів, які зовсім певно підуть в Україну як завойовники. Зразу після вибуху війни, він, на доручення Степана Бандери, проголошує в імені українського народу на Національних Зборах у Львові 30 Червня 1941 року Акт відновлення української держави. Національні Збори покликають його на голову Державного Правління. Помимо того, що нацистська Німеччина домогалася відкликання Акту 30 червня, Ярослав Стецько спільно зі Степаном Бандерою та іншими арештованими провідними самостійниками пішли до концтаборів, але Акту державности не відкликали, хоч навіть Сполучені Штати Америки тоді проголосили невтралітет супроти Німеччини, але ОУН стала відразу на про з новими завойовниками Європи.

По війні Ярослав Стецько організує Антибольшевицький Блок Народів, виводить Україну на міжнародній форум. стає одним із найвизначніших українських дипломатів в усій нашій історії. Він широко розголосив клич Воюючої України: Воля народам – воля людині! Помимо того, що він опинився на чужині, з України його назначили разом із Степаном Бандерою на членів найвищого керівного осередку підпілля – Тричленного Бюро Проводу ОУН. Третім був ген. Роман Шухевич-Чупринка. Продовж чергових десятиліть, він вніс свій великий вклад у розбудову визвольного підпілля в Україні.

Сл. пам. Ярослав Стецько – теоретик українського націоналізму і стратегії визволення – титан думки, чину і надхненник тисяч своєю величезною вірою в перемогу ідей України, золотOVERXOГO Києва, Святої Софії і святого Юра, спра-

*Ярослав Стецько
(19.1.1912 – 5.7.1986)*

*«Я визнаю, що українська держава існує,
існує потенційно в серцях українського народу...
Змислом мого життя було, є і буде: Україна вільна,
Україна без холопа і без пана. Я вірю в перемогу».*

(Із слова Ярослава Стецька на Львівському процесі 1936 року)

ведливого політичного, соціального і міжнароднього ладу, оснований на незалежних державах всіх націй. Без сумніву, до особи сл. пам. Ярослава Отецька можна пристосувати слова Івана Франка: «Все, що мав, віддав для одної ідеї. І горів, і яснів, і страждав і трудився для неї». З року в рік вшановуємо пам'ять українських національних героїв. Так твориться культ героїв, міцніють і родяться нові національні традиції, передається слава нащадкам про великих доньок і чинів нації, що цілою душею служили тільки їй. Вони, ці герої, зливаються з нацією, згинувши дають новим поколінням сили до дальшого життя спільноти, їх великі чини наснажують нас вірою і любов'ю до свого народу і спонукують до нових чинів, щоб врешті, український нарід зміг зажити справжнім вільним життям у власній суверенній державі, в колі вільних народів. У сповненні цієї великої місії України – нам, Боже, допоможи!

ЗАКРИВАВЛЕНА ВОЛИНЬ

*Ляхи були – усе взяли,
Кров повипивали!..
А москалі і світ Божий
В нуго закували!*

Т. Шевченко

Теплий суботній червневий вечір 1941 року широко розгортав свої темні крила над волинською землею. На зміну йому мала прийти коротка тривожна і трагічна ніч, а за нею довгий чорний день.

Що вони мали принести тисячам в'язнів, що томились в енкаведистських застінках Луцької, Володимир-Волинської, Ковельської тюрем, слідчих камерах районних відділів НКВД, ніхто не міг припустити, передбачити.

Волинь вже не була п'яна від вересневого «визволення» 1939 року. Початком її отверезіння стали масові арешти, депортації, що хвилями прокотились по її містах і селах. А нині вона мала упитись ще й кров'ю найкращих синів і дочок, цвіту нашої нації з волинської землі.

Найдовші дні не літні – тюремні, і їх довжину ніде так не помітно, як в слідчих камерах переповнених в'язнями з такими ж парашами, брудом, нечистотами. Нестерпно дошкуляють воші – ця невід'ємна атрибутика сталінського колективно-тюремного соціалізму. Над усіма в'язнями тяготіла ще й невідомість, тому й кожен з них задавав собі в думках запитання: що принесе новий день?

Всі надіялись на волю, що теплим літнім сонцем купалась у росяних житах біля рідних хат, дехто з в'язнів мріяв про визволення, що його може принести німецько-совєтська війна, що стукала у двері і чутки уперто про неї кружляли по Волині та й долітали до в'язничих камер. Ще якась частина в'язнів бачила вже себе довічними рабами тоталітарної комуністичної системи з її найбільш вдосконаленими на світі кацетами, опутаними колючими дротами, з сторожовими вежами, вишколеною охороною і такими ж натренованими собаками.

Час радості зустрічей з «визволителями», що принесли звільнення Волині від польського окупанта, минув. За тилловими обозами Червоної армії з'явилися перші «чорні» воронки енкаведистів, які вже з перших днів дали відчуті і скуштувати волинянам владу «робітників і селян», започаткувати щастя жити під кривавою зорею Сталінської конституції.

За «виборами» до народніх зборів йшла націоналізація, колективізація. Власників позбавляли їх майна, нажитого працею батьків і дідів. На селі починалось масове винищення найтрудолюбивішого елемента, проярикованого визволителями «куркулями». Одночасно йшло «визволення» Волині і від найсвідоміших її громадян, керівників і активістів громадсько-політичних, добродійних і інших організацій, діячів науки, освіти, культури всіх тих, хто до вересня 1939 року в умовах утисків і переслідувань з боку польського окупанта вірою й правдою служив українському народові. Але найбільшу небезпеку для визволителів становила молодь – учнівська, студентська, взагалі свідомо свого українства.

Вже в кінці 1939 року потяглись перші ешелони з арештованими з Волині на Північ. Вони повезли таких відомих громадських і політичних діячів, як сенатори О. Левчанівська, М. Маслов, пізніше заарештовано війта О. Онуфрійчука та його братів Івана та Михайла, ще сотні, тисячі інших не менш відомих, сліди яких загубились у кривавих енкаведистських замітках.

З початку 1940, а особливо в другій половині року на Волині розпочались масові арешти, депортації, вбивства. Епогеєм їх був 1941 рік. коли людей вже брали по доносах, підозрах, а не тільки з чисельних списків, що дістались енкаведистам з архівів власних та польської поліції. Цілий ряд колишніх конфідентів було переверовано органами НКВД і вони, щоб зберегти своє нікчемне запроданське життя, стали ще з більшою запопадливістю служити новим хлібодавцям.

Часто по їх доносах забирали людей далеких від політики, а в основу доносу клялись особисті чи сусідські рахунки.

Вже тоді НКВД почало охоплювати своїми щупальцями кожную клітину суспільного організму, проникало в ряди українського підпілля.

Хто ж були ті волиняни, які за словами Великого Кобзаря лічили в неволі дні і ночі і лік забували в тюрмах Луцька, Володимира-Волинського, Ковеля, Цуманського, Олицького та інших райвідділів НКВД того червневого суботнього вечора. За загальною характеристикою опріч вчорашніх в'язнів Берези Картузької – членів ОУН, КПЗУ, КСМЗУ, ВУО. які перенесли вже довгі дні неволі відомого польського кацету, пляни побудови якого каральна машина довоєнної Польщі запозичила з багатого і невичерпаного досвіду безмасштабного советського ГУЛАГУ, були й 14-17-річні юнаки і юначки Волині, яких з шкільних кляс і з батьківських хат кинули до енкаведистських катівень, вина яких полягала лише у великій та ширій любові до свого народу. цей вишневий цвіт Волині, який незабаром мала скосити кривава безжальна енкаведистська рука.

Тюрма в Луцьку знаходилась у великому трьохповерховому будинку в колишньому кляшторі Бригідок, збудованого в XVII ст.

Після третього поділу Польщі 1795 року та приєднання Волині до Росії кляштор Бригідок було закрито і перетворено на тюрму. В ній томились борці за волю України в усі часи – царський, польський, советський.

За в'язничим списком на 20 червня 1941 року в її 60 камерах налічувалось 4.880 в'язнів. Ще майже сотня «Смертників», засуджені «тройками» до найвищої міри, перебували у в'язничих підвалах. Останні були так помордовані, що більшість із них не могли рухатись. Їх постріляли та покололи багнетами з першими пострілами війни.

В тому списку – клясові вороги – трудолюбиві, а значить заможні селяни, свідомі робітники, які ніяк не хотіли вписуватись в оте абстрактне «Пролетарі, усіх країн, єднайтесь!», вчителі, лікарі, священослужителі різних конфесій, молодь. За національним складом – українці, поляки, євреї, росіяни. Чотири, 10-13 камер на першому поверсі були жіночі. Ось що розповіли вцілілі з того списку в'язні. В державнім архіві Волинської області зберігаються спогади М. П. Куделі з с. Буяні Луцького району. «Мене заарештували по підозрі, що був ніби то я, – пише Микола Павлович, – членом ОУН. Хоч був я лише членом місцевої філії Товариства „Просвіта“, та з дитячих років аж до сьогоднішнього дня збирав все, що стосується життя і творчості геніяльного Кобзаря. Сидів я в камері № 32 на третьому поверсі. Вона вмістила десь 240 чоловік. Тіснота страшна, духота...»

«Мене, – згадує також колишній просвітянин С. К. Кухарук, заарештували за те, що в розмові з товаришем сказав про те, що на Україні 1933 року був штучно створений сталінськими катами голодомор. Степан Каленикович знав це не тільки з тогочасної преси в поверсальській Польщі, а й з розповідей тих людей, що втекли від голоду з Східної України на Волинь. Він сидів в багатьох камерах, а перед початком війни в камері № 22. В ній – 50 чол. Йому „пришили“ статтю 54, націоналізм. Полякам, що сиділи з ним також, але вже польський, євреям – троцькізм.

Д. М. Бортника з с. Куличовичі, тодішнього Колківського району заарештували в березні 1941 року. Данило Миколайович розповідає: «Мали 10 га землі. Грунт піщаний, поліський. Потом промочена земля дідів, батьків. Після смерті останніх, господарство було на меті. Спочатку обложили податком у шість тисяч карбованців, 16 центнерів збіжжя. Коли його було сплачено, знову принесли повідомлення на 5 тисяч карбованців і 15 центнерів зерна. Платити вже не було з чого. Суд в Кольках виніс вирок – шість років. Так і опинився у Луцькій в'язниці.

Микиту Сидоровича Тарана, 21-річного юнака із села Чорниж тодішнього Цуманського району, відвезли в квітні 1941 року до Цуманського районного відділу НКВД. Потім Луцька тюрма. Підозра – зберігання зброї. З села Чорниж за невиконання норми будівельних робіт на аеродромі в с. Четвертня опинились в тюрмі ще і Павло Бояновський, Сергій Ляшук, а з сусіднього села Матійко – Микита Радчук.

З селища Цумань Андрія Ховайла, робітника з місцевого тартаку, після жакливих допитів у місцевім районівім відділі НКВД, відправлено до Луцької в'язниці. Йому „пришили“ ту ж таки статтю 52.

Серед численних в'язнів Луцької тюрми були і священослужителі, що стали жертвами енкаведистських вбивств з початком війни. Це – отець Юрій Скоп'юк зі своїми двома братами, відомими громадсько-політичними українськими активістами, і сестра Ольга, отець Іоанн Концевич з двома синами, протоієрей Іларіон Денисевич з с. Хотячів, отець Володимир з с. Підбереззя та цілий ряд інших. Були в камерах польський ксьондз, єврейські рабіни.

Між в'язнями Луцької тюрми були також колишні українські емігранти зі Східної України, що проживали після 1921 року на Волині, ряд військових: полковник армії УНР Маєвський, Купрійчук, а також старшини-українці з польської армії Валер'ян Рожковський, Кобець Олексій Іванович, 1889 року народження з с. Білосток Луцького району, що служив в Преображенському Волинському полку в царському селі.

Відомого професора Гелегія, вчителів з с. Пожарки теперішнього Рожищенського району Костянтина Холодницького, Сергія Остапчука заарештували в серпні 1940 року. Окрім названих вчителів з с. Пожарки енкаведисти забрали ще 23 чоловіки, а серед них легендарного 17-річного юнака, прозваного в'язнями «Малий Тарас», про життя якого і мученицьку смерть яскраво описав Левко Ліхтанський з с. Ківерці, що врятувався під час вбивств у Луцькій в'язниці у статті «Я бачив пекло».

«Малий Тарас» – це Василь Іванович Остапчук, учень 7 класи, талановитий юнак, що залишив по собі невелику малярську та поетичну спадщину. Забрали його прямо зі школи. Він хотів взяти з собою до в'язниці етюдик з фарбами, в надії малювати там, а на запитання своїх однокласників, чи він не боїться відпові:

*Борця пригода не лякає,
Борець пригоди не боїться.*

З Луцької в'язниці Василь Остапчук встиг передати невеликого листа на волю, в якому є такі поетичні рядки цього молодого замордованого енкаведистськими катами поета:

*Кажуть люди, що є воля.
А хто її бачить?
Ходять латані, обдерті
Аж мало не плачуть.*

Пізніше, коли 23 червня розпочались масові вбивства в'язнів в Луцькій тюрмі, сімнадцятирічний поет і маляр Василь Остапчук з села Пожарки підніметься з-під кривавого місива з людських тіл і піде обмивати кров в'язнів з свого обличчя, рук, ніг. Тоді один з енкаведистських катів вистрілив йому в потилицю з револьвера...

Подібною дорогою мук і страждань в енкаведистських катівнях Луцької тюрми пройшов і талановитий юнак з с. Німецьке (тепер Кам'янка Луцького району) Павло Антонович Вовк, а з ним ще десятки сотень юнаків та юначок з містечок Олики, Торчина, Горохова, Рожища, Колки та десятків сіл Волині.

Вцілілий в'язень Луцької тюрми, що опинився після війни на еміграції, Тарас Присяжний у своїй статті-спогадах «Масові вбивства в Луцьку», що їх надрукував «Літопис Волині» число 1 за 1953 рік, Вінніпег, Канада, пише: «У нашій камері під номером 8, що має розмір 11 x 13 метрів, тепер 198 в'язнів. Набиті ми, як оселедці в бочці. Вночі лягаємо на цементованій долівці всі покотом.

Товчемо одні одних ногами. Повертаємось збоку на бік тільки за командою всі разом, інакше не можна... Але бойове завзяття людей ще не зламане. Всі перебувають в бойовому настрої. Усіх нас чекає висилка „в далекі табори“ на 5, 10, а здебільшого на 20 років. Але не має апатії й відчаю – усі ще сподіваються, що щось станеться, щось вибухне і принесе волю».

Не губили надію на волю і в'язні жіночих камер. Серед тих, що томились у в'язниці, залишилися живі свідки закривавлення Волині кров'ю тисяч в'язнів – це Т. Ф. Хілуха з с. Баїв Луцького району, що напередодні війни 19-річною дівчиною стала бранкою камери № 10, і, ділила тюремні муки в ній ще з 42 такими ж сестрами неволі, З. Ф. Рубіновська з камери № 11 з 71 жінками-в'язнями та ряд інших, поки що безіменних бранок.

В Тетяни Федорівни слідство вів слідчий Голуб, який кожного разу ставив на допитах стандартні запитання: «Де ховаються хлопці з лісу? Чи носила їм їсти?»

Допити, що їх проводили енкаведистські слідчі, супроводжувались побоями, іншими фізичними катуваннями. В'язнів часто позбавляли їжі, води, сну. Багатий арсенал енкаведистських тортур був невичерпаний і до кожного заарештованого застосовувались витончені фізичні і психологічні методи для їх обробки та отримання бажаних свідчень.

Загорулько Григорій Якович, 1924 року народження, перший комсомолець с. Терешківці Горохівського району перебував також серед в'язнів Луцької в'язниці, до нього застосовували слідчі такі ж самі методи.

Кожен з п'яти тисяч в'язнів, що томились того червневого суботнього вечора в Луцькій в'язниці, мав не тільки свою біографію, але вже й додану до неї енкаведистськими катами певну статтю з тогочасного кодексу сталінських найнесправедливіших законів і кожен з них за довгі дні, тижні, місяці переніс тортури слідчих, знущання тюремної адміністрації.

Кожна людина народжується з своєю долею. Між щасливцями, що вирвалися напередодні того вечора з Луцької в'язниці, був Силка Семенович Клевочко з с. Красноволя Маневицького (колишнього Цуманського) району. Його дочка Анастасія згадує: «Навесні 1941 року нашого шістдесятирічного батька Силку Семеновича викликали до сільради і там провели „суд“. Вирок – три роки. Причина – невиконання норми робіт в Цуманському лісі. Батька додому не відпустили». За подібну «провину» тоді ж судили в селі ще й Григорія Татушка, батька чотирьох малих дітей. Григорію дали 5 років, бо був молодий та здоровий. Сталінській імперії потрібні були сильні раби! Йому судилось пережити концтабори на Уралі і загинути в 1943 році на фронті в бою за визволення столиці України – Києва. В одній з братських могил міста знайшов вічний спочинок трудолюбивий селянин з села Красноволя, переживши тортури, голод, холод.

По іншому обернулась доля до С. С. Клевочка. Вже й тоді серед енкаведистів були корумповані елементи. За золоті монети царської чеканки, продукти, горілку, дорогий одяг, інші цінні речі можна було вирвати з рук жертву, якщо, звичайно, вона не була внесена в особливі списки НКВД. Завдяки своїм рідним та адвокату Черевко Силка Семенович повернувся додому і аж до своєї смерти пошепки розповідав своїм рідним про жахи слідчих камер Луцької в'язниці. Але таких як він були оліниці. Всім іншим 5 тисяч в'язнів того вечора та наступних днів готувалась інша доля.

Як і кожного вечора по команді наглядачів тюрми в'язні лягли спати. Але сон їх був короткий. Десь між 2-3 годиною ночі німці почали бомбардувати Луцьк. Бомби падали на військові об'єкти. В'язні – всі на ногах. На тюремному подвір'ї посилений рух в'язничої сторожі. Саме в цей час з вибухом перших бомб і були побиті всі в'язні-смертники, а їхні трупи складені штабелями у в'язничому гаражі. Кожен з них був забитий пострілом у потилицю, заколений багнетом.

Незабаром бомбардування німецьких літаків повторилось. Одна із бомб попала і рознесла вщент приміщення комендатури. Інша впала на розі тюрми відколовши частину стіни, ще одна в подвір'ї. Якесь кількість в'язнів опинилась на волі. Стали відбивати замки на дверях і незабаром всі в'язні вийшли з камер і опинились на коридорах. О, диво! Батьки зустріли тут своїх дітей, діти – батьків. То були страшні зустрічі. І хоч начальство тюрми, налякавшись бомб, втекло, проте охорона із зброєю в руках була напоготові. В'язні ще не робили спроби втечі, хоч на протязі цілої неділі 22 червня вони безперешкодно рухались по в'язничих коридорах з камери в камеру, подвір'ї. Тієї ночі ніхто з них не лягав спати, а під ранок до зубів озброєні енкаведистські кати, несподівано у великій кількості, з'явилися в тюрмі, пострілами і криками заганяли людей до камер. Плач, стогін пораниених, передсмертні зойки вмираючих. 23 червня, о годині 11 по коридорах знову забігали енкаведисти. Лунала голосна команда: «Все, кто имеет статью 52 дробь 11, пункт 2, выходите во двор налево! Все остальные – во двор направо!»

Основна маса в'язнів опинилась на західньому подвір'ї. Всі були з речами в надії, що їх випустять чи евакуюють. Вимордовані, з постриженими головами, в'язні щільно заповнили все подвір'я.

М. П. Куделя згадує: «...Почулась команда виходити з речами. При виході на лівому боці я помітив замаскований кулемет і жінку за ним (це була відома садистка-енкаведистка Шпилька – В. Р.) Чоловік сім начальства з кубиками та 30-40 солдатів. Зрозумів – розстрілюватимуть».

Як згадує М. С. Таран: «На східньому подвір'ї опинилась менша кількість в'язнів. Тут були майже всі ті, кому слідчі не пришивали політики. Коли в'язні викинувались по 20 чоловік в ряд згідно команди, появились енкаведистські офіцери і один з них закричав: „Внимание! Может кто-то ошибочно перепутал статью и стал не там, выходите. Либо отыщим, плохо будет!“ Ще кілька десятків політичних відокремилось від гурту і їх охоронці перевели на західне подвір'я. Через кілька хвилин по тому, там затріщали кулемети. З вікон тюрми у натовп падали гранати. Несамовитий крик, стогін! В'язні на східньому подвір'ї кинулись до воріт, але їх скошував кулеметний вогонь. Енкаведисти почали прошивати кулеметними чергами в'язнів і східнього подвір'я. Дехто з них став хапати дошки, приставляли до стін в надії перестрибнути огорожу. Мисливців було не багато... Всіх інших скосили кулемети.

На східньому подвір'ї енкаведистські кати зробили криваве місиво з людських тіл. Кров'ю залите подвір'я. На ньому лежала велика стогнуча маса, що конвульсійно здригалась в передсмертних корчах і все більше і більше струмками лилась червона кров. Машина смерті продовжувала працювати. Кулі прошивали людські тіла, поражали вже мертвих, добивали вмираючих, наносили нові рани вже пораненим. Нутрощі людей, вирвані гранатами, висіли на деревах, кров'ю і мозком залиті стіни, вікна. Таку картину міг лише намалювати Диявол в образі енкаведистських катів! Вже десь після обіду стрілянина затихла, хоч лунали ще поодинокі постріли. То енкаведисти з револьверів дострілювали поранених. І знову почулась команда: „Кто еще живой, вставайте!“ – пише Тарас Присяжний в «Літописі Волині», – більше стрелять не будем!» Але ті, що лишилися чудом живими, приголомшені. Лежать, не подають ознак життя. Команда знову повторилась. І встають один, другий, третій... З під пошматованих, постріляних трупів підіймаються ті, що залишилися жити. Більшість поранених вимазані кров'ю своєю, своїх братів по неволі. Дехто не повірив енкаведистським обіцянкам і під трупами лежали аж до вечора. Вцілілі в'язні пішли до камер. Їх лишилось на західньому подвір'ї не більше 70 чоловік, на східньому – біля півтори сотні. Решта, коло п'яти тисяч залишилися лежати на землі, або ще конали в страшних муках. Як згадують очевидці, серед трупів була жінка з немовлям, прикрученим дротом до її тіла.

Вцілілим в'язням наказали розширювати ями від бомб на в'язничому подвір'ї і зносити трупи. Серед них був і М. С. Таран.

«Коли добрались під саму стіну, – згадує Микита Сидорович, – з-під цього людського місива дістали непошкоджений труп. Він раптом заговорив: „Хлопці, живий я“. Сяк-так відтерли з нього плями крові, залучили до роботи. Слава Богу! Ніхто не помітив і він залишився живим. А незабаром така ж історія повторилась з іншим. Тільки цей, видно, не в сорочці вродився – його помітив офіцер, підвів до ями і вистрілів у потилицю».

Забитих було так багато, що в'язні лише вже в темряві насуваючої тривожної ночі, яку роздирали на заході гарматні постріли і полум'я пожеж, очистили подвір'я. Одночасно трупи засипали вапном, закидали землею. У дворі Луцької в'язниці вирито п'ять великих могил.

«Наступного дня машина смерті запрацювала знову», – згадує Д. М. Бортник, – але несподівано перед в'язничою брамою з'явилися 3 німецькі мотоцикли з шістьма солдатами. Енкаведисти в паніці кинулись тікати. Завдяки німцям, вціліли в'язні кількох камер та ті, що закопували трупи своїх братів та сестер. Але їх була жменька...

Пізніше енкаведистські кати розпускали чутки, що багато в'язнів перепливли річку Стир і врятувалися втечею. Насправді, таких було мало. Бо під час втечі енкаведисти разом з місцевими активістами старанно прочесали весь луг до Гнідави, виловлюючи і дострілюючи в'язнів, а офіційною ж версією було виловлення німецьких парашутистів.

Протопросвітер Леонід Дольський, учасник офіційної, дозволеної німцями панахиди на могилах замордованих в'язнів, пише: «Офіційний похорон замучених відбувся лише в серпні. До Луцька з'їхалось коло 60 позамісцевих священиків і десятки тисяч людей. По відслужінню заупокійних літургій у всіх церквах Луцька, о 13-й годині з церкви рушили до в'язниці процесії з вінками. Процесію, в якій ішло 78 священиків та кілька дяконів, очолював єпископ Полікарп. По дорозі до в'язниці, а ще більше у в'язниці відбувались жакливі сцени. Нелюдські крики, ридання, прокляття і навіть сміх збожеволілих. Над юрбами виривався масовий стогін тих, що оплакували смерть своїх найближчих. Ридання перемішувались з церковними співами, підняті в розпачі руки до неба здіймались над пригнобленими горем масами, але сам похід розтягнувся на два кілометри, відбувся в порядку під мури в'язниці. У в'язниці стіни і мури огорожі були забризкані кров'ю і шматками тіла. Тіла було складено в п'яти великих могилах. Найбільша з них містила 1.320 трупів. Найбільше серед жертв було селян.

Увесь цвіт волинського села лежав перед нами в братніх могилах, з яких розходився задушливий запах смерті».

Після війни ці могили були зрівняні з землею: заасфальтовані. Одна з них під цементованою підлогою в кімнаті для прийняття їжі робітниками комбінату, що частково займає приміщення колишньої тюрми. А в її основній частині – Луцьке музичне училище. Там, де вмирали люди, лунали передсмертні стогони, крики, благання, прокляття ще й дотепер лунають веселі музичні етюди. Так роками засівали в наших душах забуття, байдужість, переконували, що ніяких злочинів доблесні чекісти тут не робили, якщо й були розстріли, то це – фашисти нищили героїчних підпільників-комуністів, таких, як Віктор Ізмайлов, Паша Савельєва. Останній поставлено пам'ятник, а місцевий придворний поет, пишучи свою оповідь про неї, зумів «знайти» її посмертні слова надряпані на стіні камери...

Перед початком війни у Володимир-Волинській тюрмі (нині тут лікарня легенево хворих) перебувало біля трьох сотень в'язнів, які майже всі загинули. Були вони родом з міста Володимира, навколишніх сіл. Серед тих, кого замордували – колишній український сотник і фундатор місцевої «Просвіти» Юхим Бунда з Білих Берегів, брати Фіщук Іван Сидорович, Фіщук Федір Сидорович з села Зимно, Гат Радіон, Гулюк Кіндрат Юхимович, Лукашук Сергій Климович та сотні інших.

Основну масу в'язнів і тут становив цвіт села, було також багато молоді, української інтелігенції. Всіх їх піддавали небаченим катуванням під час допитів, а в неділю 22 червня енкаведистські кати повбивали свої жертви.

Свідок тих подій, житель міста Володимира, шахтар-пенсіонер Лев Миколайович Сава, 1926 року народження, розповідає: «Мій тато і дядько були заарештовані і наша сім'я зовсім не знала де вони. Почалась війна. В понеділок, 23 червня, десь після обіду, приходять до нас додому поляк Левіцький і розказує, що втікаючи з тюрми енкаведисти всіх, хто там був, розстріляли. Мама, я і Левіцький пішли в тюрму подивитись, чи там немає нашого тата і дядька. Коли ми зайшли за ворота в'язниці, які були розчинені навстіж, то побачили страшну

картину: було багато людей, стояв страшний крик, чулися прокльони, плач. Майже скрізь по подвір'ю тюрми лежали трупи. Ми ходили від одного до другого, я заглядав в обличчя, поляк теж. Тата не було. Мама сильно плакала. Зайшли в камери. Там теж лежали трупи. Ще пішли ми до стодоли. Зліва в ній стояло горно, а біля нього – ковальські шипці. Довкола у різних позах лежали закатовані люди. Їх було десь з вісімдесят. Як зараз бачу зав'язані білим колючим дротом руки, вивернуті щелепи, а в одного вона лежала разом з останками зубів, купа сухожилля висіла чи що. Майже в кожного трупа на шії був колючий дріт, затягнений в петлю. Клуна мала другі двері, що виходили на вал. Там було ще кілька трупів. Теж закатованих. В одного з них був витягнутий язик, чорний, спалений, зі слідами оцих ковальських шипців. Ще в камері бачив, як поряд з трупом лежало людське око».

Через кілька днів директор педагогічної школи Комарович організував похорон тих забитих в'язнів, яких не забрали родичі або не впізнали. Похорон відбувся на кладовищі. Трун було дуже багато, деякі з них були подібні на великі ящики, в яких лежало по кілька чоловік.

Влітку 1942 року на могилі спорудили меморіал. Насипану землю взяли в бетон, посадили квіти, увінчали могилу трьома хрестами. На зворотному боці тризуб і напис «Борцям, полеглим за Волю України в 1919, 1920, 1939, 1941 рр.»

Після війни енкаведисти зруйнували могилу у Володимирі, а власні жертви почали видавати за чужі.

Жительки села Зимного Ксеня Пархомівна Пилипюк, 1907 року, Надія Григорівна Гішак, 1920 року, Ніна Григорівна Борщевська, 1925 року народження. Всі вони родичі і сусіди забитих енкаведистськими катами в'язнів у Володимирській тюрмі. Вони згадують, що зразу після того, як німці ввійшли до міста, десь на другий день поїхав Сидір Фіщук у місто, в тюрму під водою, з ним ще поїхали дядьки. Опівдні привіз Сидір двох своїх синів мертвих. Сидора не можна було впізнати. Збіглось мало не все село. Його син Федір був увесь в синяках, а голова прострілена. Стріляно в шию, куля вийшла над лобом.

Другий син Іван був дуже грамотний, закінчив Володимирську гімназію, навчавсь далі в Сокалі. Знав кілька іноземних мов. Дуже багато читав. Івана важко було впізнати. Весь побитий, язик витягнутий і наче спалений, на шії колючий дріт, очі геть зверху висіли, ступні на ногах були не то відварені, не то відпалені і його мама, плачучи, приказувала: «Як же ти будеш, синочку, ходити?» Та притулювала їх до ніг.

Надія Григорівна Гішак запам'ятала, через кілька днів після похорону, в селі братів Федора та Івана Фіщуків, вона з односельчанами була в місті і зайшла в тюрму. В камерах кров на стінах, підлозі. В одній камері були великі залізні чорні гаки, вмуровані в стіну. Казали, що на них підвішували людей. В Івана Фіщука кишки також були випущені...

Про всі ці муки, пережиті її чоловіком, розповіла в листі-відгуку «Пішов мій Федь» дружина замордованого в'язня Федора Фіщука Н. Сопіжук, надрукованого в районній газеті «Слово правди» за 7 липня 1990 р.

Старожили с. Березовичі Голуб Андрій Трохимович, 1923 року народження, Дідун Єфросинія Данилівна. 1912 року народження розповідають: «З села Березовичі у Володимирській тюрмі були вбиті рідні, односельчани: Голуб Микола Трохимович, 1915 року, Дідун Василь Микитович, 1918 року. Очі були зав'язані їх рушниками, руки – телефонним дротом назад. Всі були побиті кількома по-

стрілами в голову». Як згадує А. Т. Голуб, що на братові Миколі тіло було все в синяках. Рідні забирали тіла помордованих з великої ями біля стодоли. Біля ями валялась кирка. В ямі та льосі, де стріляли в'язнів, було багато трупів. Всі вони зберігали сліди страшних мордувань.

Четверо людей загинули з села Яковичі. В усіх чотирьох руки були пов'язані колючим дротом, а в Дениса Голоти вирваний язик, в Голоти Остапа – вивернутий живіт, а всі нутроші перемішані. В Остапа рідні налічили дев'ять кульових пробойів на тілі. Їх виїняли з ями, в якій всі трупи були пересипані вапном. З цього села були закатовані селяни: Чехоцький Артем Ананійович, 1901 року народження, Грак Юхим.

Всіх чотирьох поховали в братській могилі на сільському кладовищі. На могилі поставили пам'ятник з написом «Замучені в більшовицькій тюрмі». З приходом советських військ в 1944 році їх могила-пам'ятник була осквернена – могильна плита побита.

В братській могилі в м. Володимирі-Волинському, відновленій та освяченій 22 квітня 1990 року, серед похованих: Віктор Антонович Левчук з села Крать Любомльського району. Він був дуже здібний, але з бідної сім'ї і тому учився за рахунок відомого лікаря-патріота Ричинського (нині живе його дружина в м. Володимирі, донька в м. Нововолинську).

По сільських кладовищах Володимир-Волинського району й дотепер сумують квітами напівзабуті могили в'язнів-жертв енкаведистського терору. Деякі з них вже впорядковані рідними, близькими, інші чекають на нашу пам'ять.

Ковельська тюрма мала сумну славу та була добре пам'ятна політв'язням ще за часів панування поверсальської Польщі на Волині в 1920-1939 роках, але те, що відбувалось в червні 1941 року, інакше як великим кривавим злочином назвати не можна.

Енкаведистські «чорні ворони», що появились на вулицях старовинного міста Ковеля після приходу туди Червоної Армії, з самого початку викликали страх і занепокоєння ковельчан, жителів сіл та містечок. Ці енкаведистські ворони відвозили до Ковельської тюрми на протязі одного року і дев'яти місяців тих волинських поліщуків, які опинились в списках «класовых врагов, буржуазних націоналістів, куркулей»! Ті ж чорні ворони перевезли частину «ворогів народу» з тюрми до довгих залізничних ешелонів, що повезли поліщуків на далеку Північ, де більшість з них знайшли вічний спочинок, а вцілілі, як і інші в'язні, ставали рабами комуністичної системи. Проте перед початком війни в стінах Ковельської тюрми знаходилося більше 250 в'язнів, які й стали жертвами енкаведистських катів.

Камери були заповнені селянами, робітниками, інтелігенцією, цвітом ковельщини – молоддю!

У дні 23 червня їх всіх після довгих днів і ночей, вимордуваних небаченими тортурами енкаведисти переправляли до сараїв залізничного НКВД в Ковелі. У всіх в'язнів були міцно скручені дротом і закладені за спину руки, їх обличчя виснажив голод, виднілись червоно-сині плями побоїв. Їх одяг був посічений нагаями, крізь нього просочувалась із ран кров. У кого катування були давніші – вона поприсихала до тіла, посіченого до кісток. Багато в'язнів не могли рухатись і їх вели під руки друзі по камері. Напівживі, вони не хотіли вірити в злочин, що його мали скоїти над ними кати, бо ж в жодній цивілізованій країні в період

окупації її ворогом подібного ще не знала історія. Але це була совєтська дійсність. Тут все неможливе – здійснювалось...

На подвір'ї приміщення залізничного НКВД завели мотор трактора, який створював неймовірний шум, а тим часом озброєні до зубів енкаведисти почали групами виводити людей з приміщення і заводити їх за стайню, де вже заздалегідь було викопано величезні ями. Напівживих в'язнів ставили обличчям до ям, і кати натискували на курок. За шумом мотора ні пострілів, ні останніх прокльонів розстрілюваних не було чути. Не чути було цих криків людського болю і на вулицях міста, в залізничному сараї, де сиділи в'язні. А чорні ворони підвозили з в'язниці все нових і нових мучеників. Поспішно засипали могили, в яких знайшли мученицьку смерть 250 чоловік. В списку закатованих – Данило Бабарук, вчитель з села Облапи, селянин Федір Муха з Нового Мосира, Федір Іванович Кухта, селянин, Олександр Жук, вчитель із села Старі Кошари, Платон Шемга з Турійська, брати Захар і Юстин Власюки, Трохим Власюк, Пилип Карпук – всі четверо з села Сілець, робітник Герасименко з Донбасу, присланий на працю в м. Сарни, Тетяна Рибчук із села Перкович, вчителька Маруся Романчук з села Седлище і сотні інших.

23 лютого 1942 року в м. Ковелі відбулось перезахоронення жертв сталінського НКВД. Тисячі людей зібрались в цей день скорботи з усіх куточків Ковельщини. На цвинтарі насипали могилу. Сорок вінків, з них три тернові з написами на стрічках «Українські мученики», «Борцям за волю України» та інші, лягло до могили побитих.

З приходом Червоної армії всі сліди того захоронення і панахиди були старанно знищені, а власні жертви енкаведисти видавали, як завжди, за чужі.

Криваві злочини вчинили енкаведистські кати в районних відділах на Волині в червні 1941 року. Так, у Цуманському райвідділі, що його очолював лейтенант Довгальов, 22 червня перебувало 7 в'язнів, з них одна жінка. Прізвище лише одного з в'язнів ще не вдалось встановити. Інші – це Станіслав Піхота з селища Цумань, М. П. Вінарський, М. М. Чміль з с. Ничигівка, Улян Вінарський з с. Берестяни, Іван Ткачук з с. Сильно. 23 червня у вечорі їх розстріляли в камері, а трупи повиносили на болото в очерети. Софію Зелінську-Ховайло, чоловік якої теж того дня загинув під кулями у Луцькій тюрмі, енкаведистські кати згвалтували по черзі, знівечили труп і вкинули до ями для кіз'яків за конюшнею райвідділу.

Саме тут, після довгих пошуків, знайшов її брат Володимир, нині православний священник в Польщі.

В Олицькому районному відділі НКВД закатовано в його підвалах місцевих жителів Гончарука Олександра Романовича, 1922 року, Ставецького Якова Терентійовича. Після відступу Червоної армії їх трупи дістали з льоху і поховали в спільній могилі в селі Залісочче, що біля містечка Олики.

Час, довжиною в п'ятдесят років, відокремив нас від тих червневих днів, коли було здійснено кривавий злочин сталінськими катами на волинській землі, закривавлено кров'ю кращих синів і дочок, землю тихоплинних рік і волошкових синіх озер, задуманих предковичних лісів – Волинь.

В післявоєнні роки могили забитих в'язнів було зруйновано, а сам цей варварський злочин, нечуваний ще в історії, кинутий у забуття і за будь-яку згадку про нього довелося б розплачуватись або власним життям або ж довгими роками совєтських кацетів.

Вперше голосно заговорили про сплюндровані могили влітку 1989 року на першому несанкціонованому мітингу в м. Луцьку, з'явилися і перші публікації в обласній газеті «Радянська Волинь». Партапарат, КГБ, прокуратура області робили все для того, щоб цей злочин применшити і по масштабах, і за злочинністю методів, проте з кожним днем з'являлись все нові і нові свідчення, які змальовували справжню картину і масштаби злочину.

Але й це не допомогло покровителям катів. Вже встановлено 612 прізвищ в'язнів, що були замордовані в Луцькій в'язниці з 118 населених пунктів, зібрано 112 фотографій в'язнів, спогади свідків. А в червні дні кожного року на могилах помордованих, у дворі колишньої Луцької в'язниці відбуваються масові багатотисячні мітинги та панахиди, що їх відправляють священники УПЦ Київського Патріархату.

В 1990 році перед початком мітингу та панахиди волинянами створено живий ланцюг від будинку колишньої тюрми до будинку обласного КГБ. В руках людей запалені свічки, національні знамена з траурними стрічками, транспаранти. На східцях, перед дверима будинку КГБ горить велика свічка. Біля неї маленькі хлопчики та дівчатка – охоронці вогню, щоб не загасив вітер, щоб вона горіла віки в нашій пам'яті, в наших душах, і ніхто не посмів її загасити.

Масові вбивства українських в'язнів московсько-большевицькими загонами НКВД у Львові в червні 1941 року.

Тарас САЛИГА

**...Спасибі Вам за Ваше серце, за листи,
за слова, що додають сили...**

з епістолярію Є. Маланюка

I

Листування Євгена Маланюка з Оксаною Сембай-Галицькою – унікальне джерело повнішого пізнання життєвої і творчої долі видатного письменника. На жаль, Оксана Сембай-Галицька в Україні малознана. Сьогодні вона проживає в Канаді, а народилася в Тернополі, в одержимий національним духом українства, патріотичній родині. Її батько був професором українських гімназій та «спадковим» громадським і культурно-політичним діячем. Він вийшов з «Просвіти», яку для подолян розбудовував батько, себто «дідуньо» Оксани Сембай.

Знайомство тоді 17-літньої панни Оксани із уже популярним поетом і колишнім підпоручником генерала В. Тютюнника припадає на 39-літній вік поета (на 1936 р.) Однак така вікова різниця не стала на заваді ширих приятельських стосунків, що розпочались із першої зустрічі в Карпатах.

До Другої світової війни Яремче та Ворохта не тільки манили до себе віденське та польське панство, а й збирали на так звані «вакації в горах» українську інтелігенцію, яка між собою тут консолідувалась. Власне, серед письменників, журналістів, учених, лікарів, теологів, дідачів, себто серед національно сформованої галицької еліти кількаденно гостював Євген Маланюк, до імені якого галичани вже обов'язково додавали «славний поет». Тут він і стрінувся з молодого дуже начитаною Оксаною Сембай. Між ними зав'язалася щира дружба, але яка ж відразу обмежилася до 1953 року. З цієї пори, тобто із року 1953 до 1968 р. (до кінця життя письменника) Оксана Сембай-Галицька (друга частина прізвища за чоловіком) регулярно листувалася з поетом. Саме чоловік наполягав і переконував дружину, що в ті важкі часи, які Маланюк переживав у США, вона повинна йому написати, аби «поетові було приємно знати, що хтось пам'ятає і згадує кращі часи з минулого». «Ти так вмієш потішати батьків і підтримувати на душі, – казав він, – ото ж підтримай і його. Ця людина варта того. Втратив з юних років матір, потім першу дружину, а в кінці родину...»¹.

Зі щирого чоловікового наставлення і розпочалось велике листування. Євген Маланюк написав Оксані Сембай-Галицькій 167 листів, які сьогодні, дякувати Богові, вийшли у світ. До речі, адресатка не тільки не збиралась, але й думки ніколи не мала їх друкувати. Переписувалась вона з поетом із благородної людської потреби, себто слала йому листи в ті хвили його життя, коли підтримка була найнеобхіднішою, коли почувався поет самотнім, пригнобленим у депресії, коли вважав, що на творчості треба «ставити хрест», бо всі його відцурались.

«Якщо хтось думає, – пише у вступному слові Оксана Сембай-Галицька, – що наша переписка була любовного характеру, то розчарується. Вона була приятельською – родинною, без еротизму, але з певною дозою і закраскою романтизму... Коли моя мовчанка була задовгою. Він нервував... Не раз находили на нього хвилини відчаю, огірчення і зневіри. Говорив: „Ніхто не потребує моєї творчости крім Вас“. Або жалівся, що „мене не попирають, бо я не належу до жадної партії“. Я його потішала, що „партійщина“, це не все рівнозгідне з патріотизмом... А коли йому, „опадали руки“ – я старалась його підбадьорити, кажучи, що „його творчість найважливіша. І задля неї він мусить жертвувати все інше. Вона – це власність нас усіх. Його твори і особа – це наше національне добро...“².

І творчі велети, що завжди сильні та міцні духом, мають свої слабості, часом їм необхідна навіть, сказати б, «банальна» підтримка. При розмові в цьому сенсі, про Маланюка тим паче, винятків не може бути. Він розумів вагу своєї творчости, він знав її ціну ще змолоду. Було б навіть дивним, якщо б він не вмів оцінити себе.

Якщо ж в двотомнику публіцистичних його спостережень у сфері історичній, філософській, соціологічній, історіофілософській, естетичній, літературознавчій, психологічній бачимо фундаментальний розгляд фактів і явищ не тільки української, але світової літератури, науки, культури тощо, то, зрозуміло, поет добре усвідомлював, на якій вазі лежать і його твори. Хоч, правда, тут закономірностей нема, і це питання дещо інше.

Йдеться все ж про хвилину поетову зневіру, про часами меланхолійний стан його душі, про докори оточенню, що не бачить його праці. Ті, що близько знали Є. Маланюка, навіть інколи і не між іншим описують його «хворобу нестись вище за інших» та ставити себе завжди «в центрі». Наприклад, Олена Теліга в листі до Н. Ливицької-Холодної від 9.VIII.1932 р. пише: «І Маланюк і Липа прозирають нас, жінок... і вважають себе вищими істотами»³. В іншому листі від 7.X.1932 р. Олена Теліга дорікає Маланюкові за «паразитуючі» недоліки. «Визначаючи його талант, ерудицію і т. п., – вона каже, – я все ж цілком не шаную як людину Маланюка»⁴.

Літературознавець Богдан Бойчук у спогадах «Відбронзований портрет Євгена Маланюка» зазначив: «В уяві діяспорної спільноти Маланюк приймав героїчну статуру. Різні групи, особливо націоналістичні, ліпили Маланюкову історіософічну поезію на свої прапори, і з року в рік можна було спостерігати, як вони забронзовували його в імпазантні, надлюдські виміри. Цьому сприяв своєю публічною поставою сам Маланюк. Перед кожним читанням своїх віршів, наприклад, йому мусіли грати якусь симфонію Бетговена, і він сидів замислено на сцені – і з напливом надхнення прямо ріс на очах публіки. Я був свідком такого ритуалу навіть перед його доповіддю на шевченківській академії»⁵.

Ще можна було б цитувати «нарікання» на Є. Маланюка Олексі Стефановича, Андрія Крижанівського, Леоніда Лимана, Леоніда Полтави та інших. Та річ у тім, що вони, ці нарікання, ніколи не були злосливими, вони швидше сприймалися як своєрідні поетові «примхи», що властиві чи не кожній творчій людині. Якщо за винятком брати оцінку Олени Теліги, то її, мабуть, можна швидше сприймати за жіночу «догоду» Н. Ливицькій-Холодній, яка не відповіла взаємно на інтимні до неї почуття Євгена Маланюка.

Оксана Сембай-Галицька розпочала листування з Маланюком в його доволі літньому віці. Тоді йому було 56 років. Як для людського життя, може, не пізній

час, та обступала самотність. Новий «приплив» носталгії за Україною шматував його зболене серце.

*«І все частіш пригадуються синь
Херсонщини, дитинства краєвиди,
Стихія степу, сонячна Синюха,
Граніти скель і вітер верховий.*

*...І все частіш в мої безсонні ночі
Млин Низькодуба глухо двиготить,
Де гребля річку стримує струмками.
А в кінці греблі, зовсім як в тій пісні
(Там саме, де спинилися підводи),
Старезні верби гнуться і шумлять.*

*Синюха ж, по-осінньому стала,
Широка, повноводна і прудка
Пливе маєстатично-величава,
Немов Дніпро».*

А ще особисті поетові драми. В 1963 році доводиться пережити смерть дружини Богуміли Савицької, в сімейному затишку з якою перешкоджали вимушені довготривалі розлуки, емігрантська невлаштованість. Поет карався своїми провинами, хоч знав, що так розпоряджалась вигнанська доля.

6 листопада 1963 року він писав Сембай-Галицькій: «Прошу Вас замовити Службу Божу за спокій душі раби Божої Богумили, яка залишила мене і сина увечері 4.10.1963. Це моя єдина незаступна найдорожча Дружина»⁶. А перед цим, тобто 4 листопада 1963 р. Маланюк над віршем «Ave Caesar, сліпучий серпне», що його автор уважав за один із кращих своїх творів, пише посвяту: «Пам'яті дружини моєї Богумили з Савицьких».

*«Ave Caesar, сліпучий серпне,
Августійший владарю літ!
Солодоц пізніх овочів терпне,
Сяйво твоє все більш нестерпне
Для майже осліпленої землі.*

*Ave Caesar, ще день твій сяє
В колонаді гаїв, на форумі нив,
Рим твій бездонна блакить просякає,
Він в ній розчиняється і зникає,
І видивом легким вливається в світ.*

*Ave Caesar, застиг на троні,
Ти – вже статуя, мармур, міт,
І тільки сонце грає в короні,
І тільки блакиттю посріблено скроні,
Спалені вітром літ».*

Незабаром, до року по смерті дружини, як посвята їй, з'являється його «Парастас»: «Проростає коріння труну. Проростає труна корінням. Сніг розтопиться, Проліски зійдуть Потім – трави. А в травні, В травні завітнуть віти І Ти знову будеш – повів вітру, – віддих землі, Як була завжди, Як була все своє життя А тепер сніг спадає Посмертним квітням Сніг лягає твоїм покривом. І лежить нерухомо. Недалеко – церковця, хрести, дерева, А ночами заводить безсонний вітер Це я – безсонний – Оплакую Тебе. ...Я зраджую самого себе – для Тебе, для Тебе. Бачиш, пишу вже – не ямбом повідним, Ямбом юнацтва. Нема навіть ритму ні рими. Бо серце вже втратило ритм і не знає консонансу рими. Воно шарпає жили рвучким розірваним пульсом. Воно раптом стає, І в тих павзах я чую – Твою присутність. Тоді я беру крихітку нітрогліцерини: Вибуховий матеріал для одержання тиші. Але знаю, що в певну мить нітрогліцерина не допоможе – Павза розшириться у велике мовчання – Назавжди!».

Таке розлоге цитування виправдовує себе насамперед присутністю у ньому самого Маланюка в хвилини його ностальгічно-медитативного стану, коли слова виливались в елегійну і драматичну сповідь, фіксуючи у ній фізичні і духовні кризи.

О цій порі йому справді необхідною була чиясь, що називається, підтримка: прихильне ставлення, добре слово, увага збоку. Вчорашній Воїн у повному значенні слова і в повному значенні Князь української поезії наодинці з собою, зі своїм невлаштованим побутом теж ставав безсилим. Він знімав із себе маску, яку доводилось часто одягати, бо вона в чужинському світі, як і в рідному середовищі покраяного і розмежованого українського емігрантства була необхідною, аби виживати самому і вселяти віру й надію іншим.

На щастя, Є. Маланюк одержував листи від Оксани Сембай-Галицької. Вони також були своєрідною «крихіткою нітрогліцерини», що підтримували його духово. У жодному Маланюковому листі-відповіді за п'ятнадцять років листування не вловлюється найменших інтонацій зверхнього тону, дидактизму, вищости і цьому подібного. Навпаки, скрізь щира вдячність, толерантність, чоловіча шляхетність. «Люба Оксано! – читаємо в листі від 7.10.1960 р. – Ви стільки переживаєте нещастя і так страждаєте, що всі мої трагедії видаються мені не вартими згадки... Тільки ласка Божа й молитви близьких – а Ваші й Вашого сина – в першу чергу врятували мене в нерозважній моїй подорожі». (Йдеться про дуже ризиковану поїздку Є. Маланюка в 1962 р. з Америки до Варшави на зустріч із дружиною та сином. Тільки щасливий випадок врятував поета від рук московських шпиків. Оксана Сембай-Галицька – одна із кількох найближчих друзів Маланюка – про поїздку знала).

Власне, можна цитувати чи не кожен лист Маланюка до Сембай-Галицької, де засвідчено найвищу щирість їхніх приятельських стосунків. Та хочу повести розмову про інше, а саме про діалог Є. Маланюка зі своєю адресаткою навколо літератури, культурного життя в цілому. Це, думаю, дає добрі можливості спостерегти, яке місце, або чим була та ж література і культура у, сказати б, якісь інші хвилини його життя. Стосовно Є. Маланюка, то тут наче й нема що з'ясовувати. Він жив із інженерської праці, а поза тим трудився, перебував у світі слова, мистецтва, краси. Він творив цей світ. Досить лише увійти в космос двох томів «Книг спостережень» Маланюка, щоб відчутти його велич. А книги інші: «Нариси з історії нашої культури», «До проблеми большевизму», «Малоросійство?»..

І все ж, погляньмо на приватне життя письменника. Адже мова про епістолярій, про один «полюс» діалогу з людиною, яка «претензій» (як пише у перед-

мові Сембай-Галицька) щодо власної творчості у своїх листах Маланюкові не висловлювала.

Сьогодні, коли Маланюк повертається в Україну збірниками поетичних творів і книгами історіософських і культурологічних та політологічних роздумів, ми поклоняємось йому і дивуємось його величчю за першими, видимими навіть здалеку ознаками цих книг, мовби не маючи потреби при цьому бачити його у «звуженіших» силуэтах, тобто в житті приватнішому, де «високі матерії» можна б і відкласти на інший плян. Одначе, відповідаючи на листа Оксані Сембай-Галицькій, 13 січня 1954 р. він пише: «З Новим роком, мила пані Оксано! Ваші листи дійсно „теплі“, як прекрасна Аргентина... Ніколи не уявляв, яким гарним є Буенос-Айрес, хоч і чув про нього ще давно. Аж тепер з Ваших фотографій бачу. Яка це краса... Я маю знайомого письменника Ігоря Качуровського. Хоч особисто його не знаю, але з творів судячи, то є літератор культурний і обдарований. Він, певно, дуже самотній – і, як кожен митець, є, певно, безрадний в житті»⁸.

«Доволі послідовний ученик неокласичної школи» (за характеристикою Вадима Лесича) Ігор Качуровський, що проживав тоді в Аргентині, в українському еміграційному світі мав на той час доволі високу популярність в українському культурному середовищі. Його знали як автора поетичних збірок «Над світлим джерелом», «В далекій гавані», поеми «Село», книг прози «Шлях невідомого», «Залізний куркуль» та цілого ряду перекладних і літературознавчих творів. Пильно стежив за його творчістю Є. Маланюк. До речі, Сембай-Галицька переслала йому твори І. Качуровського, як і твори інших українських письменників. Тому Є. Маланюк 4 липня 1957 р. їй відповідає: «Особисто п. К. (себто І. Качуровського) не знаю, але з його книг і листів бачу, що то людина з характером (це й видно з витинку). А це – найважливіше. Як літерат – людина з культурою й хистом, але обмеженим. Шкода, що його тут немає – все ж було б з ким про літературу поговорити»⁹.

Не варто думати, що через три роки після першої високої оцінки І. Качуровського Є. Маланюк змінює своє ставлення до його таланту. Залежить які критерії вміщено у вислові «людина з культурою і хистом, але обмеженим». Може йтися про достатній професіоналізм у вужчому і ширшому значеннях. А втім, Маланюк ніколи ні собі й нікому іншому оцінної шкали не опускав низько. В статті «Поезія на чужині» він дає ґрунтовні і виважені атестації ліриці молодого ще тоді поета Качуровського. Факт критичної уваги сам по собі важив багато. Літературний доробок, який має сьогодні І. Качуровський, дуже б імпонував Маланюкові.

До речі, І. Качуровський як глибокий знавець української і світової літератури і зараз вивчає та високо цінить творчість Є. Маланюка. Пригадаю хоча б його статтю «До «реабілітації» Євгена Маланюка», в якій він бачить чотири основні тематичні струмені його поезії, «котрі то сполучаються, то відокремлюються один від одного»¹⁰. Йдеться про інвективно-історіософічну, ностальгічну, інтимну та релігійно-містичну лірику. Можна б назвати і його дослідження «Вісниківство і російська поезія» («Сучасність» ч. 3, 1967). А його теоретична праця «Строфіка» рясніє прикладами із поетичної практики Є. Маланюка як підтвердженнями довершеності метричних зразків вірша.

Особливе місце в листуванні Є. Маланюка і Сембай-Галицької посідає постать Б. Рубчака. Закономірність: для творчого розвитку Рубчака – поета і літературознавця – Маланюк відіграв свою поважну роль. Свідченням може бути спогад

Богдана Бойчука, поета Нью-Йоркської групи, який добре знав творчі стосунки між Рубчаком і Маланюком. Саме тоді, коли утворювалась Нью-Йоркська група, коли об'єднувались молоді творчі сили в окреме художньо-естетичне об'єднання, Є. Маланюк особливо «приглядався» до них і був одвертим і послідовним їх «симпатиком». У зв'язку із цим, як згадує Богдан Бойчук, Маланюк «свою останню збірку „Серпень“ віддав Нью-Йоркській групі для публікації, що вийшла у світ 1964 р. До об'єднання українських письменників „Слово“ він чомусь ставився вкрай негативно»¹¹.

Причиною такого ставлення в першу чергу, мабуть, була постійна Маланюкова війна проти консерватизму. Відомо ж, що письменники із об'єднання «Слово» категорично заперечували художній радикалізм «нью-йоркців» Маланюк їх експерименти розумів без проблем. Та своїх поглядів, що викладено в статті «Поезія і вірші» ще 1936 р., не зраджував. Воюючи проти формалізму, що призводить «до паралічу творчого інстинкту», проти синтетичного способу творчості та асоціативної штучності, він рівночасно був за модернізм, але ніколи не відступав від того, що «мистецтво робить (формує) життя і само зроджується з його таємничо глибинної субстанції..., що мистецтво ніколи не є приблизною „правдоподібністю“ дійсності, що воно потужне і грізне, безпомилкове і нещадне, невичерпальне і творче, як сама стихія, як саме життя»¹².

Від подібних засад Маланюк не відступав і з такими мірилами підходив до інших, особливо до молоді. Напрошується, хай і дуже умовна, аналогія. Як на початку ХХ ст. І. Франко тримав у полі свого зору «молодомузівців», так Маланюк не залишався байдужим до молодих поетів – нью-йоркців. У листі до Сембай-Галицької від 30.9.1965 р. читаємо: «Щодо Рубчака, то-то, дійсно, трагедія. Бо та його молодеча авантюра знищить може в нім і письменника і культурно-національного діяча (а їх так мало!!)»¹³.

Про яку «авантюру» йшлося – зрозуміємо, як буде опублікований увесь архів Маланюка. В даному випадку прочитається тільки прихильне ставлення старшого поета до молодшого. Це також видно із багатьох інших листів. Зокрема, «Вечір мені улаштує ближче мені незнане Академічне товариство (знаю лише молодого письменника Б. Рубчака)»¹⁴. В іншому листі: «...Я й сам якось зайду. Зрештою мене зустріне пан Рубчак»¹⁵. Потім: «Не знаю адреси Б. Рубчака»¹⁶; «Вітайте... Рубчака»¹⁷.

Як бачимо, Б. Рубчак брав на себе багато різних обов'язків щодо організації творчих зустрічей української громадськості з поетом, дбав про популяризацію його імені. Маланюк це розумів і цінив, однак інколи не шкодував приперчених слів. «Щодо Р. (проф. Рубчака! – Т. С.), – пише він 8.IX. 1963 р., – то думаю, що то найфатальніша риса сучасних поетів, що вони „потраплять улаштуватись“, а то зле відбивається на їхній творчості (бо або одне, або друге...). Ну, але хай йому і далі все щастить у всьому. Шкода лише, як він не оженеться з моєю ученицею (либонь Тарнавською?)»¹⁸.

І хоч листування між Сембай-Галицькою та Маланюком носило характер особистих, приватних стосунків, однак у кожному листі присутня Маланюкова заангажованість на потреби не вузько свої, а суттєвіші, більші, вищі. «Своїм» він теж не ігнорує, навіть уміє за себе стояти, вміє бачити собі ціну, дивитись на себе збоку, не знижуючи цієї ціни, водночас вміє побачити інших, зокрема появу молодих сил, як у діаспорі, так і в Україні. Навчений суворим життям, випробуваннями під силу справді лише лицарям, він боявся зламів в душах інших.

Поява молодих талантів тішила його. Наприклад, лист від 2.11.1958 р.: «Ви колись питали про мої „виступи“. Отже, так, полетиш собі до Торонта (там живе родина по Освальдові Бургардові-Клену), або до Чікаго, де є чудова наша молодь, себто „молодь“ наступного покоління, бо вже має плюс 30 літ»¹⁹.

Маланюк, один із перших поціновувачів літератури, спостеріг на материковій Україні явище «шістдесятництва». «Дякую за листа, – пише він 20.XI.1965 р., – Ви мене розсмішили з тією панею Ганною Черінь. Бідна-бідна. Вона й недомислюється, що той „непродуктивний М.“ – „напродукував“ такі речі, які, мимо всього будуть жити разом із Батьківщиною. А от вона продукує (справді, а не творить) так само, як продукувала б вдома, якби випадково не зробилась емігранткою... Бо ті, що й там творять (як поетка Ліна Костенко), сидить із кляпом в роті під постійною вартою»²⁰.

У цьому листі Маланюк із високим пієтизмом ставить також до творчості Івана Драча. Можна тільки здогадуватись, що Г. Черінь висловила про Маланюка як про «непродуктивного» письменника, який «напродукував» багато всього різного. «Захищаючись» чи спростовуючи погляди Черінь, автор «Земної Мадонни» каже, що, коли б поціновували його творчість Л. Костенко чи І. Драч, то було б «со іннего». Він би навіть не обурювався, коли б це був В. Коротич, на той час автор збірок «Запах неба», «Вулиця волошок», «Течія».

Шкода, що Маланюкова категоричність цього разу його підвела. Йдеться насамперед про оцінку В. Коротича. Хоч, правда, Коротич подається, як своєрідна антитеза, щоб дошкульніше висловитись проти Г. Черінь. А втім важко було, та ще й за океаном, передбачити чи інтуїтивно відчутти, що «любов» до України Коротич не без великої власної вигоди розміняє на українофобську лютість, якою ще й по-фарисейськи пишається сьогодні у розмаїтих своїх інтерв'ю.

Те нове покоління українських письменників, що вже мало «плюс тридцять», що відчувало на собі послідовну поетову підтримку, а часами й пекучі його вислови на свою адресу, ніколи не було войовничим щодо «залізного імператора строф». Якщо між ними був конфлікт, то був на тому традиційному рівні, що природньо постає між поколіннями, «батьками» і «дітьми». старим і новим. Власне Маланюкові діставалось від таких як Коротич, що критикували американську «кубатуру яйця», вміщаючи в неї і так званих українських буржуазних націоналістів. Маланюка це не діймало, бо він послідовно йшов шляхом визначенням ще в період визвольних змагань, ставши під прапор С. Петлюри. А ось із Коротичем питання інше.

Маланюк як мистець «ієрархічної дисциплінованості» і «яскраво конструктивного характеру» в художній естетиці завжди за творчу підоснову брав міцний класичний досвід. Це було для нього святою святих. Маланюковою школою, його теоретичної і практичної науки поети Нью-Йоркської групи не ігнорували, але й не відмовлялися і від своїх експериментально-художніх ініціатив. Промовистим символом може бути вірш Богдана Бойчука «Смерть поета».

Мені особисто він сприймається як модерний вінок із квітами любови на поетову могилу від імени покоління Нью-Йоркської групи.

*«Як чорна рідина проходить через тіло
і камені в жилах кров,
і голос твій ванніє в горлі
і не приходить телефонним дотом*

на нашу сторону:
тоді байдужіють до тебе книги,
написані тобою або не написані;
як чорна рідина проходить через серце -
і тебе знаходять на підлозі,
мертвого для себе і своїх сучасників,
що не приходять попроситися з тобою;

як чорна рідина проходить через пам'ять
і тебе знаходять тільки в тілі,
мертвого для сірих панахид,
які вимотують ченці з зжиганих голосів,
байдужого до власної поезії,
що пахне, як засушений чебрець;
тебе знаходять на дошках,
що хочуть заперечити тебе навіки,
між обличчями живих,
до якого ти тепер холодний;

тебе знаходять
і падає в свідомість грудка чорної землі,
як в домовину.
і залишає хвилі на поверхні рідини,
яка також проходить повсякчасно
через наше тіло».

Борис Олександрів на смерть Євгена Маланюка від іншого покоління відгукнувся іншою мовою поетичної стилістики:

Обірвалася нить. Зупинилося серце козаچه.
Тільки хмари і синь. І та сама гірка чужина.
А за милями миль, там, де степ вітровіями плаче,
Набрякає земля. Починається рання весна.
І гримить далина. Отривається з криги Синюха,
Виринається в степ, де легенди і скитські боги.
Припливає з висот, із незвіданих меж виднокруга,
Невпокорена тінь, щоб на рідні лягти береги...
Дні, вогні, переходи, походи, ісходи,
Сонцярі пожари – і серце поета, борця.
Із піднятим чолом, наче князь, він проходив негоди
Із пером і мечем – неухильно твердий до кінця.

Завершилася путь. Наче пісня – сувора і славна.
Відпливає поет – залишає хвалу і хулу
І затужить, заплаче за ним Ярославна,
Україна заплаче на древнім козацьким валу...

Це чудовий зразок високохудожньої класичної строфи, як і вірш Б. Бойчука гарний приклад довершеної неримованої лірики болю.

Не відходжу від теми, тобто від розмови про «літературні мотиви» в листах Є. Маланюка. Цей дещо побічний сюжет з віршами посвятами, власне, Маланюковими листами якимсь по-своєму зумовлюється. Адже дуже часто прямо і опосередковано між словами «в субстанції рядків незримих» вловлюється Маланюкова позиція, його естетичне «віроповідування». Багаторазові згадки про М. Рильського, Ю. Клена, Г. Журбу, Л. Мосендза, окремі абзаци про конференції, літературні вечори, дискусії, редагування, видавничі клопоти тощо – все це було його життям навіть і тоді, коли епістолярні діалоги й з адресатами із нелітературної сфери в першу чергу торкались чогось іншого.

II

...В мені молитви сяють...

«Дзвін дзвонив по душі. Виразно лунали українські слова молитви», – так описувала одна із діяльних газет похорон Євгена Маланюка на цвинтарі в Бавнд Бруку (недалеко від Нью-Йорку). Українська громада хоронила «князя поезії» в греко-католицькому обряді. Він під кінець своїх літ став вірним Української Католицької Церкви, хоч православного обряду ніколи не цурався. (Див.: Войчишин Юлія. «Ярий крик і біль тужавий», Київ, «Либідь», 1993, ст. 41; Одарченко Петро. «Українська література». Збірник вибраних статей, Київ, «Смолооскип», 1995, ст. 274).

Отже, коли йдеться про релігійність світогляду Є. Маланюка, то питання можна ставити тільки риторично, себто так, де відповіддю є: він був людиною віруючою. Підстав для цього вистачає. Тільки «Земна Мадонна» – назва однієї з найкращих його книг, що в цьому сенсі значить...

Або аргументи інші: молодий Маланюк, що метафорично розставляв на два полярні полюси слова «стилет» і «стилос», аби звести їх в один художньо-смісловий підтекст у своєму войовничому «Посланні», дорікав Росії за її атеїстичність, за її наступ на християнство.

*«Після распутінських синодів,
Церковних цигелів, чека,
В Росії слово „Бог“ – не в моді
І, може, все це Вас зляка.
Та, пригадавши даль віків
І уявивши шлях в майбутнє,
Збагнете Ви, що „Бог Батьків“
В кривавій пільмі диких буднів -
Вікно в блакить, в буття, в світлі,
Зір неба над скаженим виром,
Побідний поклик висоти
І благодать – не бути звіром!»*

За філософією Є. Маланюка – це не ласка Божа, а вища суть його буття, що полягає у прийнятті пророцтв старозавітного Мойсея, як також і в прийнятті досвіду старогрецького бога війни Марса, Даждбогівської сили та ніцшеанської волі. Такий своєрідний «субстрат характеру» – це «печать духу» його ліричного героя, це його життєвий кодекс:

*«Христос не мрія й не кара
Чи Нестерова чи Толстого,
(Блюзнірство пензля і пера), -
Христос – то чинна путь до Бога,
То, перш за все, моральний труд
І в днях надхнення Богом праця:
Випалювать щоденний бруд
І виростать, а не скоряться.
Щоб крізь умовний час землі
Врости у неба вічність божу.
Це не безсилий плач у злі,
А понад злом крилате: можу!
Це не в'язничний рай рабів,
В кастратній рівності – отара, -
Ні, це в блакить готичний спів,
Це – творчість, мужність, слава й кара.
Так. Кара. Бог не мертвий „мир“,
А чинний „меч“ на землю дав Він:
Здолавши ніч, з хаосу тьми
Йде день в багрянородній славі».*

Маланюк переконаний, що в страшному земному «содомі» ХХ століття порятунком може стати тільки Божа сила. «О Господи, яка ж смертельна мука – Все бачити, все знати і – не могли!» – майже в розгубленні волає його ліричний герой. Він просить у Бога праведного суду, просить його зійти на землю:

*«...З'явся, Господи! Зійди на мертву землю,
Діткни десницею застиглого мерця.
Дихни вогнем пречистим!
І воскресне
Сей безлад плоті, що, як дике стерво,
Ось розкладається.
І поразі
І поразі востанне».*

Глибокий релігійний дух переполює більшість поетових творів. Він підкріплює їх медитативні та суспільно-громадянські концепції, живить їх такою духовною плоттю, від якої строфи стають непосхитними, крицево міцними:

*«Вчини мене бичем Твоїм,
Ударом, вистрілом, набосм,
Щоб залишивсь хоч чорним дим
Над неповторною добою*

*Твоїм бичем вчини,
Щоб басапанувати душі,
Щоб захитать і знову зрушить
Смертельний час дичавини!»*

Хоч, правда, в Маланюка можуть природньо звучати й інтонації іншого патосу:

*«призиваю поміч Господню
На убоге моє ремесло -
Ось безодня кличе безодню
І зло породжає зло.*

*І зло бушує, як повінь,
І зло поглинає світ...
Поможі мені лезом любови».*

Уся Маланюкова поезія від першої збірки і до останньої просякнута релігійністю, самобутньою молитовною енергією. Його епістолярій, а на сьогодні маємо опубліковано ще небагато, зокрема листи до Н. Лівичької-Холодної та О. Сембай-Галицької, по-своєму відкриває і пояснює джерела релігійності його лірики. Читаємо листа до Н. Лівичької від 27 лютого 1924 р.: «Моліться за мене, за душу грішну мою, за скалічене серце моє, за змордоване життя»²¹.

Лист у молодому віці... Саме в цій порі Маланюк, що зазнав поразок як Великий Воїн при українських визвольних змаганнях, як людина і поет, що втратив Батьківщину, переживаючи страшні хвилини самотерзань і тяжких докорів з усіх сторін, природньо, шукаючи порятунку, міг впадати в ідеалізм. Але Маланюків ідеалізм при його суворо діалектико-матеріалістичних поглядах ставав не тільки хвилевою допомогою, а значив для нього далеко більше – він був для поета високою християнською мораллю. Маланюк вірив душею. Уже на схилі літ поет пише О. Сембай-Галицькій: «Велика сила молитви. Сила духу, що все перемагає – всякі діявольства матерії, всякі сатанізми „атомів“ і таке інше...

Господь хай нас має в сфері своєї опіки. Господь хай винагородить Вас і Вашу родину. І якщо цей світ не сяко-такو тримається, то лише завдяки сумі добра, що його творять поодинокі праведники – ті, що рятували Содому від заглиди, коли їх забракло, то...»²².

Це лист від 2 лютого 1958 р. – рівно за десятиліття до смерти поета. Власне, в цей час Маланюк написав свою знамениту «Молитву». Жанр молитви у його творчості посідає суттєве місце й обумовлюється не «прагматичне» естетичною потребою, а внутрішнім голосом його душі. В поетових молитвах почуття будить високі пориви. Трактуючи трагічні катаклізми доби, він бере на себе суддівські функції, пророко-апостольські обов'язки («Я – кривавих шляхів апостол», або, скажімо, «На хресті слова розіп'ятий, цвяхами літер...»).

Гірка українська історія вселяла Маланюкові право говорити про українського Пророка. Покликаючись на історичний досвід інших народів, він чекав українського Мойсея, вірив у нього: «Наш хмурий Бог нас вивів і покинув, Без Мойсея послав нас в туман. Ми кленемо вже навіть ту годину, Коли приснився сон про Ханаан».

Як бачимо у свої зізнання, у поетичну сповідь Маланюк заангажує містичну атрибутику, яка на матеріалістичному тлі «сюжету» відіграє психологічну роль, «зобов'язує» нас даний «сюжет» сприймати в розширених категоріяльних поняттях.

У листуванні, як і в поезії засвідчується, що з літами молитва для Маланюка стає все більшою потребою. 20 березня 1961 р. він адресує О. Сембай-Галицькій

листа: «Люба Оксано, в міру моїх сил і моєї (дуже недосконалої) молитви – я завжди то найменше, рано щодня і в неділю в церкві – молюсь за Вас, Вірю, що Бог не допустить зла до Вас і до Вашої родини»²³.

А перед цим: «Коли матимете сили, час і бадьорість духа, – помоліться за мене»²⁴. Або ж: «... тільки ласка Божа й молитви близьких... врятували мене»²⁵. За п'ять років до останніх хвилин життя: «Живу лише в неділю (церква) та рано й вечір – під час молитви»²⁶.

Послідовність Маланюкової релігійності в листах наскрізна: «Я вчора мав Причастя – і був дуже радісний і щасливий цілий день»²⁷.

Хвилини такого піднесення будили в ньому потребу праці. Вона була його на-солодою. Кажучи Франковим виразом, він трудився «у поті чола» і вибудовував нові великі творчі пляни. Та часто підступали сумніви, страх, що не встигне їх здійснити. І ці передчуття диктувалися Вищою Силою:

*«Буває мить – хтось вимовить їм 'я
(А тиша ще шумить безмежним морем)
Ніхто не гляне і не заговорить
Лише діткне плеча.*

*І раптом я
Відчую – хто, відчую і побачу:
То ангел смерті.
Простий, мовчазний,
Поважно зосереджений. Неначе
Виконує щоденний труд тяжкий.*

*Тоді він очі стомлено зведе
І я zobачу запит в них і вирок,
І смуток, що в незнане поведе
Нечутною ходою потаймиру.*

*І аж тоді здригнуся і збагну,
І не тому, що буде суд і кара.
Схиляючись в останню тишину,
Пролебедію: зачекай, не зараз!»*

Цей перший ангел смерті явився поетові 1965 р. Наставав уже той час, коли Маланюка переслідувало його ж таки питання: «чи не надходить мить?» На жаль, вона таки надходила. Листи О. Сембай-Галицької тоді були бальзамом на душу, на його зболене серце.

Та, врешті, у будь-який час їхнього листування відчуваємо найщирішу поетову сповідь. Він у своєму житті все мав: і славу Воїна армії УНР, і визнання найбільшого поета української еміграції, зазнав і дорікань за одне і друге з боку різних партій і груп. Не мав лише найзаповітнішого – чого найбільше жадав, для чого жив і трудився, за що боровсь – не мав рідної незалежної держави. Залишалося крізь усе життя іти сурмачем «повстань майбутнього». Ховатися в сентиментальному патріотизмі «за Мазепу й Крути», «за набіи у стінах Софії» для Маланюка означало скласти руки і «ждати волі». Але ж воля сама не приходить. Від дійсності, однак, не втекти. Українська історія – це історія поразок, а якщо

були в ній і перемоги, то, на жаль, лише на час короткої втіхи. XX століття продикувало суворі свої умови, за яких, він каже, «нам залишилась лише Молитва – наша єдина зброя обеззброєного народу в цій страшній добі всесвітнього божевілля й самозгуби»²⁸.

Але чи це та сама молитва, якою поет молився раніше?: «Дайте ж нам ту твердість. Ту вперту, Боже, ту крицеву твердість і, коли ми – залізо ще м'яке, – хай молот Твій гатить по наших тілі....». Лише так виживе народ і нове покоління «узріє Україну».

На схилі віку Маланюк мовби політично «поміrkований», його реалізм суворіший, а молитви дещо інші. Мітологема Богиня-Мати з поезії Маланюка не зникає і тепер. Навпаки, з досвідом літ набуває своєї історіософічної багатозначності. Якщо раніше поет відверто протистояв історії, не згоджувався з нею, то зараз, хоч не втративши надії на державність, в його поезії категоричність голосу майже відсутня, нема як колись різких контрастів. Він доходить до висновку, що «тільки вічністю міряти час» і бачити її «блакить бездонну».

Непокірний і бунтівливий Маланюк тепер заспокоював себе і заспокоює інших. «Сатанинська доба, – пише він О. Сембай-Галицькій, – в якій нам судилося жити, вимагає міцних нервів на кожному кроці і в кожную хвилину. А ми – нашим вихованням, вдачею і „старомодною“ етикою та „етикетою“ – мало до цієї доби надаємося. Ми майже безборонні.

І це, власне, є те, що часом наше (а моє зокрема) життя висить на волосинці молитви лише»²⁹.

Процитовано листа від 21 жовтня 1959 р. А трохи більше, ніж через три місяці лист майже співзвучних інтонацій: «... все ж людина може перемогти в собі егоїзм – за поміччю Божою, розуміється. Бо без нього людина спадає до рівня тварини – як це тепер бачимо в цім чудовім „прогресивнім“ і „комуно-демократичнім“ (не розбереш) світі»³⁰.

Полишимо збоку Маланюків ідеологічний публіцизм (це тема іншої розмови), а візьмімо до уваги релігійно-християнську лексику та фразеологію. Маланюк, як кожен великий український письменник – Сковорода, Шевченко, Куліш, Франко, Нечуй-Левицький, Леся Українка – знав Святе Письмо, розумів, що найвищим творінням людського духу є Біблія.

Біблія як високомистельська пам'ятка за своєю композиційно-жанровою стилістикою складається із легенд, притч, ритуальних, правових, морально-етичних правил, із мітів, переказів, медитацій, пісень, інвектив тощо, майстерно інтерпретованих. Отже, вона завжди для майстрів великого формату залишалася не тільки джерелом духовним, але й естетичним.

Євангельський мотив в українському письменстві почався зі «Слова про закон і благодать» митрополита Іларіона і вже ніколи не був відсутнім у будь-якій літературній епосі.

В 1923 р. молодий Маланюк по-біблейськи метафоризує назву свого блискочого твору «Євангеліє піль»:

*«Померлих піль пустельний подих,
Глухого вітру тропарі.
Простор Господньої господи
Крізь рівний обрій засівів».*

А далі:

*«Знову Біблія літа розкрила
Сторінки заколосених піль.
Легкий вітер напружує крила
Гнати леготом золотом хвиль».*

У цьому ж таки часі Маланюк пише поезію «Творчість», яка розпочинається словами: «Побожно буду жати жито з колоссям вже достиглих слів».

Зрозуміла ідейна спрямованість, неприхована релігійна лексика. Поет у своїй ліричній сповіді перед втраченою рідною землею, у дяці перед Богом. Колосся його «вже достиглих слів» – це теж ласка Божа, це його важке і «солодке ярмо».

Як на моє сприйняття такого сенсу Маланюкових віршів, то аналогія, що асоціюється з останньою книгою Мойсеевого п'ятикнижжя «Повторення Закону» («Второзаконня»), яку Маланюк не тільки добре знав, а й часто любив цитувати. У «Повторенні Закону» є блискучий зразок молитовного вірша «Слухай небо, а я говоритиму, і нехай почує земля мову уст моїх! Нехай ллється наука моя, мов той дощ. Хай тече, як роса, моя мова. Як краплі дощу на траву. Та як злива на зелень».

Мойсеева передсмертна пісня, що була благословенням ізраїльським племенам і була його боєм за долю та важку історію його народу є своєрідним духовним опертям молитовної Маланюкової лірики. Правда, є інша площина цієї лірики, сказати б, конфліктуюча із повчаннями Мойсея. Мойсей навчав: «Якщо будете виконувати Господні накази, то посядете Обіцяний Край»; «Благословення тим, хто слухається Господа!».

Приймаючи Мойсееву науку, в Маланюків біль за свій народ і за свою історію вривається інший не такий елегійний голос, як у старозавітного пророка. Голос Маланюкової доби – це розпач:

*«Кінець. Тебе вже полонив
Скажений гун. Вже ризи ділять
Твої полив'яні лани,
Червлене муками Поділля.*

*Вже осінь застелила все.
І Бог за хмарами не чує,
Як ворог по степах кочує
Й отари орд своїх пасе».*

Але чи це гріховність Маланюкова («Бог за хмарами не чує»), чи пекуча реальність? Очевидно, так собі ставив питання й сам поет, коли писав Сембай-Галицькій вже зрілого-зрілого свого віку (17.VI.1958 р.). «Хвала Богові! Ми маємо одну певність, одну молитву, один символ віри: Христос Воскрес. Це єдиний наш щит в цій страшній добі, коли безкарно шаліє сатана... Не знаю, чи мої гріховні уста сміють шепотіти безгріховні молитви, але роблю то щодня»¹¹.

Зіставмо поетичні Маланюкові інективи та епістолярні слова зізнань. У непоодиноких випадках, безумовно, відчуємо суперечність. Як її спростувати? А спростування зайві. Поезія має свої норми, свої закони. Парадоксальність теж їй «на руку». До того ж, релігійна догматика в більшості Маланюкових віршів очевидна і найчастіше вона не контрастує з такими його зізнаннями, як маємо у листах до Сембай-Галицької. Наведу ще кілька прикладів:

«... со чади! Воистину Воскрес... Завжди кажу: відчуття (й потреба) природи – то вже близький шлях до Бога. Тим то страшне тут духове життя, що люди не відчують природи, ані не мають потреби її. Тому й Бог для них якби не існує»³².

Або такий:

«Начало премудрости є страх Божий» – каже Святе Письмо, але тому, що наші люди переважно мають лише страх диявольський, то вони опановані глупотою»³³.

«Сюжетуючи» саме таким напрямом не випадає не згадати по-своєму дуже кольоритну статтю Юрія Барабаша «Український Єремія». Малоросійським Єремією, якби й не називав себе Маланюк із своїх молодечих літ, то так би охрестили його літературознавці на підставі аналізу у поетових творів.

«Плач Єремії» за «Святим Письмом» – це плач про падіння Єрусалиму, плач над страдницьким і понівеченим народом. «Поверни нас до Себе, о Господи, – і вернемось ми, як давніше було! – молитесь пророк Єремія, – Хіба Ти цілком нас відкинув, прогнівавсь занадто на нас?..»

Хіба ж не про це йдеться у Маланюкової поезії, починаючи від збірки «Стилет і стилос» крізь збірки «Земна Мадонна», «Земля й залізо» та інші, коли він історіософічно осягає долю України в її страшній недолі:

*«Та тільки проклинать, та плакать,
Та пружить зламане крило,
Що здохле вже здола балакать,
Є переконаним хахлом,*

*Що вже носить краватку вміє
І славить Маркса вже... А ти,
Малоросійський Єреміє,
Ще блимай відблиском мети!»*

У названій статті Юрій Барабаш влучно зазначив, що означення «малоросійський» поет уживає стосовно самого себе і що воно видається навіть недоречним, якщо його не сприймати в іронічному підтексті авторської самохарактеристики. Це так, бо в порі написання цього твору формула Маланюкового художнього мислення в основну свою смислову домінанту вмикала мову їдкою осуду, сарказм у найвідвертішій його метафоричній «безпардонності». Згадаймо хоча б:

*«Стрибати в гречку – тільки й щастя,
Щоб в корчах зради завмирать -
Це ти, пусте, неплодне трясця,
Ти, Пріська гетьмана Петра».*

* Євген Маланюк: парадигма антимаалоросійства. Див.: «Слово й час», 1, 1997, стт. 15-24. Хай не подивується шановний читач, що виношу статтю видатного українського вченого, який проживає у Москві, не в загальну бібліографію, а під «зірочкою». Саме таким чином хочу привернути увагу до його надзвичайно цікавих спостережень над творчістю свого земляка-слобжанця. До цього годиться й інші Барабашеві розвідки: «Під знаком кривавого лихоліття» («Сучасність», ч. 5. 1997. с. 106-123); «Варязька сталь», «Візантійська мідь» та «Азійська пика»: «Євген Маланюк і Євген Гумельов», вміщену у збірнику «Євген Маланюк: Література. Історіософія. Культура» // «Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження Євгена Маланюка». 14-15 травня 1997 р., Кіровоград, 1997, стт. 13-17.»

Якщо Єремія плаче у молитвах над сплюндрованим Єрусалимом, то Маланюк докоряє понівеченій Україні – може сказати читач. Річ, власне, в тому, що Маланюкова любов до України розкривається через протилежний контекст. Вона з розпаду, з гіркого болю. Хоч саме в цім часі, тобто у ті ж 1920 роки, поет до неї молився й по-іншому:

*«Можна смертю лише смерть здолати,
Тільки в цім тасмниця буття.
І зерно мусить вмерти, щоб дати
В життєдавчому житті – Життя».*

Релігійні мотиви лірики Євгена Маланюк надзвичайно багаті за спектром звучання і, безперечно, вартують окремого монографічного дослідження. Коментуючи листи Маланюка під кутом зору його релігійного світогляду, ми лише торкалися тих нюансів релігійної поезії, що співзвучні поетовому епістолярію.

Література:

1. «Весна на віки». Листи Є. Маланюка з нашої переписки, 1953-1968». Оксана Сембай-Галицька. Вступ. Детройт-Мічиган, 1997, ст. 11.
2. Там само, ст. III-IV.
3. З листа О. Телігі до Н. Лівницької-Холодної // «Матеріали до історії літератури і громадської думки». Листування з американських архівів 1857-1933», Нью-Йорк. 1992. ст. 604.
4. Там само, ст. 663.
5. Бойчук Богдан. Відбронзований портрет Євгена Маланюка // у Кн.: Євген Маланюк. Земна Мадонна. Братіслава, 1911, ст. 387.
6. «Весна на віки. Листи Є. Маланюка з нашої переписки, 1953-1968», Детройт-Мічиган, 1997, ст. 134.
7. Там само, ст. 96.
8. Там само, ст. 44.
9. Там само, ст. 63.
10. Качуровський Ігор. «До „реабілітації“ Євгена Маланюка» // у кн. «Євген Маланюк. Земна Мадонна». Вибране. Братіслава. 1991, ст. 406.
11. Там само. Бойчук Богдан. «Відбронзований портрет Євгена Маланюка», ст. 392.
12. Маланюк Євген. «Книга спостережень». Торонто, 1962. ст. 156.
13. «Весна на віки». Листи Є. Маланюка з нашої переписки, 1953-1968». Оксана Сембай-Галицька. Детройт-Мічиган, 1997, ст. 167.
14. Там само, ст. 122.
15. Там само, ст. 123.
16. Там само, ст. 165.
17. Там само, ст. 166.
18. Там само, ст. 133.
19. Там само, ст. 71.
20. Там само, ст. 175.
21. З листа до Н. Лівницької-Холодної // «Матеріали до історії літератури і громадської думки». Листування з американських архівів 1857-1933», Нью-Йорк. 1997, ст. 246.
22. «Весна на віки. Листи Є. Маланюка з нашої переписки, 1953-1968». Оксана Сембай-Галицька. Детройт-Мічиган, 1997, ст. 167, ст. 71.
23. Там само, С. 106.
24. Там само, ст. 95.
25. Там само, ст. 96.
26. Там само, ст. 124.
27. Там само, ст. 141.
28. Там само, ст. 43.
29. Там само, ст. 92.
30. Там само, ст. 93.
31. Там само, ст. 84.
32. Там само, ст. 115.
33. Там само, ст. 134.

Видатний український сценограф

Видатний український сценограф Владислав Клах (Клахньовський) по праву вважається першокласним майстром досконалої сценографії, елементи якої беззастережно підлягають його загальному задумові. Це його кредо. Він є взірцем мистця, який уважно ставиться до намальованого, дбаючи завжди про граничну влучність і ясність мистецьких подробиць. Його початкові оформлення і ескізи дають нам багатющий матеріал для проникнення в творчу лабораторію мистця.

Досвідчений і бездоганний майстер сценічного оформлення, В. Клах на склоні віку зберігає проникливе і тонке визначення сценічного мистецтва, вбачаючи його істотну рису в простоті та в глибокому відтворенні візуального багатства. Велика і складна творча праця В. Клаха над удосконаленням сценографічних оформлень свідчить про надзвичайно суворе і вимогливе ставлення мистця до самого себе і до всього, що виходить з-під його рук.

Владислав Клах народився 4 липня 1922 року в Києві в освіченій родині (батько інженер, мати економіст за освітою). Здавалося б ідеальні сімейні умови для виховання і вишколення сина, але не в Советській Україні. Тут, на превеликий жаль, довелося Владиславі, тоді молодому юнакові, на багато років розлучитися з батьком. А коли вони зустрілись у Варшаві вже під час війни, виявилось, що стали чужі один одному. Матір, з якою жив молодий Владислав Клах, влада заарештувала, підозрюючи її в шпигунстві. На щастя, за кілька місяців відпустили її, але із забороною жити в Києві. Восени 1937 року заарештовано її вдруге, але тим разом синові вже не судилось більше бачити її. Влада заповділяла йому страшну кривду та залишила в душі майбутнього мистця довічну рану.

Тепер почались мандри Владислава від одних родичів до інших. Вступити до художнього училища або інституту синові репресованої матері було неможливим. Після багатьох клопотів йому вдалося вступити тільки до Київської школи зв'язку, де він продовжував малювати та оформляти стінну газету.

Перебуваючи в Києві, В. Клах став завзятим театралом. Нерідко доводилось йому бувати й за кулісами Оперного театру та безпосередньо спостерігати за працею Анатолія Петрицького або Івана Курочки-Армашевського. Майбутнього мистця цікавив тоді зворотний бік театральної вистави, те, що складає її візуальне багатство, яке спостерігає глядач.

Свої перші самостійні кроки як мистець театру, Клах зробив у новоствореному театрі імені Тараса Шевченка у Білій Церкві. Тут зимою трапилося нещастя. На одній з репетицій від печі почала тліти одна з темнозелених оксамитових завіс. Це неймовірно стурбувало адміністратора театру, бо за воєнного часу знайти кілька метрів оксамиту було неможливо. З допомогою прийшов йому реставратор-початківець В. Клах. Він розстелив на сцені мішковину, якою підшито завісу, пофарбував її у зелений колір відповідного відтінку і розписав густим золотим бароковим орнаментом. Подібно він оздобив і другу половину завіси і таким чином врятував адміністратора. Артисти театру, подивляючи талант В. Клаха, запросили його оформлювати виставу «За двома зайцями». Він погодився, не зважаючи на те, що знав, що має тільки навчання в художній школі провінційного міста та досвід допоміжного музейного реставратора. Дебют молодого сценографа, до того ж без досвіду, не міг стати сенсацією. Проте до сценічного

дебюту молодого художника рецензент поставився поблагливо. Він писав: «Кращого слід побажати художникові декораторові. Більшого творчого вимислу. Не дублюйте минулого, бійтесь шаржу».

Але знеохота не опанувала мистця. За браком людей в театрі йому доводилось працювати художником, освітлювачем і робітником сцени. Із практикою приходив тут досвід та знання законів сцени. Всього доводилося навчатися самостійно, на своїх власних помилках. Художник проходив етап опанування клясичної драматургії корифеїв українського театру, а водночас і оволодіння принципами традиційного сценічного оформлення. Виготовлення ескізів декорацій і костюмів йшло поруч із працею над виготовленням справжніх декорацій, а потім їх освітленням. Він став майстром володіння пензлем і ножицями, широкою малярською щіткою і молотком, освоював і освітлювальну техніку.

Подальші шляхи привели В. Клеха до Варшави. Проте внаслідок воєнних подій він невдовзі потрапив до Німеччини, на територію, яку із закінченням війни взяли під свою контроль американські війська. Серед дуже трудних обставин, В. Клех не залишається бездіяльним. Так з його ініціативи, тоді ще зовсім молодой людини, восени 1945 року в ной-ульмівському таборі розпочав свою діяльність театр «Розвага». Спочатку театр здійснював постановки легкого жанру, згодом перейшов на клясичні п'єси українських драматургів ХІХ століття.

Працюючи в театрі «Розвага», молодий сценограф поступово опанував мистецтво оформлення сцени насамперед у реалістичній манері. Шукаючи свій власний стиль у театральному мистецтві, в нього з'являються нові мотиви. Він свідомо чи несвідомо відходить від реалістичного сценічного оформлення і починає творити свої декорації у конструктивно-експресіоністичному дусі.

Період праці В. Клеха в таборовому театрі «Розвага» був нелегким етапом його творчої біографії. Це був час подальшого навчання і випробувань, мистецьких шукань і перших серйозних досягнень.

На підставі хронікальних записів, що збереглися, театр «Розвага» дав близько 200 вистав для приблизно 100,000 глядачів. Звичайно для В. Клеха, який оформляв усі без винятку вистави театру, це була непосильна праця над різноманітним матеріалом, а в той же час і справжня школа.

Дуже прихильно відгукнулася критика на складну виставу драматичної хроніки «Зозулина дача». Критик Б. Ковалів писав: «Успішне використання світлових і звукових засобів виразності треба завдячити насамперед винятково здібному декораторові й освітлювачеві В. Клеху. З тонким розумінням законів декоративного малярства і складної техніки сценічного освітлення йому вдалося найпростішими засобами розв'язати технічно дуже складне художнє оформлення «Зозулиної дачі». В оформленні цієї п'єси та інших мистець Клех рішуче відійшов від закріплених елементів натуралізму в напрямі до виразних форм сюрреалізму. Це безумовно свідчило про його непересічне обладнання та широту діапазону мистця.

Праця в театрі Блавацького була однак одним із найбільш вагомих етапів творчої біографії сценографа В. Клеха. Режисер і актор Володимир Блавацький, який протягом свого короткого життя (помер передчасно на 53 році) був справжнім фанатиком Театру (з великої літери). Його бажання було тільки ставити вистави і грати. Тим часом химерна доля протягом його творчого життя наче випробовувала мистця на відданість театрові. І тому йому доводилось знову й знову починати працю майже з нуля.

У Регенсбурзі, куди завітав зі своїми виставами театр «Розвага», зійшлися шляхи 25-річного художника В. Клеха і видатного режисера В. Блавацького. Зійшлися, щоб разом створити вистави, які зайняли почесне місце в історії українського театру.

Владислав Клех з'явився в АУА (Ансамбль українських акторів), коли трупа вже закінчувала працю над п'єсою «Подув вітру» сучасного італійського драматурга Д. Форцано. «В час, коли я приїхав, – згадує В. Клех, – вистава майже була готова – все, крім декорацій. З ініціативи самого Блавацького всі без винятку мали допомагати у створенні декорацій, вже за моїми ескізами і дійсно всі робили хто що міг».

Почавши з праці над оформленням сцени до п'єси «Подув вітру», В. Клех працював над сценографією до всіх постановок Блавацького в Німеччині. Як раніше в театрі «Розвага», В. Клехові доводилось в АУА працювати над сучасною драматургією. Ставили тут і трагедії на античні теми «Антигона» Ж. Ануї і «Люкреція» А. Обе. Сценографію до обох вистав створив В. Клех. Критика писала про ці декорації із захопленням. Не можна не згадати тут також ескізів до «Антигони», які В. Клех підготував для здійснення постановки на великій сцені. Це, до речі, одні з найкращих ескізів майстра, виконаних в дусі конструктивізму. На жаль, постановка «Антигони» на великій сцені не була здійснена.

Для «Люкреції» В. Клех зробив вдале функціональне оформлення, яке робітники сцени змінювали на очах глядачів. Сценограф створив симетричну композицію, яка потім, у процесі дій, зазнавала змін.

Крім ескізів декорацій, у сценографа збереглося багато цікавих костюмів, стилізованих у давньоримському дусі.

Влітку 1949 року трупа Блавацького прибула до Філядельфії у США. Однак, так склалися обставини, що В. Клех приїхав до Філядельфії роком пізніше, ніж увесь «Ансамбль», який тепер уже звався «Ансамбль українських акторів під мистецьким керівництвом Володимира Блавацького». Владислав Клех знову став сценографом.

Тим часом критика відзначила, що з самого початку театр В. Блавацького в Америці згубила невірну обрану п'єсу «Батурин» за Богданом Лепким. Можливо, це так. А можливо, що справа була не стільки в невірному виборі п'єси, а в інших глибших і серйозніших причинах, яких склалося тоді чимало.

Після смерті В. Блавацького «Ансамбль» продовжував давати вистави і В. Клех ще деякий час залишався сценографом колективу. 1955 р. В. Клех оформив виставку «А ми тую червону калину» Миколи Понеділка. Оформлення виглядало вже біднішим і це диктувалося не тільки волею сценографа, але й реальними скрутними фінансовими обставинами, які заіснували після смерті В. Блавацького.

Владислав Клех, який завжди відчував голод за професійним навчанням, вирішив знову спробувати вчитись. Покинув знайоме оточення і Філядельфію та подався до Конектикату і вступив до Famous Artist School. Провчившись рік у цій школі, художник зазнав розчарування. Тому подальші шляхи привели його до Нью-Йорку, де виявилось, що для того, щоб отримати роботу в театрі, треба скласти іспит. Склавши блискуче іспит, В. Клех одержав вищу категорію, що надавала йому право працювати в будь-якій ділянці театральної, кіно- і телеіндустрії. Художник отримав працю в одній з художніх майстерень, що виконувала декорації для бродвейського театру та кіностудій.

1961 року В. Клех виїхав до Санта-Фе в Нью-Мексіко на працю в Оперному театрі міста, щоб зробити оформлення до двох вистав. Тут запропонували йому залишитись на весь сезон і він став працювати над декораціями до ораторії «Цар Едіп» і балету «Весна священная» В. Стравінського. Тут він познайомився і з самим композитором. Роботи В. Клеха в Санта-Фе були суто традиційними, типовими для оперного сценічного оформлення та міцно професійними. Вони не мали того характеру пошуків, експериментування, який був характерний працям сценографа в українських театрах, зокрема, коли він співпрацював з В. Блавацьким.

З Санта-Фе В. Клех знову повернувся до Нью-Йорку, і деякий час продовжував працювати в тій самій майстерні, де починав свій шлях сценографа. Деякий час В. Клех працював також в Новому російському театрі, створеному професійними акторами й аматорами двох хвиль еміграції – післяреволюційної та післявоєнної.

1962 року В. Клеха було запрошено до одного з найсвітліших оперних театрів світу – Метрополітальної опери в Нью-Йорку. Це запрошення безумовно стало визнанням високої майстерності сценографа. Але невдовзі застрайкували музиканти і театр припинив свою діяльність.

Владислав Клех вимушений був шукати роботу. Він швидко її знайшов. Став працювати в одній кіностудії і на телевізійному каналі Ен-Би-Сі, оформлюючи різдвяні вистави і чудову дитячу передачу «Sesame Street» на телеканалі Пі-Би-Ес. На світовій виставці, що проходила у 60-ті роки в Нью-Йорку, він робив оформлення для голівудського павільйону, виконував декорації для славновісних фільмів «Спартак», «Клеопатра», «Вестсайдська історія» та інших.

1966 року, коли було відкрито новозбудований Лінкольн-центр, де розташовується нині Метрополітальна опера, В. Клеха знову запрошено до цього театру, де він очолив групу з кільканадцяти художників-виконавців. Тут довелося йому працювати майже три десятиріччя поруч з багатьма видатними людьми нашого сторіччя – художниками, режисерами, диригентами, співаками й музикантами та з оперними театрами, які приїздили до Метрополітальної опери на гастролі.

Тепер уже не початківцем, а видатним у світі маестром, озброєним досвідом багаторічної праці в американському театрі, сценограф В. Клех продовжує працювати в українському театрі. Запрошений, він виконав декорації до п'єси «Ярослав Мудрий» І. Кочерги, постановку якої здійснила в Нью-Йорку 1988 року Студія мистецького слова під керівництвом режисера Л. Крушельницької до знаменної дати – тисячоліття прийняття християнства на Русі-Україні.

Наступною працею В. Клеха в українському театрі стала сценографія до п'єси І. Чича «Княгиня Ольга», постановку якої здійснено у Філадельфії 1990 року в Студії молоді при «Театрі у п'ятницю», режисер Володимир Шашаровський, колишній актор театру В. Блавацького.

З відродженням Української держави Студія мистецького слова з показом кількох вистав здійснила гастрольну подорож по містах України, відвідуючи Львів, Дрогобич, Київ. Разом зі Студією подорожував і сценограф В. Клех, який вперше відвідав рідну землю після кількох десятиріч життя на чужині.

Згодом Л. Крушельницька при співпраці сценографа В. Клеха здійснила постановку «Патетичної сонати». До речі, про здійснення цієї постановки до своєї смерті мріяв В. Блавацький.

1996 року В. Клех активно працював для Студії мистецького слова над одним із найвидатніших творів української літератури – «Лісовою піснею» Лесі Укра-

інки. Знову пошуки, десятки ескізів, як відтворити поетику мітологічного світу, в якому існують казкові персонажі? Поступово викристалізовується імпресіоністичне рішення, художник несподівано з'являється не тільки як талановитий графік, а й як тонкий живописець-кольорист.

З червня 1997 року повідомила «Свобода» про новий грандіозний проєкт спільної постановки опер Р. Штрауса «Аріядна на Наксосі» та Пуччіні «Богема» у Харківському оперному театрі. Для здійснення цього запрошено високопрофесійні сили України й Америки та створено спеціальний комітет на добровільній основі сприяти творчо та фінансово. До мистецької групи ввійшли: професор консерваторії при університеті Мізурі Мат'ю Лата, художник-постановник – славний мистець В. Клех, диригент і ініціатор проєкту Андріян Бриттан та поет-перекладач Богдан Бойчук. У цьому самому числі «Свободи» появився блискучий проєкт оформлення сцени для опери «Аріядна на Наксосі» Р. Штрауса у виконанні В. Клеха.

Нарис про видатного сценографа Владислава Клеха хочемо закінчити зворушливим листом Співки театральних діячів України, що його одержав ювіляр з приводу свого шасливого 75-річчя.

«Вам, Пане Владиславе, випала нелегка доля: нещадна історія розлучила Вас спочатку з рідними, а потім з Батьківщиною. Одначе через неможливі умови Ви, з подиву гідною життєвою силою, вистояли, зберегли себе, зберегли дорогоцінну спадщину національної театральної культури.

У вимушеній еміграції Ви знайшли сили набуті фахової майстерності найвищої класи, стати справжнім майстром національної та світової сцени, прославити українське мистецтво і саму українську владу в театральному та кіноматографічному середовищі Сполучених Штатів.

Дорогий Владиславе Станіславовичу, Ви з честю витримали всі випробування, які впали на Вашу долю. Відроджена Україна високо цінує Ваш життєвий і мистецький шлях. Ваші мистецькі успіхи, які ще раз засвідчили надзвичайну стійкість національної культури і національного духу взагалі.

Дякуємо Вам за Вашу довголітню працю. Зичимо Вам доброго здоров'я, нових артистичних успіхів! Многая літа!

Щиро Ваші колеги».

«Християнство витримало перевірку часом та інші випробування. Скрізь у світі зростає духовний голод. Мені казали, що половина з 15 найпопулярніших книг ... у США написані на духовні чи релігійні теми. Ми, християни, повинні активно виявляти в нашому шоденному житті й робочих ситуаціях такі концепції, як відповідальність, цілісність, чесність, справедливість, зобов'язаність, самоконтролю, любов і доброту. Ми повинні вибирати таке керівництво, яке поділяє ці принципи, і повинні дистансуватися від такого, що не поділяє. Керівники повинні відповідати високим стандартам не тільки в громадському, але й в особистому житті».

Дейвід Кілгар: «Україна – проблема на дорозі до демократії». Промова, виголошена 12.1.1996 р. в будинку Управління Федерації Профспілок в Києві. «Альманах Гомону України/96», стт. 137-138.

Нарис з екології Києва

Київ – столиця п'ятидесятидвохмільйонного народу України – належить до найкрасивіших міст світу. Безперечно, він є духовим центром всього українського світу. Український «Робертіно Лоретті» – Дмитро Литвинець співає так: «Як Дніпро повік з Україною...», так і Київ з нею, переконані, житиме вічно. Населення Кева нараховує близько трьох мільйонів чоловік. Згідно популярної легенди, Київ заснував понад 1500 років тому князь Кий, що дуже вдало вибрав місце за будови. Понад тисячу років тому назад Київ став військово-політичним центром великої держави Руси. Вже в XI-XII ст. територія Києва становила 360-380 га, а чисельність населення – понад 50 тис. чоловік. Запровадження християнства в 988-939 рр. князем Володимиром Святославовичем сприяло об'єднанню народу і зміцненню міжнародного становища Київської держави. Скоро виповниться 500 років від часу запровадження в Києві Магдебурзького права – комплексу законів міського самоврядування, яким місто користувалося протягом майже 340 років. В Україну Магдебурзьке право прийшло разом з німецькими колоністами. Незважаючи на підтвердження Магдебурзьких прав Києва Петром I і його наступниками, поступово влада перейшла до генерал-губернаторів. Після зруйнування Запорізької Січі Катерина II видала в 1776 р. указ про підкорення міста малоросійському генерал-губернаторові Рум'янцеву-Задунайському. Незважаючи на повернення тодішній Малоросії і Києву прав самоврядування Павлом I і Олександром I, закладені у Магдебурзькому праві вольності перестали використовуватись, бо це суперечило імперським засадам Росії¹.

Своєю красою Київ зобов'язаний не стільки архітектурі, наскільки мальовничим пагорбам, Дніпру, численним озерам, долинам, лісам і паркам. Враховуючи зручне географічне розташування, багаті природні ресурси і красу природи, чи не самим Богом засноване це святе місто? Третя за величиною в Європі, неповторна за своєю морфологією, гідрологією, рибопродуктивністю і процесами самоочищення р. Дніпро мовби ділить Київ навпіл. Центральна, південна і південно-західна частина Києва розташовані в межах Придніпровської височини. Найбільші підвищення ландшафту від 170-175 м. спостерігаються в передмісті «Вишгород», р-ні Лук'янівки та до 190-198 м. (Батієва гора, Печерськ, Звіринець). Поверхня згаданих пагорбів розчленована глибокими до 80 м. зарослими деревно-кущовою рослинністю ярами, що надає місцевості і забудовам романтичного вигляду. Свого часу майже кожен з пагорбів був увінчаний прекрасними соборами і церквами (славнозвісні Михайлівський, Успенський собори та ін.). З церков, що залишилися, велике духовне і архітектурно-естетичне значення мають Андріївська, Кирилівська; Печерський, Покровський монастирі, Видубицька церква, Свято-Покровська, Феоданійська пустині та ін.

Північна і північно-західна частини міста розташовані в межах Поліської низовини, з невисокими пагорбами і ерозійними розщілинами. Східня лівобережна частина Києва знаходиться в межах Придніпровської низовини і являє собою акумулятивну алювіяльну рівнину з серією терас різного віку.

¹ Віталій Ковалінський, 1997. Газ. «Столиця», № 3.

В Україні, що завжди відрізнялась багатими і комфортними для життя природними умовами, як і в усьому світі почастишали природні і техногенні аварії. Серед них нашу батьківщину і всю земну цивілізацію потрясла катастрофа на Чорнобильській АЕС, екологічні економічні та моральні збитки якої вражають уяву. Дай, Боже, щоб ця катастрофа була останньою на Землі.

Сучасна епоха розвитку світової цивілізації вимагає нагальної інтеграції зусиль народів світу принаймні стосовно екологічних проблем (глобальне потепління, озоновий екран, атомна промисловість, транскордонні переноси забруднень). Адже згадані явища не знають кордонів і тому невідомо чий внесок найбільший в забрудненні вічних снігів Гренляндії свинцем, чи тіла пінгвінів Антарктиди – пестицидами. Тільки за період з 1965 по 1992 р. у світі загинуло від катастрофічних природних явищ 3,6 млн. чоловік, а загальні економічні збитки склали 340 млрд. доларів США. Щорічне наростання цих збитків складає 6%². В останні роки намітилася чітка тенденція до збільшення кількості і масштабів катастрофічних явищ на Земній кулі. Так, в 1994 р. було зареєстровано 580 більших природних катастроф, загинуло 10.150 людей, економічні втрати становили 65 млрд. дол.; в 1995 р. – 600 катастроф, загинуло 18.000 чол., збиток зріс до 180 млрд. дол.³. Як сповіщають засоби масової інформації світу, 1997 і 1998 роки не стали винятком в цьому відношенні. Це – біль всієї цивілізації. Чужого горя не повинно бути. Проголошений в 1992 р. на Генеральній асамблеї ООН принцип сталого глобального розвитку – не данина моді, а безумовний імператив сучасності.

Як і кожне велике місто світу, Київ має чимало екологічних проблем. У зв'язку з тим, що київські пагорби складені, головним чином, з порід лесової формації, тут часто відбуваються зсуви і сповзання ґрунту. Найбільш поширені ці явища вздовж правого корінного схилу Дніпра і вздовж ярів, що відкриваються в долину ріки. На території міста зареєстровано 97 вогнищ зсуву, що становить небезпеку для низки історичних споруд і жилих кварталів міста. На початку 60 років прийшлося вжити складні інженерні заходи для закріплення фундаменту і врятування величного витвору знаменитого архітектора Растреллі – Андріївської церкви. Враховуючи вразливість цих об'єктів, потрібен постійний моніторинг та вжиття заходів щодо запобігання їх руйнування, утримання в належному стані гідротехнічних споруд і каналізаційних мереж. Ризик прояву небезпечних геоморфологічних процесів доцільно оцінювати на основі інформації про стійкість геоморфосистем, антропогенне навантаження на довкілля, його структуру й інтенсивність; про особливості геоморфологічної будови як самого об'єкта ризику, так і сусідніх об'єктів і систем. З цією метою слід залучити дані про поведінку подібних об'єктів і процесів на інших територіях. Київською радою вже створено базу даних з оцінки ступеня ризику і розвитку небезпечних геоморфологічних процесів. Ці дані покладено в основу районування територій за ступенем геоморфологічного ризику.

На території Києва спостерігається осідання земної поверхні, внаслідок гравітаційного стиску порід під дією статичних навантажень, які змінюються від 0,1 до 14 кг/см². Депресія, що утворилась, має глибину 3–14 м. (іноді понад 20 м.) і займає величезну площу.

² Осипов В.И. «Природные катастрофы и устойчивое развитие» // «Геоэкол., инж. геол., гидрогеол., геоэкология». 1997, № 2, ст. 5–12.

³ «Naturkatastrophen Kosten Rekordsumme» // «Entsorg. prax.», 1996, b.14, N6, s. 5.

В Києві функціонує 291 підприємство, що викидають в довкілля чимало забруднень. Забруднення атмосфери тут перевищує ГДК по аміаку до 2-3, діоксиду азоту 2-4, фенолу – 1,1-1,5, важких і кольорових металів 3-4 разів. Внаслідок недосконалих методів локальної очистки стоків радіоелектронних заводів і численних гальванічних виробництв, в Дніпро потрапляють солі міді, хрому, цинку, марганцю; заліза, концентрації яких перевищують ГДК від 11 до 41 раз. ВО «Хімволокно» – одне з небезпечних джерел забруднення атмосфери сірковуглецем, окислами вуглецю, азоту, тощо. Постійно зростає забруднення повітряного басейну тепловими станціями (6 більших і велика кількість менш потужних). Крім тепла ними в повітря викидаються частки палива, сажа, сірчистий ангідрид, окисли вуглецю, азоту. В загальному балансі забруднення викиди автомобільного транспорту складають понад 40%. Сумарне надходження в атмосферу шкідливих речовин від стаціонарних і пересувних джерел складає 309,8 тис. тонн/рік. Половина бензини в Україні все ще містить тетраетиловинець (0,36 г/л). На підприємствах Києва зараз зосереджено 70 тис. т. токсичних відходів, серед яких чималу небезпеку становлять важкі метали (ВМ) і радіонукліди (РН). пересічна геохімічна характеристика ВМ, що забруднюють довкілля Києва, виражена за допомогою відношення концентрації в місті забруднення до фонових значень, становить: для міді (88), олова (44), свинцю (21), цинку (12), срібла (6), нікелю (5), хрому (3,0), ванадію (5,3), кобальту (3), молібдену (2). Ділянки сильно забруднених ґрунтів (сумарний показник забруднення, що визначається коефіцієнтом 64) складають близько 15% території Києва і носять мозаїчний характер. Правобережна частина міста забруднена більше ніж лівобережна. Хоча в Дніпровському районі функціонує сумнозвісний завод «Радикал», який спричинив забруднення понад 5% території міста ртуттю (10-20 ГДК). Вимагають невідкладної демеркуризації приміщення і територія заводу, де у вигляді конденсату зосереджено близько 600 тонн металічної ртуті. На жаль, кошти на демеркуризацію не знаходять ні саме підприємство, ні адміністрація району, ні міська влада. А тим часом цей об'єкт вивіз з ладу значні об'єми підземних вод Лівобережжя.

Інтенсивного забруднення РН і ВМ зазнав Київ і його околиці під час Чорнобильської катастрофи. Як не дивно, але велика кількість ВМ потрапила в довкілля внаслідок непрофесійного керівництва з боку радянських військових генералів і генералів від науки, що в перші дні аварії наказали скидати на зруйнований бльок з гелікоптерів сотні і сотні тонн свинцю. Цей метал, не долітаючи до «жерна вулкану» миттєво розплавлявся, випаровувався і у вигляді аерозолі разом з РН розносився вітрами та осідав на ґрунти і водну поверхню. Через це в місті (Святошин, Троещина) виявлено плями високого забруднення (до 110-140 мг свинцю на 1 м²) ґрунтів. З тієї ж причини в південнозахідному напрямку від Чорнобиля (40-80 км) в алювіяльних ґрунтах долин річок запаси техногенного свинцю досягають 20-40 тонн на 1 км². Разом зі свинцем з аерозолями ЧАЕС на поверхню землі випали хімічні елементи першої групи безпеки (Zn, Hg, Pb), концентрація яких перевищує фонові значення в 15-20 разів; другої групи – (нікель, кобальт, мідь, хром) з перевищенням фонових – до 32-48 разів та елементів третьої групи (барій, марганець, ванадій, стронцій та ін.) – до 50 разів. Оскільки ці метали переходять в корми, овочі, воду, існує небезпека захворювання людей і тварин. За даними «Півнівгеологія», 50 кв. км. території міста мають щільність забруднення цезієм-137 на рівні 3-4-ї зон радіаційного забруднення.

В місті все ще велика запиленість атмосфери, яка перевищує заміський показник в середньому в 10-15 разів. Оскільки РН і ВМ зараз знаходяться переважно в окисленій нерозчинній формі у верхньому шарі ґрунту 5...10 см, то вони можуть розноситись вітром, ускладнюючи радіаційно-гігієнічну обстановку як у Києві, так і в його передмістях. Природно це вимагає реагування властей міста щодо залуження і заліснення відкритих ґрунтів.

Залишається нерозв'язаною проблема відведення зливових стоків. Недостатня пропускна здатність колекторно-дренажних систем створює справжні потопи в окремих місцях міста. Дощові стоки несуть у Дніпро масу механічних, хемічних і біологічних домішок. Із 41 випуску зливових стоків у ріку лише на декількох налагоджено сяке-таке очищення.

Вельми актуальна проблема утилізації твердих побутових відходів. Сортивання твердих відходів – складання населенням скляних, паперових, пластмасових і металічних відходів у нас до цих пір не налагоджено. Основним місцем захоронення твердого сміття є великий полігон неподалік від Києва в Підгір'ях. При складуванні в глибоких траншеях його об'єм зменшується всього на 50%, а це призводить до виведення з сільськогосподарського обігу великих площ земель. Слід провести благоустрій цього полігону: насадити дерева, кущі.

Поки що в столиці функціонує лише один сміттєспалювальний завод «Енергія», який має проектну потужність 335 тис. тонн і спалює всього 20% побутового сміття. Хоча завод спроектовано і збудовано з врахуванням санітарних нормативів, панівних напрямів вітру на відстані 1 км. від житлових будинків, він нерідко створює екологічний дискомфорт в навколишніх мікрорайонах. Однак, Києву конче потрібно збудувати хоча б ще 2-3 таких заводи. В багатьох країнах практикується компостування твердих відходів з осадками госппобутових стоків чи тваринницькими стоками з використанням вермикюльтури. При цьому отримують цінне добриво – біогумус, біогаз тощо. Цей досвід слід переймати і нашій столиці.

Київ належить до найбільш зелених міст світу. Тут велика кількість парків, скверів, лісонасаджень. Лісові масиви оточують місто з північного заходу, півночі і північного сходу. На душу населення в Києві припадає 19 кв. м. зелених насаджень, а з приміською ліською зоною – 900 кв.м. Значення міських зелених насаджень важко переоцінити, вони є важливим компонентом ландшафту міста, мають неоцінене естетично-виховне і рекреаційне значення. Ліси є потужним фактором поліпшення якості довкілля. Встановлено, що широколисті дерева (в Києві це головним чином каштани, липи, тополі) в розрахунку на 1 га протягом години поглинають 8 кг. вуглекислоти, виділяючи при цьому 8,3 кг кисню та 0,08-0,17 кг. фітонцидів, здатних вбивати патогенні бактерії і віруси. Крім того за цей же час вони зменшують в повітрі вміст сірчистого ангідриду – від 0,08 до 0,027 мг/м³, сірководню – від 0,007 до 0,0026 мг/м³, окислів азоту NO_x – від 0,005 до 0,002 мг/м³. Насадження дерев затримують від 21 до 86% пилу і на 19-44% знижують забруднення міського повітря шкідливими бактеріями, вірусами, спорами грибів і пилок рослин, що володіють алергенною дією. Добре розвинена приміська зелена зона служить своєрідним буфером, захищає місто від сильних вітрів і пилових бур, пом'якшує погодні умови, оптимізує газовий склад атмосфери. Максимальну кількість пилу затримують дерева, що мають листя зі зморшками та восковим нальотом: в'яз, каштан, лох, граб. Різні біотичні елементи міських екосистем «спеціалізуються» на вилученні тих чи інших шкідливих

речовин. Так, дурман активно вибирає з довкілля кадмій, мохи – свинець, РН тощо, а спеціальні бактерії активно відновлюють іони ртуті і шестивалентного хрому до менш токсичних форм. Вже одержано штами мікроводоростей і бактерій, які вилучають з води і ґрунтів велику (до 200% і більше від біомаси) важких металів, РН. З допомогою багатьох видів рослин і мікроорганізмів вдається значно інтенсифікувати природне самоочищення довкілля від різноманітних забруднюючих речовин. В США, Індії, Пакистані та ін. країнах широко застосовують водорості хлорелу і спіруліну для доочищення міських стічних вод.

У советські часи московські правителі ревно стежили, щоб Київ не перевитратив зайвої копійки на власні потреби. Проект будь-якої більш-менш значної споруди затверджувався в Москві, де урізували й урізали кошториси. Не допомагали навіть хабарі, що возили в білокам'яну київські чиновники. Про екологічні витрати й говорити годі. Свого часу колишній Перший секретар ЦК КПУ Петро Шелест зазнав чимало неприємностей за перевитрату коштів на будівництво кіно-концертної залі «Україна». Подібної прискіпливості Москва не виявляла лише при спорудженні музеїв Леніна і Великої Вітчизняної війни, що здійснював вірнопідданий Щербицький.

Можливо тому, що в СРСР було багато міст з більше страшною екологією, перебуваючи в Києві незадовго до Чорнобильської трагедії Михайло Горбачов просторікував про начебто надкомфортне життя киян. В світлі відміченого зрозуміло чому найменше опубліковано даних стосовно забруднення атмосфери Києва, хоча в ній концентрація пилу, двоокису сірки, оксидів вуглецю і азоту нерідко значно перевищує ГДК навіть при нинішньому скороченні виробництва. Це стосується і канцерогенної речовини 1 класи небезпеки бенз(а)пірену – до 8,5 ГДК. За даним інгредієнтом атмосфера столиці поступається лише Донецьку, Кривому Рогу, Запоріжжю, Дніпропетровську і Харкову.

Екологія довкілля залежить від екології душі. З великою прикрістю мусимо константувати часті випадки нищення живої природи, забруднення водойм і водотоків, прибережних смуг; захаращення зелених насаджень і пустирів всіляким сміттям: металобрухтом, битим склом, пластиковою тарою. Нерідко спалюють листя та сміття, що містить ті ж пластики, старі автомашини, відливий дим від котрих становить небезпеку для здоров'я. Такі «невинні» витівки дорого обходяться суспільству, та зрештою «матеріалізуються» в конкретні цифри передчасно померлих і хворих людей, завдають великих економічних збитків. Втрачаємо всі без винятку: і багаті, і бідні. Ми переконані, що для наведення ладу в цій важливій справі не обов'язково приймати якісь особливі нові закони, а слід нещадно викорчовувати зло в межах чинних законів, існуючих структур і наявних штатів. Та все ще діють «радянські» традиції і їх прихильники, з притаманною їм безвідповідальністю і «колгоспною» байдужістю людей. В багатьох країнах світу функції захисту довкілля чітко виконує екологічна поліція. Що ж робить наша?!

Порівняно з агроєкосистемами, що займають в Україні понад 56% території, лісові насадження значно ефективніше утилізують вуглекислоту, що виділяється в атмосферу при спалюванні органічного палива (380 млн. тонн щороку). Вони утилізують понад 40 відсотків від цієї кількості. Отже пора привести зелені насадження навколо столиці в належний стан. Це можна зробити шляхом надання їм статусу національних парків, заповідників, влаштування екологічних стежок, відведення місць контрольованого відпочинку тощо. Приміським лісам потрібен справжній господар, спеціальна концепція і комплексна наукова про-

грама їх охорони і раціонального використання. Знову ж таки – до наших послуг європейський досвід.

Чарівність ландшафтів Києва підкреслюється р. Дніпром та трьомастами озер і малих річок. На жаль, переважна більшість малих річок перебувають в тяжкому екологічному стані. Вони скуті бетонними берегами або навіть сховані під землею, а деякі зникли зовсім (Почайна, Глибочиця та ін.). Мимоволі пригадується поезія Ліни Костенко: «Мені відкрилась істина печальна – життя зникає, як ріка Почайна. Через віки, а може й через роки ріка вже стане спогадом ріки...». Легендарні річки Либідь, Сирець, Курячий Брід, Буслівка, Клов, Дарниця, Віта, Кияна, Нивка перетворено на колектори стічних вод. Наприклад, річка Нивка – права притока Ірпеня має довжину 19 км., ширину до 2 метрів. В неї вільно потрапляють поверхневі стоки тваринницьких ферм з приміських сіл. Не дивно, що в річці створились полісапробні умови. Замість риб інтенсивно розмножуються низькоорганізовані організми: нитчасті бактерії і водорості, що утворюють на дні і берегах довгі пасма брудно-сірих обростань.

Дешо кращий екологічний стан Корчуватських ставків, каскад, що розташувались в мальовничому урочищі Голосіївського лісу (всього 5,5 га.). В літній період у воді ставків, що інтенсивно використовуються для купання, може спостерігатись «цвітіння» мікрowodоростей, дефіцит кисню в придонних шарах води, а кількість кишкових паличок досягає 2800 клітин в 1 л.

Не менш мальовничий ланцюг чималих озер на Оболоні – Мінське, Лугове, Пташине, Богатирське й Опічнь, розташованих по колишньому руслі історичної річки Почайни. Сумарна площа озер – 320 га. Найчистіші озера Вербне, Редькине, Центральне, якість води в яких, за класифікацією Інституту гідробіології НАНУ, визначається від «достатньо чиста» (бета-олігосапробна зона) до «цілком чиста» (альфа-мезосапробна зона) і мають велике рекреаційне значення (купання, рибалка, парусний спорт тощо). Рекреаційне використання озер Богатирське, Мінське, Лугове, Опічнь можливе лише з певними обмеженнями, оскільки вода в них гіршої якості і має незадовільний санітарно-гігієнічний стан. Вміст аміачного, нітритного азоту, важких металів і БСК (біологічне споживання кисню) перевищують ГДК в 1,1-11,4 разів.

Як вже зазначалось, у воді багатьох Київських озер спорадично виявляється підвищена кількість кишкової палички, збудники лептоспірозу та інші інфекції. Отже, ці озера вимагають втілення санітарно-гідробіологічних і гігієнічних заходів з метод поліпшення екологічної ситуації і можливості безпечного рекреаційного використання. В цьому сезоні на деяких з них ці заходи втілено.

Здається віз зрушив з місця. Вже розроблено плян будівництва другої черги очисних споруд, які будуть знешкоджувати стоки промислових зон Шевченківського, Подільського, Мінського районів столиці.

На лівому березі Дніпра також є багато водойм, частина яких благоустроєна і інтенсивно використовується для відпочинку та купання (озера Дарниці, Троєщини, Березняків і Харківського масиву): Лісове, Радужне, Викивнянське та ін. Зокрема заслуговує на першочергове впорядкування озеро Вирлиця, що могло б стати окрасою нового житлового масиву в Харківському районі. Ціла низка озер Києва й околиць поки-що не розчищена і не впорядкована: вони забруднюються поверхневим дощовим стоком, побутовим сміттям і тому становлять загрозу для здоров'я населення.

Донні відклади водойм в межах Києва визначаються підвищеними рівнями забруднення важкими металами. Наприклад, сумарний показник забруднення донних відкладів Дніпра в районі Києва становить 152, а загальна формула асоціації хемічних елементів така: $\text{Cu}57\text{Sn}31\text{Zn}18\text{Pb}7\text{Or}7\text{V}4\text{Ni}3\text{Co}3$, що свідчить про значну екологічну небезпеку для риб і інших цінних водних організмів.

Кому з киян не доводилось бачити в затоках Дніпра затонулі баржі, пароплави, секції колишніх понтонних мостів та інший металобрухт, що забруднюють воду і псують навколишні краєвиди. Не зрозуміло, чому не помічають цього «батьки» міста, керівники Української річної фльоти та інших зацікавлених відомств. Невже державі не потрібні тисячі тонн цінного металобрухту, без якого доброї сталі не виплавити? Видається екологічно вигідним розрізати цей метал і відправити по Дніпру до найближчого металургійного комбінату.

Як вже зазначалось, Київська міська агломерація має великі площі лісів, гаїв і парків, де мешкає чимало звірів і птахів. На території Києва багато білок, нерідко можна зустріти зайців, куніць, тхорів. Фахівці нарахували понад мільйон пацюків і безліч мишей, що створюють несприятливе санітарно-епідемічне становище в місті. На озерах Києва водяться дикі качки. З інших птахів – ластівки, шпаки, горобці, ворони, сови. Всього ж в травні-червні тільки в двох ботанічних садах (НАН України, Київського національного університету Тараса Шевченка), чотирьох парках центральної частини Києва реєструється 49 видів птахів. Щільність орнітофауни становить від 4,6 до 9,19 пар/га.

За даними Київського водоканалу, станції водопостачання щодоби подають у водогін понад 1 млн. 400 тис. м³ води. При цьому забирається вода з Дніпра, Десни і артезіанська. В Києві збудовано близько 400 артезіанських свердловин, глибиною 80-360 м. і вони дають 230 тис. м³ на добу артезіанської води, яка змішується в мережі з водою поверхневих джерел. Слід підкреслити, що підземні водні ресурси Києва розміщені нерівномірно. Найбільше свердловин на Оболоні, Троєщині, Лівобережжі. Деякі райони міста обділені артезіанською водою, а деякі відмовились від неї свідомо. Вода 66% свердловин містить підвищену кількість заліза, марганцю, сірководню, солей та ін. домішок і вимагає додаткової очистки.

Чималий екологічний тиск на оточуюче середовище Києва і передмістя Бортничі чинить Київська станція аерації (КСА), що приймає на обробку 1,5 млн. м³ стоків щодоби. На КСА існує серйозна проблема утилізації осадків відпрацьованого активного мулу. На жаль, сучасні технології переробки мулу з одержанням цінних речовин для промисловості і сільського господарства тут ще не впроваджені. Згаданою станцією щодоби викидається в Дніпро значна кількість фізичних, хемічних і біологічних забруднень. Серед останніх є патогенні і умовно патогенні бактерії, віруси, яйця гельмінтів. Не дивно, що нижче Києва серед населення, що проживає по Дніпру, кількість гострих шлунковокишкових хворіб та інфекційного гепатиту в 5-7 разів більше, ніж у того, що проживає віддалік Дніпра. Навзамін хлорування слід впровадити більш гігієнічні способи, вилучення біологічних домішок з умовно очищеної води, наприклад, біофільтрацію, мембранну фільтрацію, тощо.

Прадавня історія народної медицини України гарно в поетичній формі описана в книзі нашого земляка-патріота, видатного фітотерапевта Євгена Товстухи «Лікувальна магія українців» та інших виданнях, тому обмежимось окремими відомостями.

Історія медицини нашого народу, як і інших етносів, почалася з стародавніх часів. У вигляді шаманства, знахарства і траволікування вона існувала у численних племен, що населяли територію України і які потім були об'єднані в одну державу – Київську Русь. Носіями медичних знань в Київській Русі були переважно ченці та світські «лечці», серед яких нерідко були й іноземці. До нас дійшли імена таких лікарів того часу, як Антоній Агапіт, Пимен, Смеро, Февронія, Євпраксія. У третій чверті XI ст. ігуменом Печерським – Теодосієм було відкрито першу лікарню, в якій на досить високому рівні перебувала хірургічна допомога пораненим (перев'язка ран, ампутація, трепанація, лікування інфекційних, шкірних, стоматологічних та ін. хворіб).

За свідченням «Киево-Печерського Патерика» серед плеяди ченців-лікарів найяскравішою постаттю був Агапіт – талановитий лікар, учень Антонія Печерського. Характерно, що він ніколи не відмовляв в допомозі і ніколи не брав грошей за свою працю – чи від хворого князя, чи жебрака. Агапіт помер в 1095 році і був похований тут же в Лаврі. Вважають, що мошці Агапіта до цих пір зберігають зцілюючу силу. Досліджуючи історію медицини вічного міста І. Ємельяненко і інші автори вважають, що перша офіційна лікарня при Печерській лаврі (так званий Нікольський лікувальний монастир) була відкрита в XII столітті монахом Миколою Святошею, що до цього був чернігівським князем. Спочатку цей лікувальний заклад призначався тільки для монахів, але згодом став лікувати і мирян. Оскільки в організації цієї лікарні брали участь Києво-Могилянська академія і університет ім. Св. Володимира, то лікування пацієнтів було покладено на наукову основу. В згаданих наукових закладах готували і фахівців з гуманітарної і ветеринарної медицини. Так, в Київському університеті в 1841 році було відкрито медичний факультет і одночасно університетську клініку. Першим деканом і керівником клініки був видатний педагог і вчений хірург Володимир Караваєв. Ним разом з не менш знаменитим хірургом Миколою Пироговим та іншими хірургами було зроблено тисячі хірургічних операцій, виліковано десятки тисяч хворих. В 1775 році на базі клініки було організовано великий військовий шпиталь. У 80 роки минулого століття під керівництвом професора Георгія Рейна, який зумів залучити благодійні внески багатих киян, тут було розширено корпуси великої клініки, що функціонує й понині. Одночасно з цим в Києві було створено клініки для лікування перш за все інфекційних хворих неподаlek Бесарабки, на Чорній і Батієвій горах. В ті часи зазвичай поширювалась благочинна діяльність і безкоштовне лікування хворих. Основане в 1864 році Київське товариство лікарів вперше в російській імперії організувало нічне чергування лікарів і службу «швидкої допомоги», що служить людям і дотепер.

Зараз у Києві під егідою Академії медичних наук НАН України, МОЗ України створено десятки науково-дослідних інститутів, сотні лікувальних закладів медичного профілю. Проте ці заклади переживають зараз тяжку кризу, викликану економічними негараздами в державі, і не тільки ними. Створюється враження, що подібну кризу переживає і світова медицина.

В книзі лавреата Нобелівської премії Бернанда Лавна «Втрачене мистецтво лікування» є такі фрази: «В США домінує „бетон“ лікарської байдужості при реліктовій рідкості щирої участі в долі пацієнта...» і далі «... американські лікарі забули мистецтво лікування. У моєму розумінні лікування – це зацікавлений діалог двох експертів: лікаря і пацієнта – головного знавця своєї хвороби, до того ж кровно зацікавленого в успіху лікування...»

На нашу думку, ці слова вельми справедливі і для нашої медицини. В Києві, як і по всій Україні та інших посюветських країнах, стан здоров'я людей незадовільний, про що свідчить факт тривалості життя. Вона для чоловіків становить 62 роки, а для жінок – 68 років. Уважають, що головні причини такого стану економічні й екологічні. Проте не тільки. Спробуємо проаналізувати ситуацію глибше. Після жовтневого перевороту за роки советської влади народи ССРСР, зокрема український народ, большевицька кліка піддала неймовірно тяжким випробуванням і прямому геноцидові. Адже реалізувати маніякальну ідею завоювання світу кремлівські імперіялісти без українського хліба, цукру, м'яса, вугілля і сталі не могли. І задля цього всі засоби були придатні. Громадянська війна, економічна розруха, індустріялізація і колективізація, відкрита війна з народом у відповідності з параноїдальною ідеєю Сталінської кліки про загострення класової боротьби по мірі розвитку соціалізму, призвели до масових голоду, холоду, тяжких стресів, що підірвало колективний імунітет народу. Друга світова війна, з одного боку і сучасна економічна та екологічна криза, з другого – практично довершили справу. Ускладнився перебіг всіх незаразних і заразних хворіб, онкологічних, серцево-судинних, психо-неврологічних, хворіб органів дихання, шлунково-кишкового тракту, сечостатевої системи. Згадане вище створило на Україні умови небувалого поширення інфекційних хворіб. За даними ВООЗ, на 52 млн. смертельних випадків у світі, зареєстрованих в 1996 році, третина пов'язана з інфекційними хворобами. Приблизно 17 млн. померлих – діти. За останні 20 років у світі виявлено 30 нових інфекційних хворіб, в тому числі таких екзотичних, як вірус Ебола, СНІД та інші. Хоча такі хвороби як туберкульоз, бруцельоз, холера, дифтерія, малярія можна лікувати і попереджувати, вони повертаються в Україні, але ще більш стійкими до лікарських препаратів. За останні 8 років хворих на сифіліс в Києві виявлено у 37 разів більше⁴. Крім «класичного» шляху зараження людей суттєве значення має побутовий шлях, через погано миту посуду, предмети спільного користування. Згадаймо про черги біля пивних кіосків, пиття пива з сяк-так митих півлітрових баньок. Це гріх санітарних лікарів і епідеміологів. Невже вони не розуміють, що ці баньки непридатні для такого вжитку, бо в їх боріздрках зосереджується бруд і збудники багатьох бактеріяльних і вірусних хворіб. Пояснити все це лише дефіцитом коштів на медицину ніяк не можна. Скоріш за все справа в низькій свідомості і безвідповідальності деяких лікарів і працівників торгівлі. Причини цих хворіб, як і хворіб, що викликаються мікоплазмами, хламідіями тощо, є антисанітарія, безконтрольне і неправильне вживання антибіотиків, слабка медико-профілактична робота в дитячих садках, школах, вузах, збільшення кількості міжнародних контактів. Дуже поширене бактеріоносієство, яке служить джерелом зараження здорових людей, нерідко сенсibilізує організм і ускладнює перебіг бронхіальної астми, діабету, крапивниці. У Києві близько 60 тис. хворих на цукровий діабет, з них понад 300 дітей. Якщо до аварії на ЧАЕС в Інституті ендокринології за рік оперували 1-2 дитини з раком щитовидної залози, то зараз – сто й більше. Сьогодні на 100 тис. хворих припадає 40 випадків туберкульозу, від чого щорічно помирає близько 500 чоловік. Серед хворіб у новонароджених 45% психічних, 22% церебральних паралічів, 13% інших вроджених аномалій.

⁴ Газ. «Ваше здоров'я», № 38, 1998 р.

Досвід Київського Інституту гематології та переливання крові МОЗ України свідчить, що дитячий лейкоз, що є своєрідним тестом на радіаційне зараження території, активізується на десятому – п'ятнадцятому році після Чорнобильської аварії. Дитячий лейкоз в Києві зараз має деякі особливості: по-перше, середній вік хворих значно «помолодшав» (майже половині дітей, що страждають від лейкемії, не виповнилось й трьох років); по-друге, змінюється не тільки кількість лейкоцитів, а й їхня якість. Зараз в Україні протягом року лейкемія вражає 650-700 чоловік. У Києві зі ста тисяч чоловік лейкемія вражає майже шістьох. На сьогодні вартість лікування дитячого лейкозу за німецькою методикою становить близько 20 тис. дол. США, що недоступне для переважної більшості батьків. За рахунок добровільних акцій лікування дітей від лейкемії поки-що явище поодиноке. В Державному дитячому гематологічному центрі воно безплатне. Подібні відділення створені майже в усіх обласних лікарнях. Для попередження лейкемії фахівці радять вивозити дітей в екологічно чисті зони, годувати чистими вітамінізованими продуктами, давати препарати, які виводять радіонукліди.

Не менш складна ситуація з захворюваністю так званого «Чорнобильського контингенту». В Києві мешкає близько 150 тис. чоловік, що брали участь в обслуговуванні ЧАЕС або ліквідації наслідків аварії та члени їх сімей, переселених із зони. Існують статистичні дані, які свідчать про поширення всіх відомих в Україні хворіб внаслідок опромінення. Чимало з них мають інфекційну природу і перебігають по типу гострих респіраторних хворіб.

Сучасна медична статистика свідчить про незадовільний стан здоров'я киян. Особливу тривогу викликає здоров'я підростаючого покоління. І все це значною мірою обумовлене екологічними чинниками. За даними ВООЗ, на 52 млн. смертельних випадків у світі, зареєстрованих в 1996 році, третина пов'язана з інфекційними хворобами. За останні 20 років у світі виявлено 30 нових інфекційних хворіб, в тому числі вірус СНІД, Ебола та ін. Хоча такі хвороби, як туберкульоз, холера, дифтерія, малярія можна лікувати і попереджувати, вони повертаються в Україну, але ще більш стійкими до лікарських препаратів. Причини цих хворіб, як і хворіб, що викликаються мікоплазмами, хламідіями тощо – безконтрольне і неправильне вживання антибіотиків, збільшення кількості міжнародних контактів. Серед населення поширене бактеріоносійство, яке нерідко сенсителізує організм і ускладнює перебіг бронхіальної астми, діабету, крапивниць. У Києві близько 60 тис. хворих на цукровий діабет. Сьогодні на 100 тис. хворих припадає 40 випадків туберкульозу, від якого щорічно помирає 500 чоловік. Серед дитячих хворіб від народження 45% психічних, 22% церебральних паралічів. 13% інших вроджених аномалій. Дитячий лейкоз, що є своєрідним тестом на радіаційне зараження території, помітно активізується на десятому – п'ятнадцятому році після Чорнобильської аварії. У Києві зі сто тисяч чоловік лейкемія вражає щороку шістьох. Певний інтерес викликають дані, одержані науково-виробничим центром «Вірія», яким обстежено 6700 жителів з 13 районів Києва на вміст цезію-137. Як виявилось, в тілі цих людей зареєстровано від 26 до 172 мВер/рік, тобто рівні зараження нерідко виходять за межі чинних нормативів (50 мВер/рік). Як у Києві, так і у всій Україні, значний відсоток населення хворіє на гельмінтовні і протозойні хвороби, які не завжди виявляються медичною службою, і тому лікуються незадовільно. Належний облік їх кількості не поставлено, хоча варто було б застосувати підхід, який рекомендується для вста-

новлення кількості хворих на СНІД: кількість реально виявлених хворих помножити на 10 або інший більш адекватний коефіцієнт.

Вважаємо актуальним звернути увагу наукової медичної громадськості світу на ще один, з нашого погляду, вельми важливий чинник якості довкілля, що має також глобальний характер. Це прогресуюче забруднення повітряного басейну біологічними домішками, викликане діяльністю людини. Так в повітрі над Києвом, як над будь-яким іншим містом світу, поруч з мінеральними пилинками, частинками сажі тощо, зависли міріади вірусів, бактерій, пилку рослин, спор мікроскопічних грибів і водоростей. Володіючи антигенними властивостями і потрапляючи в органи дихання людей, згадані біологічні домішки викликають різноманітні алергічні прояви, ускладнюють перебіг багатьох хворіб.

Час бити на сполох, адже маємо явище подібне до явища евтрофікації водного басейну плянети.

Великого поширення в Києві набрала система оздоровлення і пропаганди здорового способу життя, запроваджена Порфириєм Івановим. Під науково-методичним керівництвом народнього цілителя Омельченка і його послідовників чимала група киян і людей з усіх регіонів України приїжджають в мальовничий куточок Києва – Гідропарк з метою фізичного, психічного і духового зцілення. Члени цієї групи переконані, що в зв'язку з переходом цивілізації на бездуховий, технократичний шлях розвитку, вона порушує об'єктивні закони Космосу і Природи, тому люди Землі тяжко хворіють на безліч недуг. Своїми нерозумними діями люди поставили під сумнів саме існування в майбутньому своїх нащадків – дітей і внуків. У процесі спілкування і спільних занять члени групи, як вони вважають, перебудовують свою біоенергетику таким чином, щоб не тільки не наносити шкоди оточуючим людям, але й допомагати їм. «Від станції метро до місця занять», – каже одна з учасниць, – де ми бігаємо, займаємось китайською гімнастикою і купаємось, йдемо босими ногами близько 40 хврили. Стежка веде нас через ліс і луки. Це нас прекрасно заспокоює, освіжує, загартовує. Під час занять ми намагаємось не думати про злигодні життя, про свої хвороби, а мріємо про те, як приносити своїм ближнім добро. Адже людина, яка робить щось лише заради власних корисних цілей, вже хвора. Ми поклоняємось Сонечку, дякуємо йому за животворну енергію. Однією з форм діяльності групи є збирання сміття в парку. Адже чистота – запорука здоров'я».

Крім згаданих Товстухи і Омельченка зараз в Києві успішно працюють відомі фітотерапевти: Володимир Пилипчук, Данило і Наталія Зубицькі та ін.

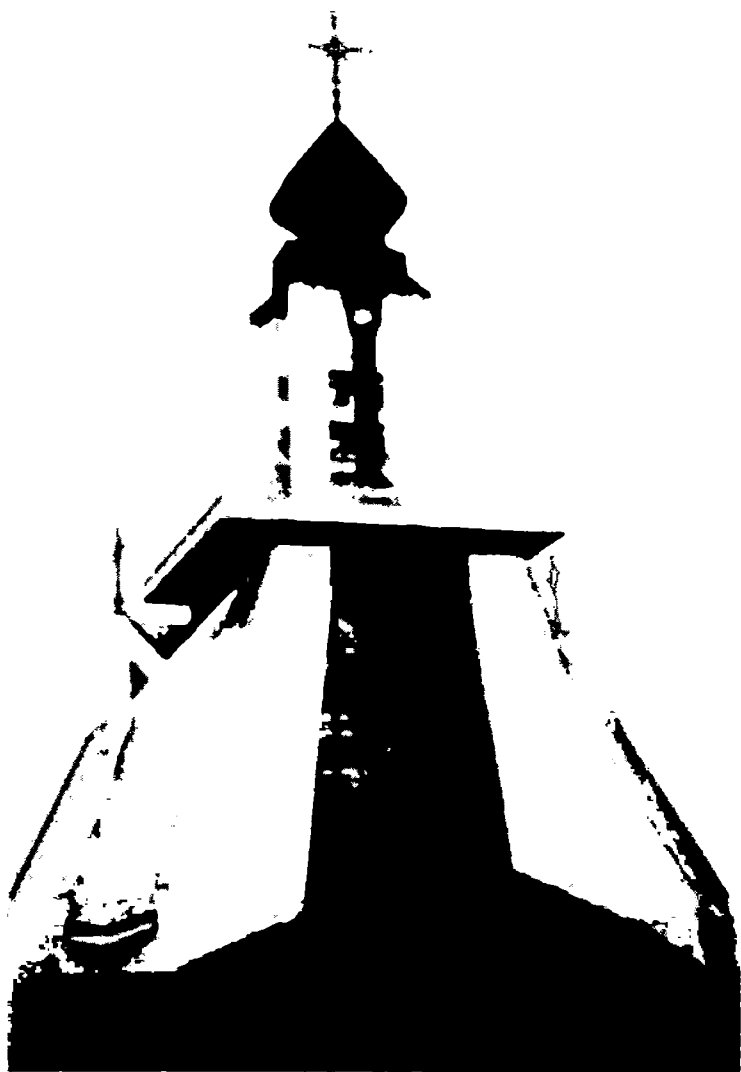
Отже, як би не була розвинена техніка, все необхідне для життя люди отримують з природи, закони якої діють незалежно від волі людини. Ігнорування людиною законів природи призводить до деградації і загибелі самої людини. Володіючи високим промисловим і енергетичним потенціалом, місто збудує всі елементи довкілля: атмосферу, ґрунти, поверхневі і підземні води. Великі міста з населенням в декілька мільйонів чоловік вже не відповідають біологічним можливостям людини. Засмоктуючи в себе репродуктивне здорове населення з периферії, мегаполіси нерідко перетворюють його на популяцію з елементами фізичного і морального виродження. Чим більше природних моментів зберігається у місті, тим більш комфортні умови існування в ньому. У міських агломераціях частка вільних від господарської діяльності людини площ повинна складати більшу половину території: Непогане співвідношення селітебної, промислової та рекреаційної зон, відповідно: 12%, 18%, 60% дає підстави

сподіватися, що вище згадані екологічні проблеми будуть розв'язані вже в недалекому майбутньому. Хоча це й вимагатиме неабияких зусиль як з боку пересічного громадянина, так і законодавчої, виконавчої і судової влади. Крім пакету економічних законів новообраній Верховній раді належить чимало зробити в сфері природоохоронного законодавства. Прийняті раніше земельний і водний кодекси – лише перший крок у цьому життєво важливому напрямі. Слід прийняти закони про токсичні відходи, заповідні землі, про охорону атмосфери, земельних і водних ресурсів; збереження видової, ценотичної і ландшафтної різноманітності. Окремого розгляду вимагатимуть питання захисту унікальних ландшафтів, водних екосистем, захисту населення і біоти від шумів, електромагнітних, інфрачервоних, ультрафіолетових і радіоактивних випромінювань; глобального потепління, природних та техногенних катастроф.

Дбаймо про здоров'я людей, чистоту і видову різноманітність довкілля рідного міста, як найбільших багатств нашої держави.

*Меморіальний комплекс
«Дем'янів Лаз»: Каплиця-дзвіниця.
Макет.*

Сучасний вигляд каплиці у Дем'яновому Лазі.

Ол. БАБІЙ

Батько і діти

Як зайде ласкаве сонце за горою,
Повертає батько з поля із косою.
І втомившись кісьбою, йде до хати
Відпочити і з дітьми порозмовляти.
Тоді Галя і Данилко кучерявий
Покидають свої іграшки, забави,
І сідають на коліна свого батька
Та щебечуть мов на весну ластівятка:
«Ми були сьогодні чемні цілу днину,
Розкажи нам про війну за Україну.
І синкові гладить батенько головку,
Та розказує, а діти мовкнуть, мовкнуть:
«Я тоді мав літ сімнадцять лиш від роду,
Як війна у нас почалась за свободу,
Добровольцем тоді став я під прапори,
І в боях пішов з Карпат по Чорне море...
Років два боролось військо наше сміло,
Та не вдалося велике наше діло...
Впало військо мов те листя в падолисті,
Залишилося могил аж тисяч двісті.

А як батенько скінчить оповідати,
Син зривається, стає посеред хати
І тоді вогнем палають його очі,
Він, задивлений у чорну темінь ночі,
Кличе: тату! чуєш: тату, мамо, тату...
Я в сімнадцять літ покину вас і хату...
І піду, як ти пішов до бою сміло...
Закінчити розпочате твоє діло...

Тільки мати, що війни боїться й битви,
Шепоче тихо у кутку слова молитви.
І не знає, сумувати, чи радіти:
«Який батько войовничий – такі діти».

Як стрінеш могилу...

Як стрінеш, вкраїнче, самотню могилу
І гріб без калини – хреста,
Згадай, що за неньку, Україну милу,
Там згасло стрілецьке життя!

А літом, як зором поведеш у полю,
Горить де, палає й багровіє мак –
Згадай, що це кровця пролита за волю,
Що кров наша рідна багріє це так.

Як в філях допілих срібlistого жита
Блаватки всміхнуться, хиячись до стіп,
Згадай, що сиріток товпа неодіта
Так жалісно просить о захист, о хліб...

Як осіню сумно затужить бодяче –
Спитай плугаторів у полі скорійш:
Чом серце їх вічно, мов осінь так плаче,
З чого це скували, спитай, свій леміш!

Як снігом скрипучим метне серед поля –
Уста у завзятку німим затисни:
Це ж люта, морозна така наша доля –
Ти сам лиш змагайсь – не засни!

Як дощиком в маю сплакнуть небозводи,
Вершки як пригне верболіз –
Подумай, вкраїнче, як дуже ці води –
Подібні до радісних сліз!...

Як сонце засяє в горі на блакиті,
Як збудить чарівну весну –
Подумай, вкраїнче, чи найдеш у світі
На сонце, на Волю – ціну!...

Світись уночі собор...

Джеккі – любій і далекій.

1.

Світись уночі собор,
де ми не були ніколи,
стелив оксамити хор
на сині сніги Миколи.

Позаду без ліку зим,
і вперше спинив гонитву
за всім у тобі своїм
й останнє візьму – молитву.

Прослав оксамити хор
на сині сніги Миколи.
і згас уночі собор,
де ми не були ніколи.

2.

Можливо, світлого листа
я напишу тобі й зазначу
наприкінці, що не віддячу
твоїм обвітrenим устам.
Не маю чим.
Невже грішив
більш за других, що нині й люстро
жахає?

В нім морозно й пусто,
як може бути хіба в душі.

3.

Твого дитинства явори,
і яворова в'ється тиша
по срібних закрутах кори.
а вітер милої пори
і досі гойдалку колише.
Твого дитинства явори.

Твоєї юності бузок,
кущі запилені зрубано,
червоний знесено домок,
а вітер той

і той домок
бузково свіжий з-за паркана.
Твої юності бузок.

Твої зрілості клени
пооблягли гробочок нені.
Запізно звідав, де вони.
Прийшов,
а вітер чужини
мені випалює легені.
Твої зрілості клени.

4.
Яка доправдешня химера –
цей підлий поділ: ночі й дні!
Глянь хоч куди – вогонь торшера,
але не в нашому вікні.

Зажди. Не йди. Посидь зо мною,
чужим таким, твоїм таким.
Не буде, може, ніч сумною,
а день не випаде гірким.

5.
Єдина ти, коли п'ятьма
в моїй замешкає оселі,
помітиш виблиски на стелі,
а в печі й приску вже нема.

Кожушок кидаєш в куток –
і не було лихої днини.
і я обожною сніжини,
якими квітне кожушок.

Ти – і шляхетна, і проста,
ніщо тобі чиясь обмова.
Так говори ж!
Стражденна мова
ще більш споріднює уста.

6.
Коли не лячно вбити душу,
а згвалтувати – поготів,
то я прийти доконче – мушу,
як донедавна ще – хотів.

Не лютувать,
не мстить,
не клясти.

Повік роки забувши злі,
троянду скровлену покласти,
що вчора – стала б в кришталі.

Прага

Гая КОРКО

Моя батьківська земля

Запитаєте в мене
Де найкраща країна?
Я відверто вам скажу –
Це моя Україна.

Бо у кожного в світі
Є матуся єдина,
А земля найрідніша –
Це свята Батьківщина.

Лиш у рідному краю
Є гніздо журавлине,
Ніжна мамина пісня
І усмішка дитини.

Є в нашій країні
Парубки кароокі,
А русяві дівчата
Все стрункі та високі.

Там озера і ріки,
Гори є і долини,
Там степи і діброви,
І у лузі калина.

Там ходив Котляревський,
Думав думи Шевченко,
Там Франко писав твори,
Віршувала Костенко.

Там історія наша,
Рідний дім і родина,
Там земля моїх предків –
Це моя Батьківщина.

Я повернусь в Україну

Усе пройшло, що тільки було.
Назад немає вороття,
Та я поїду у минуле,
Де кличе доленька моя.

Я повернуся в Україну,
Зайду в старий зелений гай,
Почую пісню солов'їну
Про рідний український край.

Погляну я у степ широкий,
Де лан пшениці золотий,
Де жита колоски високі,
І неба край в них голубий.

Піду я зранку у Карпати.
Трембіти голос там звучить,
Я буду гори прославляти
І зі струмочка воду пий.

Я попливу човном в долину,
Там привітаю земляків,
Зустріну усмішку дитини –
Нашадка мужніх козаків.

Сорочку вишиту надіну
І про кохання розповім.
Я повернуся в Україну,
Де рідний край і рідний дім.

Україна – ненька

Моя Вкраїно дорога,
Моя Ти страдницькая мати.
Чому й надалі Ти сумна,
І сліз твоїх іще багато?

Ти пережила стільки бід
В шляху нелегкому до волі,
Ти зберегла український рід,
Хоч мала не найкращу долю.

Тебе знівечену вели
В ясир прокляті яничари,
І катували, як могли
Монголи дикі і татари.

Шляхетська Польща не змогла
Тебе до себе приєднати.
Хоч про це мріяли здавна
Українські й польські магнати.

Московський цар Тебе звелів
В кайдани важкі закувати,
І по снігу на розстріл вів
Твоїх дітей, Вкраїно-Мати.

Тебе і голодом морили,
І холод Ти перенесла,
На твоїм лоні скрізь могили,
Бо Ти боролась, як могла.

Ти гордо меч свій підіймала
І йшла в нерівний бій одна,
Катів ворожих проганяла,
Хоч з ран рікою кров текла.

Ти за дітьми в степу ридала,
Ховала в землю козаків.
Хрести з берези висікала
Для мужніх Січових Стрільців.

Для Тебе сонце не сіяло,
В душі лиш був холодний лід,
Коли в Союзі пробувала
Ти сімдесят невільних літ.

Усе Ти горе пережила,
Та серце знову завмира,
Бо на своїх смертельних крилах
Чорнобиль щастя забира.

Тепер Ти вільна, незалежна,
Вкраїно, ненько дорога,
Твоя любов до нас безмежна:
Ти все віддала б, як могла.

Хоч Твої рани не згоїли,
І Ти ще квола та слаба,
Ми додамо, Вкраїно, сили,
Щоб Ти найкращою була.

Ти розцвітеш під небесами
Неначе квітка чарівна,
І будеш сяяти віками
Понад державами всіма.

Тому рости, мужній, кріпися,
На ноги швидше Ти вставай,
До всього світу усміхнися
І «Ще не вмерла...» – заспівай!

Українцям-емігрантам

Як відлітають журавлі
Далеко на чужину,
Сумний їх клекіт угорі
В село рідненьке лине.

Отак і ви село лишали
Із серцем сповненим журби,
Хоча, можливо, і не знали,
Що не повернетесь туди.

Ви залишили рідну неньку,
Що пестила й кормила вас.
У неї краялось серденько
І сльози капали щораз.

Вона вас довго дожидала,
Виходячи на край села,
Зустріти вас надію мала,
Хоч посивіла голова.

І батько з горя почорнілий,
Так довго Господа молив.
Не раз його душа боліла,
Бо вас понад усе любив.

Отак обоє і чекали,
Забувши лік своїм літам.
Вони давно вже поvmирали,
Лиш два хрести zostались там.

А доля все ж не жартувала,
Копала тисячі могил.
Вона вас на чужину гнала
У розпалі юнацьких сил.

Когось насилу забирали,
Хтось їхав з горя і нужди,
Когось з домівки проганяли
В чужу країну назавжди.

Ви розлучались із коханням,
Що було чисте, мов роса,
Знову згадавши це прощання
По грудях котиться сльоза

Тож пригадайте Батьківщину,
Де рідна батьківська земля,
Де запах м'яти і полину,
Де лине пісня солов'я.

Там розпустила довгі коси
Струнка дівчина молода,
Там на зорі ляга в покоси
Висока запашна трава.

Там у саду біленька хата,
Де спогади такі сумні,
В ній рушників завжди багато
І образ Божий на стіні.

Там залишилось все, як було,
Хоча батьків давно нема,
І молодість вже проминула,
Та дух, душа ще та сама.

За вами тужать доли, гори,
Смереки, сосни і дуби,
Дніпро, Дністер і Чорне море,
Вам шлють вітання козаки.

Летять додому журавлі
З далекої чужини,
Летять до рідної землі,
До неньки – України.

Їх пісня, серцю дорога
Понад землею лине,
Журбою душу огорта,
Вона – про Батьківщину.

Візьміть мене ви, журавлі,
До батьківського краю,
Візьміть на крилечка свої,
Молю вас і благаю...

Оксана

(Новеля)

У відчинене вікно приміського потягу Ковель-Камінь-Каширськ заглядав теплий червневий ранок. Своїм лагідним сонячним промінням і легким вітерцем цілував він ніжне обличчя дівчини, яка задуманими голубими, як небо очима, вбирала досі небачену чарівну красу поліського літа з барвогріями квітів на лугах, солов'їним щебетом у лісах, що великими зеленими килимами стелилися вздовж залізниці.

Вже проїхали станцію Вербу, яка промовила до Оксани назвою стародавнього православного монастиря із чудотворною іконою святителя Миколая, що його в XVI ст. заснували тут князі Сангушки на одному з острівців серед заплавів Турії.

Про святу цю обитель, як і багато чого цікавого з історії чарівного Полісся, знала дівчина від свого рідного дядька і хрещеного батька, добре відомого й за межами України історика, який рано змінив їй покійних батьків і всю свою душу й знання вклав у її виховання.

На його очах Оксана поступово переростала в дорослу красуню, наслідувала в усьому свого другого Батька. Після відмінного закінчення середньої школи пішла його дорогою. Рік тому поступила на історичний факультет Волинського державного університету і відмінно закінчила перший курс. З своєю подругою Наталкою, з якою вони ділили всі свої студентські будні, заповнені лекціями, практичними заняттями, сесіями сьогодні на прохання її батьків та за згодою дядька їхали до рідного села однокурсниці Наталі, що знаходиться за десять кілометрів південніше княжого Каменя.

Оксана дивилася за вікно, а з думки їй не виходив перерваний будильником сон. Годинник кликав її до поїзду... І, поспішаючи, вона погубила окремі фрагменти того сну, але пам'ятні знову й знову оживали. До неї у сні з'явився невідомий досі хлопець з чорними іскристими очима та лагідною усмішкою на вустах. Вона зробила спробу до нього прихилитись, але за ним стояла чорна тінь, яка заважала це зробити. Та тінь була з ним весь час і навіть вдарила Оксану невидимим батоном, завела того хлопця в обійми хижого звіра, який пошматував його, а рештки кинув їй на руки. Той сон всю дорогу не дає їй спокою...

– Чого ти така похмура? – перервала її роздуми Наталя. Сумуєш за Луцьком? Ти ж кілька годин як його залишила.

Оксана ніколи не кривила душею перед друзями і мовчанкою відповіла на її запитання. А та не вгавала, хотіла своїми жартами розвеселити однокурсницю:

– Ага, ага, думаєш не знаю, закохалася таємно від мене в якогось хлопця і ніні складаєш йому поезії... Оксана, справді, писала вірші, дуже гарно їх деклямувала, але того ранку їй було не до поезії. Юну її душу давили якесь журба і сум.

Наталя завжди милувалася своєю вродливою подругою. Русаве волосся, що ніжно стікало на плечі, голубі з синневою очі, чорні бровенята, біле з рум'янцями личко, ледь припухлі рожеві губенята. Знала, що її щира подруга подобається всім хлопцям від факультету до двору їх багатопверхового будинку, в якому хрещений батько мав двокімнатну квартиру, в якій Оксанина кімната виходила вікнами на захід і північ.

Дівчина, дивлячись за вікно потягу, також думала про те, чому вона вперто відкидала пропонувані дотепер щирі почуття своїх однокурсників, закоханих хлопців з її школи та двору. Вважала, що ранній цвіт обмерзає, тому і не прагнула раннього кохання, але було щось і ще нерозгадане, що гальмувало її почуття.

Потяг накрутив на свої колеса останні сірі стрічки колії і нарешті зупинився. З полегкістю в душі вони з Наталкою залишили переповнений вагон.

Біля колії – їх чекав Вадим, який розцілював сестричку, а Оксані несміливо подав руку. Вона бачила його кілька разів у Луцьку, коли він приїжджав до Наталі й завжди ніяковів перед Оксаною. і цього разу дівчина вдала, що нічого не помітила. Дорогу до батьківської хати заповнили згадками про минулі зустрічі в Луцьку.

Після легкого сніданку і короткочасного сну, дівчата пішли на кухню допомагати матері. Вадим також крутився поруч. До кімнати нечутно зайшов ще один гість і Оксану відірвав від роботи голос Вадима:

– Знайомся, це наш двоєрідний брат Анатолій. Дівчина глянула на їх родича і вся обмерла – перед нею стояв хлопець, що вона його кілька годин тому бачила в сні. В Оксани затремтів голос і руки, коли називала себе і віталася з Анатолієм. Хлопець помітив це, але зрозумів по своєму і сам зашарівся, зніяковів, та щоб вийти з цієї ситуації промовив ніби до всіх: – Яке чудове ім'я – Оксана! Він також заловго дивився на неї і в глибині її очей ловив якісь особливі імпульси дівочої душі.

Гостинна і привітна мама Наталі запросила всіх до столу. Оксана з Анатолієм опинилися поруч і хлопець крадькома розглядав її. Вона ніяковіла від доторку його теплих очей. Ті очі весь час іскрилися радістю, ласкою і добротою. а на губенятах постійно лежала усмішка. Вона ніколи не зустрічала таких очей і лякалась від однієї думки – стати їх рабинею.

Зачарувалася дівчина і мовою цього юнака, такою лагідною, як той червневий суботній день. Особливо їй імпонувало його «Віте», замість «Ви».

Анатолій вперше зустрічав таку дівчину – красуню і не знав, як себе поводити, відчуваючи, як і вона, незрозумілий крик душі... Саме їй, цій напівзнайомій Оксані, хотілося б розповісти про себе, розкрити святощі своєї душі, але його зупиняло інше...

– Оксано, – прошепотіла подружка. – Толя ще з четвертої кляси дружить з дівчиною і якщо осінню не піде до війська, то одружиться з Людмилою, яка до безтями закохана в нього...

Оксану облив холод. Вона не чула, що їй далі шепотіла Наталя. Хотілось встати і піти, але ноги раптом стали важкими... Щось їй питали, щось і вона відповідала...

На вулиці літній дощ загорнув в свою теплу сіру пелену небо і землю. Так в розмовах і споминах просиділи до півночі.

Вони пішли з Наталею спати в її кімнату, а Анатолія забрав до себе Вадим. Хата його батьків стояла біля залізниці й по дощі треба було йти через все село.

Оксані не було спання. З її думок не виходив сон і сьогоднішня зустріч. Вона боялася признатись собі, що Толя їй дуже сподобався. Зі слів рідних Наталі та його самого вона вже знала майже весь його життєпис. Хлопець був її однокласником, навіть родились обое в жовтні, але пішов до школи пізніше своїх ровесників. Вчився аби як, але дуже захоплювався спортом і жодні змагання в селі й районі не проходили без нього.

Він найбільше забивав м'ячів у ворота противника, а дома кожного ранку на-качував, як він виразився, штангою м'язи. Ще мав чутливу душу і гаряче серце.

Сталось так, що цілий недільний день просиділи разом на лавочці під кріслатою грушею в ширих розмовах і без жодних кривлень в душі, але він не висловив ані слова про свою кохану. Ніби ненароком запитав: чи хотіла б вона жити в його селі, яке він любив усіма барвами юнацької душі. Вона промовчала, бо не мала ще відповіді на його запитання.

По Толку під вечір прийшла його мати і чомусь недобре глянула на Оксану. Дівчина клякла під тим поглядом, який ніби вистрілював слова: «...У нього ж любов з четвертої кляси, а ти!!!» Оксана ніколи б не насмілилась розбивати чужого щастя, а тут – почуття ще з четвертої кляси! Хай собі одружуються і кохають по справжньому одне одного! Вона лише хотіла б бачити в ньому свого друга.

З Наталчиних узорів і Вадимової канви дівчина мала вишитий з напівчорних кольорів образ «суперниці».

Людмила – донька багатих батьків. Її мати все життя торгувала, часто і совістю. Не перебирала засобами для досягнення цілей. В народі живе приказка: «Хочеш знати, яка буде жінка – піди і подивись на тещу». Людмила – була копією своєї матері! Чи любила вона Анатолія?! Хто б міг не любити найкращого хлопця села?! Вона в усьому хотіла бути першою і тут досягла свого.

Того недільного вечора дискозала місцевого клубу була заповнена молоддю. Оксана любила танці, музику, спів, але для цього в Луцьку їй завжди не вистачало часу. Сьогодні у них другий день канікул і дівчата разом з Вадимом розпочинали кожен танець. Чи був десь в дискозалі Анатолій. Оксана не знала, але їй чомусь дуже хотілось, щоб він був поруч, зі своєю дівчиною. А він справді був поруч і Людмила ловила кожен його погляд, звернений на Оксану. Вона готувалася до бою, але ще не мала його сценарія.

Ніжна напівзабута мелодія з диску славетних Боніміїв, що запізнило прикотилась до сільської танцювальної залі, заставила Оксану пригадати й про те, що її улюблену мелодію колись молоді кінорежисери включили до фільму «Не могу сказать, прощай!» Сюжет того фільму чимось нагадував ситуацію, що складалась між нею і Анатолієм. Правда, Оксана не знала, як набагато драматичніше скінчиться її перша такого походження кінопопея.

Анатолій, ніби прочитав її думки, знайшов в собі мужність вирватись з тісних обіймів свого кохання і запросив Оксану в танець. То була «конкурсна полечка». Вони обоє виграли той «конкурс» і Толя під загальні оплекси, як і водилося в тій залі, гаряче її поцілував.

Оксана була спаралізована його несподіваним щирим із щирих поцілунком і то був перший поцілунок, на який би хотілося їй відповісти. Саме в час найбільшого сп'яніння від юнакової ласки, Людмила опустила свій важкий батіг. Вона, як і мати, не підбирала словесних виразів. Брудна лайка падала градом на голову Оксани, з якої залишилися незабутнє «... приїхала ... віднімати чужих хлопців...» Майже вся молодь в залі заступилась за неї, осуджуючи негідний вчинок своєї хворої на ревності землячки.

Оксана зі сльозами на очах пішла в темну ніч. За нею побігли Наталя з Вадимом, зробив спробу наздогнати дівчину й Анатолій, але його кохана перехватила за руку...

Дівчина не пам'ятала, як опинилась у нічному поїзді, що їхав на Ковель. Її не стримали прохання і сльози батьків своїх друзів і їх самих. Юну душу дівчини пекла незаслужена образа, і всю ніч, заповнену їздою до рідного міста, вона ковтала гарячі сльози.

Хрещений батько був здивований її несподіваною появою, але не задав жодних запитань. Він в усьому її розумів без слів...

Дощами й туманами сплило літо, на білому павутинні прилетіла осінь. Лекції в університеті були без Наталі. Подруга вибрала собі заочну форму навчання і працювала в школі недалеко рідного села.

Вадим пішов служити Україні, написав їй два листи, на які вона, чомусь, не відповіла. В тих листах була туга за домом, але вони були без жодної згадки про Анатолія. Всякий зв'язок з рідним селом своїх недавніх друзів загубився і Оксана знову почала жити гомінким життям рідного університету, свого міста. До неї продовжували безнадійно залицятись хлопці-красені, але вона жила ще тим поцілунком, його очима, усмішкою на губенятах.

Дівчина стояла біля свого улюбленого північного вікна і дивилась на перші грудневі заметілі. Вечір давно взяв у свої цупкі обійми місто, а вона вже, вкотре, сьогодні поверталася думками до Анатолія. Не докоряла йому за те, що в той вечір він не заступився за неї. Справді, хто вона для нього?! Людмила – без трьох днів наречена, можливо вже й засватана, у них любов з четвертої кляси, а в неї нічого, крім нескзаних почуттів...!

За той вечір Оксана осуджувала себе. Не треба було своїм приїздом порушувати їх спокій...

Міжміський телефонний дзвінок відірвав від гірких споминів. Зі слухавки рвався схвильований Наталчин голос: «З Анатолієм сталась біда...» З подальших її слів дівчина дізналась про події минулого вечора в їх рідному селі. Хлопця виряджали всі рідні й близькі до війська. Пізно вночі Анатолій проводив свою кохану додому. Була ожеледина. На звороті занесло зустрічне авто. Він встиг відкинути плечем в придорожній рів свою дівчину, що тримала його під руку, а сам опинився під колесами...

Першим бажанням було їхати до нього, але згадка про Людмилу охолодила її наміри. Тої ночі Оксана не лягала спати, дивилась крізь темне засніжене вікно на північний захід, і думками крізь ліси йшла до його села, ковтаючи солоний смак сліз на губах. Невідомість і порожнеча заповнили всі наступні її дні.

Анатолій прийшов до пам'яті в обласній лікарні лише на третій день. Завзято і безкорисно боролись відомі лікарі за його життя, хоч знали, що воно буде скалічене і не довге. Сумом і боєм потягнулися місяці в його палату. Вже минула зима, відцвіла запашним квітом весна.

Лікарі помічали як поступово згасає молоде життя та все рідше і рідше з'являлась його наречена. Незабаром Людмила взагалі перестала відвідувати свою любов з четвертої кляси...

За порадою лікарів батьки перевезли його додому. Нестерпно важко було дивитися їм, як помирав син, а вони були безпорадними. Їх зовсім добили слова Людмили. переказані сусідами «кому потрібен каліка...» Невістка давно вже залишила село, бо материні зв'язки поміняли їй форму навчання з заочної на стаціонарну. Вона ж тепер прагнула стати досвідченим менеджером і їй ніщо не повинно зв'язувати руки... Анатолій – також!

Крізь відчинене батьками вікно, сонячний червневий недільний ранок пташиним співом і пахощами літа залетів до кімнати, де лежав Анатолій.

Юнак, напружуючи останні сили, хотів напитися його чарів, щоби, відійшовши на той світ, мати їх там з собою.

Потемнілими очима жадібно спивав безмежне голубе небо, яке заглядало крізь вікно, знав що його чекає вічна темрява.

Раптом на підвіконня сіла невідома пташина. Вона жалібно закричала і довго, довго біла крильми. В догоряюче багаття його життя припливли давно почуті від старших слова: «Праведнику, Бог про прихід смерті повідомляє птахом». Анатолій зрозумів, що смерть – поруч, але мав ще єдине пекуче бажання, попросити прощення в той дівчини, ім'я якої він не наважувався собі назвати. Хлопець знав, що через Людмилу вона не могла бути поруч нього, але своєю уявою і думками кликав її тепер до себе, знав, що його справжню кохану повідомили про те, що він вже доживаючий каліка, якого й батьки, обтяжені колгоспною працею, самотнього залишають в хаті.

Хтось легенько зайшов до його кімнати, нахилився до ліжка. То був не сон і не марення. Перед ним стояла його Оксана. Стояла якусь мить, а тоді впала підбитим осиротілим птахом до його ліжка, яке не судилося їй долею для нього стелити. Цілувала покалічені руки і ноги, засипала поцілунками очі, своїми ніки, опріч нього, не цілованими губенятами, спивала його сльози.

Відчуваючи неблаганну смерть, хлопець безкінечно повторяв її ім'я своїм притишеним голосом, старався з останніх сил розбитими губенятами відповісти на її поцілунки. Запізніле прозріння прийшло лише тепер до юнака – ось яким має бути справжнє кохання! А він – не достойний його!... Серед тих сліз були й сльози радості: «Господь почув мої благання – шепотів хлопець. Йому не було страшно вмирати – поруч була – його Оксана. Через кілька днів він догорів на її руках. Перед тим, як відлетіти у вічність, Анатолій напружив всі сили, щоб востаннє ніжно прошепотіти її ім'я – О-К-С-А-Н-А.

З її міцних обіймів назавжди пішло його життя, а в його обіймах дівчині не судилося ні разу побувати. Відпустити холодне тіло коханого заставили мамині слова: «Оксаночко, відпусти! Тільки треба вмити і нарядити в останню дорогу...»

Його хоронило все село. З'явилась і Людмила. Але не запізніле каяття привело її з мамою на той похорон, скоріше взяла верх жіноча цікавість.

Оксана знала, що й по смерті Анатолія «суперниця» буде ненавидіти її і не за нього, для обох втраченого. Людмила бачила свою нищість, і нездатність душею дорости до високого. Тому й скаженіла...

На сільському кладовищі з'явилась нова могила, висипана білим поліським піском. Останньою від неї відійшла Оксана. На прохання матері залишилася з рідними в осиротілій хаті, щоб пом'янути його у дев'ятий день. Таке було їх весілля...

З північного заходу на місто насувалась гроза. Блискавки й громи роздирали чорні хмари. Оксана стояла самотня, але їй не було лячно, вона любила такі горобині ночі. З вікна спостерігала, як лютує гроза, як потоки води заливають вулиці... В ту мить подумала про Анатолія: як то мокне він у тісній домовині, хоч би витерся тою хустиною, що вона положила йому в руки..., але зловила себе на тому, що коханий не прочитає її думок. І дівчина знову заплакала. Раптом затріщало небо і по ньому прямо на Оксану покотилася вогняна куля з білим світлим хвостом.

Мали поспатись шибки від її удару, але в смертельному сяйві на якусь соту долі секунди вона побачила, як між нею і смертю став Анатолій. У своїх покалічених руках він тримав гокейну клюшку і з непритаманною йому люттю вдарив по вогняній шайбі, яка, пробивши наскрізь шибки у її вікнах, полетіла на

дах сусіднього будинку і з страшним гуркотом розбилась об землю, потім помахом білої хустини він витер її сльози і безслідно розтанув, а темна ніч ще довго кричала у вибиті вікна голосом її коханого «Оксана! Оксана! Оксана!»

М. КАПУСТИНСЬКА

У пам'ять жінки-педагога

Нещодавно наспіла з Канади сумна вістка, що 12.7. 1998 р. в Торонто, Канада, відійшла у вічність невтомний плугатар на літературно-педагогічній ниві – бл. п. д-р Олександра Яворська-Копач. Вона – одна з невеликої горстки відданих трудівників, які вклали чималий внесок у розвиток української культури і шкільництва на еміграції.

Походила д-р Олександра Копач із Західних Земель України. Навчалась у гімназії «Рідна Школа» в Городенці, що славилася патріотичним вихованням молоді. Відтак студіювала на Краківському університеті, слухаючи викладів визначних професорів Богдана Лепкого, Івана Зілінського, і там здобула диплом з правом навчання української мови і літератури.

В часі німецької окупації пані Олександра з чоловіком Романом Копачем учительовали в Державній Торговельній Школі з українською мовою навчання в Раві-Руській. Вона викладала українську літературу, а чоловік – купецьку математику. У цій Торговельній школі вчилася і я, маючи приємність слухати викладів пані Олександри з української літератури. Ще й до сьогодні пригадуються лекції про «Поучення дітям» Володимира Мономаха, «Патерики», «Мінеї» та ін. Вчителька подавала лекції цікаво, зрозуміло, і тому учні охоче вивчали її предмет. Може це до деякої міри вплинуло на глибше зацікавлення до української літератури взагалі.

Та не довго тривала праця в Торговельній школі. Через ув'язнення гестапом у 1943 р. її чоловіка, пані Олександра була змушена залишити навчання в Торговельці, як ми її звали, і після звільнення з в'язниці чоловіка, подружжя переселилося до її родинного місця – Городенки. Там можна було безпечніше перебути далішні воєнні хуртовини.

Згодом вони емігрували до Канади і замешкали в Торонто, долаючи важкі початкові роки скитальщини. Бо ж треба було заробляти на прожиток родини, виховувати дітей, внуків, а попри всі труднощі, вони, як провідні пластуни включилися у виховну працю в Пласті та вчителювали в українських школах, вносячи в українське виховання чималий вклад праці і свій педагогічний досвід.

Як досвідчений педагог, маючи організаційний хист, пані Олександра зорганізувала при Об'єднанні Українських Педагогів Канади середню школу, яку названо Курсами Українознавства ім. Григорія Сковороди. Згодом такі середні школи поставали не тільки в Канаді, а також і в Америці, випускаючи щорічно сотні абітурієнтів. «Дякую Богові, – писала в листі пані Олександра, – що дав мені ласку зорганізувати цю нашу середню школу. Тепер тут і в Америці молодь може навчатися в середній школі українознавства».

В міжчасі пані О. Копач захистила докторську дисертацію в Оттавському університеті з української літератури. Це досить обширна наукова праця про

«Мовостиль Ольги Кобилянської», яку видало друком Канадське Наукове Товариство ім. Шевченка (Торонто, 1972).

Незвичайно високо і заслужено оцінено педагогічну працю д-р О. Копач. Ось у вступному слові до книжки-альманаху «Відгомін років», виданої у 20-літній ювілей згаданої школи ім. Г. Сковороди, до видання якого у великій мірі причинилася д-р О. Копач – Голова Об'єднання Українських Педагогів Канади (З. Зелений) пише: «Школа пані О. Копач здобула собі добре ім'я, а коли йдеться про рівень навчання в ній, то ... він дуже високий. ... Будьте впевнені, що вдячна громада і Ваші студенти згадуватимуть Ваш почин і Ваш вклад в українське шкільництво й українську культуру з найвищим признанням».

Таке ж велике признання за творчу працю заслуговує д-р О. Копач і в літературно-науковій діяльності. Вона є автором збірки історичних оповідань для молоді – «Неповторні дні» (1960) Вид. «Наша Мета», Торонто. Відтак вийшла з друку її цікава книжечка – довідка про давніх скитів, що жили майже тисячу років на території України (від яких і історична тяглість нашого народу), під заголовком «Нові обрії стародавньої України». Далі появилася невелика праця про письменницю «Наталену Королеву». Ця біографічна довідка та літературна творчість визначається багатством світової тематики в поєднанні з українською літературою.

Об'єднання Працівників Літератури для дітей і молоді в Канаді видало незвичайно цікаву збірку мініатюрних оповідань д-р О. Копач з відповідними ілюстраціями під назвою «Хлопчик з казки» і для молоді «Богатирі стародавньої України». Та хіба найбільш цікавими для читача є її «Мініатюри». Це короткі етюди з гарним поетичним описом спогадів, які авторка творила продовж певних періодів життя, перебуваючи в різних життєвих обставинах, сповнених душевними переживаннями. Вони пронизані якоюсь неперевершеною силою краси й Божою благодаттю. Як глибоко віруюча людина, вона часто звертається до «Того», «Хто» створив усю красу життя, подарував любов, і просить: «Господи, зайди до нас на грані світів. Ласкаво дякую Тобі за казку життя». Ці глибокі духовні елементи саме захоплюють читача і зроджують ще сильнішу любов до Бога і Божої Правди, любов до Батьківщини, до пізнання високо-моральних прикмет української людини, а в тому й автора «Мініатюр». Ці видання належать ОУП «Слово», Торонто (1988).

Крім згаданих видань є ще й інші, багато матеріалу авторки лежить не видано, бо як сама пише, що «тяжко з виданнями. фондами». А шкода.

Літературну творчість д-р О. Копач належно оцінили майстри літератури у передмовях до деяких із згаданих книжок. На таке признання д-р О. Копач вповні заслуговує. Бо ж це вона, одна з небагатьох пугатарів на цій ниві, «...минала чужі пороги, орала свою ниву, рідні перелogi» та ще й на чужому несприятливому еміграційному ґрунті.

Відійшла від нас одна з корифеїв української літератури й культури, залишаючи свій вагомий вклад у їхню скарбницю.

Її відхід, як писала мені пані О. Соколик (Голова СФУЖО), це велика для громади втрата.

Висловлюю глибоке співчуття достойному чоловікові, Роману Копачеві а теж синові Юрієві з родиною.

Нехай ця скромна згадка про покійну д-р Олександру Копач буде нев'янучим вінком і незатертою пам'яттю про благородну людину – вчительку, виховницю молодого покоління на протязі довгих років.

Роман КУХАР

Київська презентація перекладу «Історії України-Руси» Михайла Грушевського

У день незалежності України 24 серпня 1998 року в Києві, в Будинку вчителя, де в 1917-1918 роках Михайло Грушевський керував роботою Центральної Ради, відбулася урочиста презентація першого тому англійського перекладу «Історії України-Руси». Презентацію було zorganizовано Центром досліджень історії України ім. Петра Яцика (КІУС), Українським міжнародним комітетом з питань культури і науки при Національній академії наук України та Київським Будинком вчителя.

Презентація супроводжувалася концертом та гостиною на честь річниці української незалежності. Серед присутніх були депутати Верховної Ради св. п. В'ячеслав Чорновіл та Леся Танюк; члени Національної академії наук Микола Жулинський, Микола Чумаченко, Павло Сохань, Костянтин Ситник, Олексій Онищенко, Петро Шпак, Любомир Пиріг та Сергій Рябченко; професори Києво-Могилянської академії та Київського університету В'ячеслав Брюховецький, Петро Кононенко, Петро Коваленко, Віталій Стріха, Володимир Тельнюк-Адамчук та численні представники української інтелігенції Києва.

Відкрив і вів презентацію голова Українського міжнародного комітету з питань культури і науки при Національній академії наук України академік Ярослав Яцків. У вступному слові він підкреслив значення діяльності Михайла Грушевського на чолі Української Центральної Ради. Академік Яцків наголосив на значенні англійського перекладу «Історії України-Руси» для зміцнення міжнародного престижу відновленої української державності. Він також представив присутнім головного доповідача, директора Центру ім. Петра Яцика та

головного редактора перекладу «Історії України-Руси» доктора Франка Сисина.

Д-р Сисин зазначив, що, незважаючи на те, що вже відбулося більше десяти презентацій англійського перекладу «Історії» в Північній Америці та Європі, київська презентація має особливе значення, оскільки вона відбувається не тільки в місті, але й у будинку, в якому працював Михайло Грушевський. Д-р Сисин зупинився на тих великих змінах, які відбулися в українській історичній науці за роки незалежності. Україна знову стала головним центром досліджень з україністики і це справляє поважний вплив на тих, хто пише про Україну поза її межами. Іноземні україністи тепер отримали можливість працювати в архівах та бібліотеках України, але їхнім головним завданням має стати розробка тих архівних матеріалів, які є за межами України і через це малодоступні для українських вчених. Д-р Сисин також наголосив на місії українців поза межами України представляти історію України західному читачеві та перекладати праці українських істориків на західні мови.

Д-р Сисин зупинився на причинах перекладу «Історії України-Руси». Він зазначив, що ця авторитетна і на той час уже класична історична праця має стати доступною для міжнародного загалу. Це було також бажання самого Грушевського, щоб його твір було опубліковано міжнародною науковою мовою. Здобуття Україною незалежності значно посилює інтерес до її історії на Заході і Центр ім. Петра Яцика робить усе від нього залежне, щоб «Історія» Грушевського стала доступною для науковців у всьому світі.

Праця над проектом перекладу стала можливою завдяки жертвості українсь-

кої громади та підтримці українських студій адміністрацією Альбертського університету. Пожертва одного мільйона доларів паном Петром Яциком з Торонта та існування Альбертської провінційної програми додаткового фінансування проєктів з приватними пожертвами створили можливості для заснування у 1989 році Центру досліджень з історії України при Канадському інституті українських студій. Пожертви інших жертводавців, а зокрема, п'яти спонсорів, які жертвували кожний по 100.000 доларів, а також пожертва Національного Фонду Гуманістики (США) значно допомогли праці над проєктом. Шість перекладачів та кілька редакторів успішно працюють над перекладом та виданням 10 томів (11 книг) «Історії».

Говорячи про перший том перекладу, д-р Сисин особливо відзначив високий рівень перекладацької роботи Марти Скорупської з Нью-Йорку, яка бездоганно переклала складний текст Грушевського плинною англійською мовою. Д-р Сисин відзначив велику працю консультативного редактора тому, професора Варшавського університету Анджее Поппе, який, крім іншого, склав об'ємну бібліографію використаних Грушевським джерел та літератури, що нараховує 700 позицій. Д-р Сисин також висловив подяку панству Петрові та Іванні Стельмахам за спонсорство тому, Видавництву Канадського інституту українських студій за високий поліграфічний рівень видання та Канадській фундації українських студій за покриття коштів друку.

Завершуючи свій виступ, д-р Сисин зупинився на справі продажу та розповсюдження тому та на позитивних відгуках, що надійшли на його публікацію. Він також звернув увагу присутніх на спеціальний буклет про проєкт перекладу Грушевського, який містить звернення Президента України Леоніда Кучми. Д-р Сисин передав

кілька примірників перекладу першого тому «Історії» директорам наукових бібліотек Києва, а також Директорці Будинку вчителя пані Ларисі Мельник.

Серед науковців та політичних діячів, що виступили на презентації та відзначили важливість англومовного перекладу Грушевського, були Володислав Верстюк, Петро Кононенко, Тарас Гунчак, Богдан Гаврилишин, Павло Сохань, Лесь Танюк та св. п. В'ячеслав Чорновіл. Виконавчий директор Міжнародного наукового фонду ім. Михайла Грушевського д-р Леонід Решоцький відзначив велике значення спадщини Грушевського для української держави та пообіцяв підтримку проєктові перекладу «Історії України-Руси». Д-р Сисин подякував за пропозицію помочі та висловив надію, що український уряд виступить спонсором одного з томів. Присутні на презентації висловилися також за спорудження пам'ятника Грушевському на Європейській площі в Києві.

Перед початком презентації оркестра Збройних Сил України виконала кілька маршів та мелодій українських народніх пісень. Перед присутніми виступив також квінтет заслуженої Національної капелі бандуристів ім. Платона Майбороди. Після завершення презентації відбувся концерт, у якому взяли участь солісти Ніна Матвієнко і Тарас Штонда, артистка Ніла Крюкова, яка прочитала уривки з поеми Ліни Костенко, ансамбль «Київська камерата» та Державна чоловіча капеля імені Левка Ревуцького під керівництвом Народнього артиста України Богдана Анткова.

Презентація привернула увагу засобів масової інформації Києва. Д-р Сисин дав інтерв'ю для українського телебачення та радіо. Іноземна публіка в Києві була поінформована про цю подію через газету «Kiev Post», яка надрукувала статтю Петра Бейджера про проєкт перекладу «Історії України-Руси».

«Я хотів би, як ти, прожити.

Щоб не тліти, а завжди горіть,

Щоб уміти, як ти, любити,

Ненавидіть, як ти, уміть».

Василь Симоненко, «Матері»

Давні слов'яни

В. Баран. «Давні слов'яни» // Видання «Україна крізь віки» у 15 томах. Т. 3. К.: Видавничий дім «Альтернатива», 1998, 336 ст. з 58 ілюстр. та мап, 290 джерел інф., Наклад 5.000 прим. Суперобкладинка, високоякісний папір, високоякісне художнє оформлення – студії «Коваль».

У 1 та 2 томах 15-томної праці «Україна крізь віки» висвітлені історичні події, що відбувалися в Україні від найдавніших часів до I тисячоліття до Христа. Том 3 охоплює рубіж I тисячоліття по Христі. Ця праця присвячена одній з найбільш важливих і найбільш складних проблем етнології – проблеми становлення слов'ян, які усвідомили свою етнічну відрубність від інших сусідніх неслов'янських племен і народів, та зародження і розвиток українського народу, який усвідомлював свою окремішність у слов'янському морі народів.

Праця побудована в площині ретроспекції. Вона починається з характеристики ранньосередньовічних культур V-VIII ст., слов'янська і українська належність яких уперше однозначно визначається писемними джерелами. Відштовхуючись від них, автор запропонував свою концепцію виникнення українського народу і назви «Україна».

Книга містить розділи: «Писемні, лінгвістичні й антропологічні джерела про слов'ян I-VII ст.», «Археологічні джерела до вивчення слов'ян V-VII ст. (Празько-Корчацька культура склавинів, Пеньківська культура антів, Количинська, Іменьківська та Дзедзійська культури)»; «Велике розселен-

ня слов'ян», «Слов'яни в Україні у VIII-X ст. (Райковецька, Волинцівська і Роменська культури)», «Витоки слов'янських старожитностей кінця VII-X ст.», «Археологічні культури і слов'янські племінні об'єднання в I тисячолітті», «Утворення Києво-Руської держави та етнокультурні процеси», «Слов'яни на рубежі та в першій половині I тисячоліття (Зарубинецька, Черняхівська, Київська культури)», «Від венедів до історичних слов'ян», «Проблеми походження ранньосередньовічних слов'янських культур в археологічній літературі», «Витоки українського народу та походження назви Україна», «Питання економіки та соціального розвитку слов'ян».

Книга адресується всім, хто цікавиться історією України.

З питань придбання 1, 2, 3 томів видання «Україна крізь віки» та іншої книжкової продукції видавничого дому «Альтернатива» звертатися за адресою:

**252024, м. Київ-24,
вул. Крутогоуніверситетська, 20/1.**

**Тел. (044) 220-16-24, 220-09-68;
факс (044) 220-19-29.**

Уривок із «Змієві вали»

Прапредки предків насипали вал
Навколо гла трипільської держави.
Щоб орд погубних зупиняти шквал.

Незнані вальники, сягнувши слави,
Звершили диво. Спом'янімо ж їх.
Неголосних полянських вартових.

Яр Славутич: «Шаблі Тополь», 1992.

«Смерти нема для творців»

«Симон Петлюра та українська національна революція»: збірник праць Другого конгресу петлюрознавців України. Упорядкування та передмова Василя Михальчука. Видавництво «Рада», Київ, 1995.

Смерти нема для творців.
Стиснено дужче багнет.
Той, хто горів і згорів,
Вічно веде нас вперед.

Володимир Сосюра

Таким з'являється в нашій уяві постать одного з найвидатніших і державних діячів України XX століття Симона Петлюри, таким він прийшов у нашу свідомість, таким його знатимуть і наші далекі нащадки.

Про життя і діяльність Симона Петлюри після провалу советської держави неволі й забриханости написано кілька цікавих наукових праць. Високу оцінку дістали книги Симон Петлюра, *«Народе Український: вибрані статті, листи, документи»* (видавництво «Лівий берег», Харків, 1992), а також – *«Він з когорти вождів»* (кращі конкурсні праці про дореволюційну діяльність Симона Петлюри, (видавництво художньої літератури «Дніпро», Київ, 1994).

Книга *«Симон Петлюра та українська національна революція»*: збірник праць Другого конгресу петлюрознавців України вийшла в 1995 році. У ній висвітлюється діяльність С. Петлюри від часів Першої світової війни до його еміграції на Захід на тлі тогочасних подій в Україні та Європі.

Книга складається з таких праць: Голубушків Олексій, *«Шлях до звитяги: формування політичного світогляду С. Петлюри на тлі політичних подій в російській Україні поч. XX століття»*; Тинченко Ярослав, *«Діяльність Симона Петлюри за часів першої українсько-советської війни: грудень 1917 – лютий 1918 років»*; Срібняк Ігор, *«Симон Петлюра на чолі держави та війська: до питання про польсько-українські взаємини 1919-1920 років»*; Єсельчик Сергій, *«Трагічна сторінка Української революції: Симон Петлюра та жидівські погроми в Україні (1917-1920)»*; Харченко Вадим, *«Мім про Симона Петлюру на тлі українсько-жидівських стосунків*

доби революції»; Губар Артур, *«Симон Петлюра й український національно-церковний рух в 1917-1926 роках»*; Чекмишев Олександр, *«Структурні особливості публіцистичних текстів Симона Петлюри з точки зору національної мітології»*.

Книга *«Симон Петлюра та українська національна революція»* чітко і послідовно розкриває суспільно-історичні та політично-державницькі явища, які впливали на формування Симона Петлюри, щоб визначити його місце у становленні української національної революції. Цим вимогам відповідає шість перших праць. У них вичерпно схарактеризовано події суспільно-історичного та політично-державницького життя, з якими зв'язаний процес формування Петлюри, що швидко став «символом збройної боротьби України за власну державність» (стор. 137). Основна частина книги знайомить читача з минулим Симона Петлюри, розкриває становлення його світогляду та вміння націлити народові зусилля в одну мету – рішучої і послідовної боротьби за рідну державу. В той час, до речі, він керував державою, не зважаючи на вкрай несприятливу військово-політичну ситуацію для України, зокрема в кінці 1919 року. «Головний Отаман, – пише Ігор Срібняк, – міцно тримав прапор української державности – надихаючи слабодухих і зневірених, даючи сили і впевненість всім національно-державницьким елементам українського суспільства» (стор. 137).

Книга скомпонована наскрізь продумано і розумно. В ній Симон Петлюра не тільки споглядав політичні події, але й аналізував їх, роблячи політологічні висновки. Протягом свого життя він був проти крайніх висновків у національному питанні. Він, до речі, ніяк не міг зрозуміти, чому в українських партіях панує «багато дикого: українці поділились на якісь групи і ворогують між собою, кожний вважає себе ро-

зумнішим за всіх, постійні чвари, образи – просто гидко» (стор. 39). Тому з певною аполітичністю С. Петлюра завжди виявляв прагнення до об'єднання всіх українських сил, що й стало лейтмотивом його подальшої політичної і державотворчої праці.

Глибокодумно і наскрізь проникливо розглядає Ярослав Тинченко діяльність Симона Петлюри за часів першої українсько-советської війни у грудні 1917 – лютому 1918 років. Звертає він пильну увагу на конфлікт Петлюри і Винниченка, що трапився в грудні 1917 року, який він висвітлює на підставі архівних документів. Автор цитує «Журнал засідання Генерального Секретаріату» з 15 грудня 1917 року. Це засідання було останнім кінцем у стосунках між Винниченком і С. Петлюрою. Петлюра, як Генеральний Секретар військових справ, визнав тоді, що зріст більшовизму в масах і в українському війську стає дуже загрозливим. Це викликало невдоволення до Симона Петлюри. «Соціал-демократична фракція Центральної Ради, – пише Я. Тинченко, – взяла його діяльність під сувору критику. Йому було поставлено як вину і його любов до парадів, до зовнішніх ефектів, його нездатність до організаційної праці, його неундоу у військових справах, його метушливість і саморежаму» (стор. 68-69). Симон Петлюра вибув тоді зі складу Генерального Секретаріату і став людиною, «яку, кажучи сучасними термінами, викинули з великої політики. І все це було зроблено старанням Володимира Винниченка» (стор. 69).

Цікаво зазначити, – пише Я. Тинченко, – що жодний дослідник, чи автор спогадів, жодний газетний репортер того часу не висвітлив та не проаналізував цю подію. Адже заміна С. Петлюри, людини широко знаної та надзвичайно авторитетної у військових колах, людини, політика якої найбільш відверто йшла до розриву з усім ворожим Українці і спричинила конфлікт між Центральною Радою та Совнаркомом, була не абиякою подією того часу» (стор. 69-70). Цікаво, що навіть Дмитро Дорошенко не дав належного коментаря до цього.

Тим часом в особі С. Петлюри, – пише Ігор Срібняк, – «найбільш вдало поєдналися риси державного мужа і військового вождя, та симбіоза політики й військово-

сти, яка була притаманною національним героям – провідникам і будівничим суверенних держав світу» (стор. 162).

Із заснуванням Центральної Ради боротьба за незалежну національну Церкву не отримала сподіваної державної підтримки. «Під впливом соціалістів і противників релігії Центральна Рада неутрально, а подекуди й вороже поставилася до національного церковного руху» (стор. 260). Тим часом 2 листопада 1917 року в Києві розпочав роботу III Всеукраїнський військовий з'їзд. Симон Петлюра активної участі в з'їзді не брав, лише знайомився з багатьма делегатами – військовими священиками, з якими в тривалих дискусіях народжувалася майбутня резолюція з'їзду про автокефалію Української Православної Церкви. В той час В. Винниченко, сподіваючись на порозуміння з російським більшовицьким урядом Леніна, в своїй промові на цьому ж з'їзді тенденції «сепаратизму й самостійности» назвав «провокацією». Однак 9 листопада 1917 року III Всеукраїнський військовий з'їзд у своїх заключних постановах таки пішов по лінії незалежності України та прийняв постанову про автокефалію Української Православної Церкви. Він обрав також комісію по скликанню Всеукраїнського церковного собору, яка незабаром перетворилася у Всеукраїнську православну церковну раду. Делегати Ради, зустрівшись з В. Винниченком, просили його, щоб уряд надав Церковній раді урядове значення. «Але Винниченко, – пише Артур Губар, – і руками і ногами відпекувався: він, мовляв, соціаліст і ніякої Церкви не визнає. Йому вказувалось на те, що між народом Церква має велике значення і що поки Москва буде володіти Церквою на Україні й душами українського народу, доти і відродження Української Держави буде на слизькому шляху; з цим треба рахуватись. Але Винниченко не рахувався» (стор. 262). Прикро мені це цитувати, але «В цьому В. Винниченка повністю підтримав М. Грушевський», який також «керувався загальноприйнятою на той час партійно-соціалістичною моделлю» (стор. 263).

За часів Директорії УНР С. Петлюра, вважаючи необхідність утворення Автокефальної Української Православної Церкви – однією з передумов Держави, поставив

це питання на чільне місце в своїй політиці. Винниченко і тим разом поставився байдуже до церковних проблем, але тепер в Уряді УНР С. Петлюра в цьому питанні підтримали члени Директорії, Голова Народніх Міністрів та багато інших високих урядовців та військові. І так 1 січня 1919 року був оприлюднений закон «Про Автокефалію Української Православної Церкви та її уряд». З усіх політиків тієї доби лише С. Петлюра і О. Лотоцький трималися продержавної орієнтації в церковних взаєминах. Боротьба на два фронти чим раз більше ускладнювала ситуацію. Тому Уряд УНР, а особливо її Голова – Симон Петлюра – не могли приділити в своїй діяльності багато уваги церковним справам. Але слід зазначити, що навіть у цій ситуації С. Петлюра та Уряд намагалися всіляко сприяти українському автокефальному рухові.

Таким чином конфлікт між Петлюрою і Винниченком протягом української національної революції – це серйозне діло, яке сильно підірвало наші державні, військові та релігійні справи й «згодом призвело до згубних для України наслідків» (стор. 70). Загально відомо, що Винниченко в 1917 році відкинув потребу в нормальних військових силах, розформовував їх, підтримуючи лише міліцейські формації і то навіть тоді, коли конфлікт між Центральною Радою та Совнаркомом набирив характеру надзвичайно загострених відносин.

Подібна ситуація склалася також у церковно-релігійних справах. «Київські керуючі кола. – пише С. Шелухін, – поставилися до справи Української Церкви і релігії не тільки негативно, а навіть вороже. Михайло Грушевський і слухати не хотів, а Винниченко просто глузував. Це вийшло через те, що самі вони не розуміли національної ваги цієї справи» (стор. 263). Тим часом Симон Петлюра, організуючи Кіш Слобідської України, запрошував українських священників, вів з ними дискусії в справі автокефалії. Володимир Винниченко, говорячи про схильність Петлюри, глузував з нього на зразок «спеціаліст по части молебнів» ... «по ініціативі й заходами якого раз-у-раз училися оті гидоти» (стор. 263).

За часів Гетьманату в цій галузі зроблено дуже мало. Тоді ухвалено лише в законі «Про тимчасовий державний устрій» тезу

про те, що «передовою в Українській Державі вірою є християнська православна. Але про саму форму устрою Церкви в цьому документі не говорилося. Церквою в Україні володіла Москва, гальмуючи відродження Української Держави. Незабаром Гетьманський Уряд провалився і на зміну йому прийшов Уряд Директорії.

Цікаво пише про ці події історик Православної Церкви І. Власовський. «В. Винниченко... противник Церкви і церковних церемоній, не доїжджаючи Софійської площі, зіліз з автомобіля і участі в церковній зустрічі (тобто в молебні з приводу з'їзду Директорії УНР до Києва – В. К.) не брав» (стор. 264). Тим часом С. Петлюра «в часі співу „Вічная пам'ять“ полеглим вийшов з авта, клякнув прямо на снігу – і сльози потекли по його лиці. потім підійшов до хреста і перший його поцілував» (стор. 264).

Отже, це не було «розходження» між Винниченком і Петлюрою, як це досі оцінювалось в історії Визвольних Змагань, а серйозні конфлікти між двома керівними діячами української національної революції, які мали глибокі ідеологічні підвалини. Ці конфлікти не тільки руйнували здобутки національної революції, але тут же підкопували нетривкі ще основи української державности.

Симон Петлюра, який у грудні 1917 року стояв на чолі майже 170-тисячної армії, міг легко захистити Україну перед большевицькими навалами з Півночі. тим часом через злочинну політику В. Винниченка, мусів воювати на вулицях Києва як рядовий солдат.

Тут розглянемо ще одну сторінку української революції у світлі щойно відкритих для дослідників архівних фондів установ УНР: Симон Петлюра та жидівські погроми в Україні (1917-1920).

Міг про Петлюру як антисеміта і погромника десятиліттями існує у західній громадській думці. Спричинили його жидівські історики з числа «непримирених» і згодом продовжили советські псевдоісторики та пропагандивні партійні чинники.

Метою рецензованої праці відновити історичну справедливість щодо Симона Петлюри та його товаришів по боротьбі й політичній діяльності. «Досліджені нами архівні та вже опубліковані джерела, – пише Сергій Екельчик, – приводять до наступ-

них висновків: С. Петлюра послідовно за-суджував жидівські погроми і намагався не допускати їх на території УНР. Немає ніяких фактичних підстав уважати його чи інших вищих урядовців УНР явними чи прихованими антисемітами. Відозви та накази С. Петлюри та членів Уряду УНР закликали не допускати до жидівських погромів, особисто Головний Отаман та члени Уряду вимагали розслідування конкретних випадків погромів та покарання винних. Для розслідування погромів та допомоги потерпілому жидівському населенню були створені спеціальні комісії, виділені значні кошти. Тяжкі воєнні обставини, анархія та розрухи не завжди дозволяли виконувати всі накази та вказівки уряду. Очевидно, і сам уряд іноді діяв не так рішуче, як треба було. Історична правда полягає в тому, що С. Петлюра та Уряд УНР не змогли відвернути трагедії українського жидівства, хоча намагалися зробити це в міру своїх сил та можливостей!!» (стор. 203-204).

Важко повірити, що з роками навіть гарячий і нетерпимий В. Винниченко, який немилосердно критикував С. Петлюру, згодом трошки охолонув і в своїм *«Заповіті борцям за визволення»* пише: «Я мав сказати, що Петлюра ніколи не був ідейним чи іншим антисемітом, що він ставився негативно і з огидою до погромів» (стор. 250).

Іншим важливим чинником, що вплинуло на мітотворчість постаті Симона Петлюри, було його вбивство жидом С. Шварцбартом у Парижі, а особливо судова розправа над вбивцею. І так на суді трапився ганебний фарс історії «замість вбивці Шварцбарта на лаву підсудних сім убитий ним Симон Петлюра: судили не Шварцбарта за вбивство, а Симона Петлюру за жидівські погроми» (стор. 250-251). Присяжні виправдали вбивцю, а Петлюри винесли смертний вирок і – «що є найважливішим для нас, – остаточно містифікували постать Головного Отамана. Виправдання Шварцбарта насправді виявилось законодавчим оформленням антиісторичної концепції про Петлюру – ворога жидів» (стор. 251).

Містичність петлюрівсько-жидівського конфлікту усталилася настільки, що всі пізніші спроби її подолати не приносили

жодних наслідків. Марною справою стали всі намагання «виправдати методами офіційної історії сучасну мітологію» (стор. 252).

Може колись, – пише Вадим Харченко, – справдяться слова полк. Олександра Доценка (алютанта Симона Петлюри – В. Ж.), сказані 26 жовтня 1927 року перед Паризьким судом: «Констатую, – кінчає свідок, – що вбито невинного чоловіка. І я певний, що прийде час, коли повстане Українська Держава, і тоді жиди самі на Україні поставлять пам'ятник Симону Петлюрі, бо коли б не він, то їх загинуло б більше. Темні елементи вели агітацію в нашій армії, що Головний Отаман Симон Петлюра «жидівський батько» (стор. 253).

Дуже цікавою з точки зору національної мітології є праця (вона, як стверджує автор «є основою більших розмірів роботи – майбутньої дисертації кандидата наук») Олександра Чекмишева. У ній автор прагне «на підставі філологічної текстуальної аналізи довести глибинну етнопсихологічну спорідненість публіцистичних творів Симона Петлюри з мітологією українців як найархаїчнішим свідченням духової самобутності нації» (стор. 288).

Книга Симона Петлюра та українська національна революція цікава тим, що автори окремих праць висвітлюють свої теми у світлі щойно відкритих для дослідників архівних фондів установ УНР. У книзі використано також багато раніше невідомих архівних матеріалів з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

Праці, використані в книзі – це результат Другого конкурсу петлюрознавців. На згаданий конкурс надійшло сім праць. Загальний рівень праць, – пише Дмитро Степовик, координатор конкурсу, – був більш ніж задовільний, а крім того, різниці в наукових рівнях праць не були значними» (стор. 354). І так першу премію журі розділило між авторами двох найкращих праць (при розкритті конвертів з девізами виявилось, що це студенти-історики Вадим Харченко і Ярослав Тинченко); другу премію також присудило двом авторам (Олександріві Чекмишину і Сергієві Екельчику); третю премію присудило трьом авторам (Олексієві Голобуцькому, Ігореві Срібняку й Артурові Губарю).

Автори праць, що склали цю цінну книгу – це наші молоді вчені (чотири – 1960 років народження і три 1970 років народження). «Ця молодь, – пише координатор конкурсу, не має підсвідомого страху – «як би чогось не вийшло», котрий, на жаль, увійшов у підсвідомість мого покоління науковців, – як би ми не прагнули позбутись цього страху!» (стор. 353).

Книга є прекрасним доказом, що українська наукова молодь не лише здібна, а й працююча. У книзі є 780 приміток і майже вісім сторінок бібліографії на тему праці Сергія Екельчика. Кожна праця написана не тільки в науковому стилі, а тут же вона пройнята ширим патріотизмом, що випливає з душі й серця кожного автора. Напр., Ігор Срібняк пише: «Здобути державну суверенність Україні, на думку С. Петлюри, можна було тільки шляхом збройної боротьби, ціною втрат і крові. Загальновідомі слова С. Петлюри з цього приводу, проте наважимося процитувати їх ще раз: «Шлях звільнення кожної нації густо кропиться кров'ю. Нашої – так само. Кров'ю чужою і своєю. Ворожою і рідною. Кров закінчує глибокі процеси національних емоцій, усвідомлень, організаційної праці, ідеологічної творчості. всього того, що нація і свідомо і раціонально використовує для ствердження свого права на державне життя» (стт. 137-138).

У книзі ми не знайшли жодних огріхів чи неточностей. Немає тут і некритичних повторень думки, які вимагали б окремого коментування. Книга появилась в серйозному мистецькому оформленні, що відповідає науковій праці, роботи мистця Віталія Мітченка.

Ініціатором цього конкурсу, як і попереднього, було Товариство української бібліотеки ім. Симона Петлюри. Тут окремо хочемо відзначити зусилля його директора невсипущого трудівника та послідовного борця за відновлення української історії ХХ століття, викривленої і збезчещеної советським режимом, Василя Михальчука в Парижі. На відзначення заслугує також заступник голови Представництва у Києві Товариства Української бібліотеки, проф. д-р Дмитро Степовик, який віддано і ділово координував конкурс і тим багато причинився до їхнього успіху.

Книга *«Симон Петлюра та українська національна революція»* видана спільними зусиллями Товариства Української бібліотеки в Парижі та фундації ім. Симона Петлюри в Торонто. Премії переможцям Першого і Другого конкурсів петлюрознавців були фінансовані Стипендійним фондом імені д-ра Людмили Бризгун.

Підсумовуючи все вище сказане, треба визнати, що автори праць виконали велику і дуже корисну роботу, висвітливши глибоко і широко історію української національної революції та життя і діяльність одного з найвидатніших політичних і державних діячів того часу – Симона Петлюри. Тим вони поклали перші цеглини до справи, яка так старанно була приховувана нашими ворогами. Це перші, але дуже важливі кроки, які є безперечним доказом їхньої ерудиції, вміння аналізувати джерела та на їх підставі творити свої синтетичні конструкції.

У цілому, це важливе і корисне документальне видання. Книга *«Симон Петлюра та українська національна революція»* припадає всім, хто цікавиться історією свого народу.

Вірші, що «засвідчують трагедію невинної людини»

Іван Савич, «Крізь полярні завої: поезії». Передне слово Л. Новиченка. «Радянський письменник», Київ, 1989. 62 стор.

Повчальними для багатьох є думки про увагу до особистості поета, до його життєдіяльності, характеру. Наші літературознавчі праці занадто скупі на живе слово про мистця як людину. А для читача дуже важливо збагнути не лише самий твір, а й життєвий досвід його автора.

Свідченням цього є передне слово Леоніда Новиченка «Про книжку, що перед вами та її автора», що в збірці *«Крізь полярні завої: поезії»* Івана Савича. Літературний критик пише: «Вчилися ми (автор і поет – В. Ж.) тоді – це в довоєнні роки – в Київському університеті.

Був Іван Лук'яненко (Савич – це прибраний пізніше псевдонім – за власним «по батькові») в ті часи найширшим і найтипівішим зразком університетського поета-лірика. Умлівав, чуючи ім'я Сосюри, мембранно відгукувався на кожне слово, яке випадало почути з вуст «живого Рильського»... На той час Лук'яненко, на відміну від більшості своїх однокурсників, що прийшли до вузу з шкільної лави, був уже хлопцем з певним життєвим досвідом: встиг попрацювати як сумлінний «безвусий ентузіаст», що покуштував трохи і газетярського хліба в недавно заснованій районці, заочно вчився в Харківському інституті журналістики. Але добру селянську неохоту пропихатися наперед приніс зі собою і в столицю. Був, звичайно, членом нашої університетської літературної студії, але не можна сказати – принаймні, так мені здавалося, – щоб його голос лунав там надто гучно...

Перша книжка його віршів вийде не скоро... і старший лейтенант начального штабу батальйону Лук'яненко чесно пройшов немалий бойовий шлях, аж доки влітку 1942 року не був тяжко поранений у груди і в такому стані потрапив у полон. Три роки... рабської праці на якомусь заводі... Незабутній сорок п'ятий приніс визволення, і вчорашній офіцер, позавчорашній філолог, входить викладачем української літератури в аудиторію Старобільського вищого військового інституту. Попрацювати довелося недовго і через якийсь час його заарештовують і засилають в інший, тепер уже берівський табір – за перебування в полоні. Цю мерзенну сталінську несправедливість Іван Савич розділив з мільйонами таких же безневинних людей, які не шкодували своєї крові в боях..., а тепер були оголошені злочинцями, мало не зрадниками»...

Свідченням цього є уривок з промовистого вірша поета, яким починається рецензована збірка:

*«От і все,
Загратований і задротований...
І шинельку солдатську зняли, й ордени.
І бушлат арештантський, брудний,
нумерований,*

*Прикрива мої шрами – печатки війни...
Хоч ви й Берії наймити,*

*Хоч, можливо, диявола люті сини.
Шрамів з тіла мого не зітрете –
це знайте ви!»*

Поет, не зважаючи на те, що опинився в неймовірно тяжкому становищі, не втрачає відчуття реальної людини, а навпаки, співвідносить його з ідеалом людини, таким, здавалося б, природним і водночас таким недосяжним. Він глибоко відчуває іронію долі, чи вірніше – трагізм між «вільною людиною» та «в'язнем з наказу». Усвідомлення цього переростає в засудження, що знищує у людині людину. Поет дивиться у корінь явища і якімось чином не засуджує його, а сягає причин заради самозбереження. І саме в такій площині розгортається його трагедія поета-в'язня.

*«Безкрая ніч. Не дочекає світання.
Земля, як мрець, лежить у сірій млі.
Стою один. Кругом таке мовчання,
Що все, здається, вмерло на землі,
Що вже не чуєть мені людської мови,
Що з рідних місць не долетить уклін,
Що й сам поволі я в цю ніч зимову
Отак замерзну, стоячи один.
„Мовчання“».*

Жорстокість і обмеженість беруть верх, але поет не протестує. З цими суперечностями не йому боротися, але й не йому повністю віддаватися на волю почуттів. У цій суперечності філософ може легко добачати певний наліт романтичної мізантропії, відчуженості, винятковості. Вірш – добрий приклад для визначення найширшого поняття самотності, вживаючи приєднуючий сполучник «що» в підрядних реченнях, які з'ясовують причину.

Здається найвище піднісся поет у стані свого душевного болю і безнадійності у вірші «Я щонаочі»... Він з крихіткою надії у серці розпачливо тут волає:

*«Я щонаочі дивлюсь на тремтливу зорю,
Що привітно сіяє мені з високості...
Може, скоро вже я на землі догорю
І полину до зірки вечірньої в гості.
І байдуже мені, що покину цей світ,
Може там, у гостях у зорі-зоряниці,
Мою душу ніхто не запутає в дрім,
Там, гадаю, нема таборів і в'язниць...»*

Поетова трагедія служить тут загальним тлом, що відтіняє трагедію окремої людини,

надаючи їй специфічного забарвлення. Однак, яке щастя, що безвихідної приреченості у поета немає навіть перед лицем неблаганної долі.

Розмір рецензії не дає мені можливості розгорнути крила й розглянути, або хоча б відзначити окремі вірші. Загалом мистецька форма віршів у збірці відзначається яскравістю, чіткістю і емоційністю. Бувають у поета тут і там хвилини безнадії. Загалом, однак, перемагає віра в неминучий прихід справедливості й визволення:

*«І, в давно казку вірячи,
Кричу я їм услід:
„Ой гуси, гуси з крилами
Своїми ясно-білими,
Візьміть мене в блакиті,
Додому однесіть...“»*

Серед прецінних віршів у збірці – всього п'ять описових, здебільшого про інших людей, в основному, про хороших людей. Решта поезій (у тому числі мистецьки найвагоміших) – це особисті рефлексії та переживання, «в яких, звичайно, світиться загальне, спільне для багатьох. І світиться вже тому, що постає в них та ж добра людина з міцним народним коренем, той незнищений ідеаліст..., який твердо певен, що

*«У слово шевченкове вірячи,
Не згинеш за дротом на півночі».*

Табірні вірші Івана Савича позначені містким ляконізмом, виразністю змісту і яскравістю форми. У них немає особливо вражаючих деталей, описів мерзенних знущань, але вони невідпорно-доказові в мистецькому розумінні свідчення чесної і доброї людини, яку змусили довгі роки безвинно страждати.

Книжка кишеневого розміру, акуратного зовнішнього вигляду, надрукована чітко без друкарських огріхів.

Підсумовуючи, хочу сказати, що вірші Івана Савича перейняті глибокою драматичною тональністю. Вони «засвідчують трагедію невинної людини» (однієї з мільйонів до неї подібних), що опинилася в краях далеких і суворих, протягом багатьох довгих років, спокутувала невідомо чий провини, була відірвана від родини, батьківщини та улюбленої праці.

Автор збірки *«Крізь полярні завої: поезії»*, на собі відчув усі жахи епохи культу особи. Вірші, написані в ті роки, і складають цю книжку.

Збірку поезій з інтересом прочитає кожний, хто цікавиться українською літературою.

Ст. РАДІОН

Ластівка з України

Петро Сорока. «Юліян Мовчан: нарис життя і творчості». Інститут Національного Відродження України. Публікація XXVIII, Наукове видання, випуск XIII. Серія літературознавства ч.1, Тернопіль, 1998, 187 стор., 20 см.

На захід прибула й прилетіла до Австралії літературна ластівка про творчість і життя п. з. *«Юліян Мовчан»*. Це біографічний нарис про видатну постать у діаспорі д-ра Юліяна Мовчана, письменника, публіциста, критика. Монографія відкривається віршем одного з поетів у діаспорі:

*«Червона метелиця... Зойк, голосіння
Пронизують ранки криваво-густі,
Стою на скорботній моїй Україні,
Розп'ятій Московою на чеснім хресті...»*

По вступному слові «85-річному ювілеві присвячується» Петро Сорока детально аналізує кожен твір Юліяна Мовчана та висловлює компетентне і влучне поцінування *«Збірки оповідань»* і книги спогадів *«Незабутнє і непростене»*:

«Завдяки споминам, її автора заслужено треба вважати як глибокодумного українського журналіста, критика і письменника. Бо якби д-р Мовчан не написав жодної іншої книжки, то лише *«Незабутнє і непростене»*

впровадила б його в пантеон визначних українських людей і патріотів...» (стор. 60).

А про книгу «Мої подорожі довкола світу»:

«Як і у всіх попередніх книгах, автор керується в подорожніх нотатках однією найголовнішою спрямовуючою силою, що має назву високу й світлу – Любов. У кожному реченні, навіть у кожному слові відчувається шире і непідроблене почуття любови до всього, про що він пише: до природи, людини, історії, звичаїв, побуту й світу загалом. Це почуття, як сонце землю, освічує й зіграє кожен сторінку книги» (стор. 86).

Написане ним, безперечно, переживе самого письменника й ще багато років приграватиме увагу допитливих читачів. Тому що в книзі мандрівної прози не тільки багато цікавого, хвилюючого і магливого, а й корисного, в ній замкнено дух часу, який, як відомо, змінюється і ніколи точно не повторюється» (стор. 88).

Аналізуючи книгу «Записки лікаря», влучно стверджує: «Все, про що б не писав автор, становить певний інтерес, прочитується з нестихаючою цікавістю... книга «Записок лікаря» має дуже виражені пізнавальну, виховну й естетичну функції... Усі оповідання написані такою легкою і доступною мовою, що здається автор без особливих труднощів і навіть з насолодою опрацював їх... Шліфування стилю завжди вимагає неабиякої праці й мобілізації усіх душевних зусиль. Саме тому легко і просто прочитуються ці оповідки, де митець старанно й дбайливо усунув усі неохочирності, зайві місця і можливі недоречності. Як стиліст, що орієнтується на неокласичній, традиційній літературі. Ю. Мовчан заслуговує найвищої похвали» (стор. 106-107).

Заглиблюючись у книгу «Що варто б знати», Петро Сорока звертає увагу на такі цікаві вагомі тексти: «Публіцистика Юліана Мовчана наснажена великою любов'ю до рідного народу, вірою у його сили й життєву мудрість, а ще вона є квінтесенцією національної гідності і суверенності, обстоювання повноти національного буття. Вона незмінно служить прикладом безкомпромісної і чіткої життєвої позиції, послідовності й активності у відстоюванні життєвоважливих питань» (стор. 114).

«Загалом книга сприймається як цікавий посібник з політології, у якому відбито дух часу і рівень політичної думки другої половини нашого століття... Послідовно і систематично викриваючи лицемірну большевицьку систему... Письменник, який так багато пережив і зважав на власному досвіді людожерства і людиноненависницької політики большевицької Москви. Окремі фрагменти з його публіцистичних статей звучать як гнівні й нищівні звинувачення північному зайді, що силою опанував українськими землями».

Він також послідовно і невтомно розкриває підступну сутність лицемірної політики комуністів, яка завжди була набагато небезпечнішою і згубнішою для українського народу, ніж лобова і примітивна політика інших загарбників. Ось як висловлено це в одній статті: «Смертельна небезпека московської окупації передусім полягає в тому, що за допомогою всіляких методів москалі намагаються за всяку ціну залізти в душу народу, і звідтам, наче пістряк, поступово, але вперто й послідовно розкласти народ з середини, вихолостити з нього національну свідомість, тобто, перетворити наших Іванів на „общеросіян“ або на патріотів російського „атечества“» (стор. 124-125).

В розділі «Лікарські дороги Юліана Мовчана, або на сторожі людського злоров'я» дослідник творчого життя Юліана Мовчана додає ще один мазок до духово-медичного портрету ювілята:

«За фахом – він практикуючий лікар, по замилюванні він публіцист, критик, мандрівник і письменник.

Життєвий шлях д-ра Мовчана добіг до 85-літньої позначки. Зроблено чимало, прожито велике і славне життя, повністю віддане людям і Україні. Все, що написано його рукою, – „неоціненний джерельний матеріал для майбутніх дослідників нашої доби“, як зазначив один із колег письменника. Це справді так» (стор. 150-151).

І ось замість кінцевих висновків варто підкреслити таке:

«Важко сказати, – як пише Петро Сорока, – в якій сфері д-р Мовчан досягнув найбільших висот – у художній літературі, публіцистиці, громадсько-суспільній діяльності чи в медицині. Очевидно, таке вже

його життєве покликання – бути багатогранним і різнобічним, утверджувати себе одночасно в різних сферах діяльності.

Чи багато людей зуміли б пройти й не схибити на такому шляху? Безперечно тільки одиниці.

Тож не дивно, що до свого 85-річного ювілею він підійшов з такими вагомими здобутками, які не можуть не викликати широкого подиву і непідробного захоплення (підкреслює – С. Р.).

Про духовну красу цієї людини і твори, написані ним, ще, безумовно, вийде друком не одна книга... Ця книга – це тільки перша ластівка в галузі літературознавства, яка має на меті зацікавити ширше коло читачів творчістю Юліана Мовчана і бути поштовхом для глибшого дослідження його творчості іншими вченими та спеціалістами. Передовсім молодими.

Вже сьогодні його твори постійно викликають все більший інтерес з боку вчителів-філологів, студентів гуманітарних і медичних вузів, усіх, хто не байдужий до небуденних художніх творів» (стор. 154-155).

При кінці книги є 4 світлини різного віку Юліана Мовчана, 17 різних похвальних грамот англійською мовою та список міжнародних енциклопедичних довідників, у яких є гасла про Юліана Мовчана.

Цей твір П. Сорока призначив для відзначення 85-ліття життя і творчості та закінчив цитатою одного з критиків творчості Мовчана про його популярність між англomовною елітою:

«Здається, що нема в українській діяспорі діяча на духовій ниві, щоб побіч професійної праці, був таким популярним між англomовними видавництвами енциклопедичних довідників, як д-р Юліан Мовчан. Про нього ми бачимо не трьох-чотирьох-

рядкові, а сторінкові, або півсторінкові бібліографічні гасла в 24 енциклопедіях-довідниках. І в кожному з них побіч професійних і публіцистичних досягнень як українського політичного емігранта гордо дзвенить край походження, не Раша чи ССРСР, а Україна. Д-р Мовчан зі своєю популярністю популяризує і ім'я України, зарізблюючи його в свідомості сотень тисяч західних та азійсько-африканських інтелектуалів».

Монографія П. Сороки – це духовий монумент Юліанові Мовчанові й українській еміграції ХХ століття. Бо творчість Мовчана є часткою духотворчості соток патріотів, творців духово-культурної України на еміграції. А ще мало є в Україні дослідників української діяспори таких як Петро Сорока. Це тому, що в нинішніх гуманістів України ще далі висить за плечима тягар спотворення комуністичною Москвою духовості еліти України. Прикладом для цього маємо владарів у сучасній Україні. Вони на словах прихильно ставляться до емігрантів, а насправді бояться партіотизму еміграції, бояться їх повороту в Україну, не допускають до активної участі в державних і освітніх установах України. Тому, в обличчі такої сумної дійсності в Україні, монографія Петра Сороки, старшого викладача на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського Педагогічного Університету, про Юліана Мовчана треба привітати. Сорока цим нарисом показує, що в Україні є науковці, не обтяжені советським згубним манкуртством. Вони не переносять українську духотворчість еміграції в Україну, зливають її з національним духом України.

25.5.1998 р.

*Куточок парку «Веселі Боковеньки»,
Кіровоградська область.
Вид. УОПЗ, 1998.
Художник Г. Задніпрений.*

Вельмишановна Редакція
«Визвольного Шляху»!

Хочу висловити подяку й захоплення Вашим чудовим журналом, який був завжди, а тепер за нашого державотворення набув ще більшого значення і актуальності.

Віками, покоління за поколінням ми боролися за волю, за самостійну державу. Було тяжко. Однак зараз бачимо, що втримати, захистити, навечно утвердити вже здобуте – теж не легко. Коли треба було, ми виховувалися у боротьбі та для боротьби, а нині настав час навчитися панувати. Те, за чим Т. Шевченко тужив і що цинив нарівні з умінням боротися:

*«Було колись – в Україні
Ревіли гармати,
Було колись – запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували
І славу, і волю...»*

Те, про що ми з твердим наміром і надією співаємо в національному гімні: «Запануєм і ми браття, у своїй сторонці», і рішуче заявляємо: «В ріднім краю панувати

не дамо нікому». І те саме, з чим І. Франко звертався до свого народу:

*«Та прийде час, і ти огнистим видом
Засядеш у народів вольних колі...
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі».*

Пророцтво це збулося, і наш святий обов'язок стати панамі, господарями, хазяїнами, газдами на рідній землі і своєї власної долі на ній.

Це нам необхідно засвоїти і виховувати покоління українців-державників, патріотів, націоналістів, соборників – свідомих, гордих, вольових, незалежних.

На даному етапі наших національно-державницьких змагань це найпріоритетніше завдання, неперевершений вклад у яке вносить саме журнал «Визвольний Шлях».

Отож зичу йому на цій всенародній службі ще дальших успіхів, а невтомним його співробітникам міцного здоров'я та творчої наснаги.

Низький Вам уклін. Зі щирою повагою

Федір Удичко

3.11.1998

Гайльдорф, Німеччина.

Заклик до української громадськості
в Європі

В Українськiм Вiльнiм Унiверситетi в Мюнхенi є чимало цiнних архiвiв поодиноких українських вчених та iнституцiй, якi дiяли на теренах Нiмеччини й Європи пiсля Другої Свiтової Вiйни. Цi архiви вже впорядкованi i вони тепер поступово опрацьовуються. Деякi з них, як наприклад, архiви П. Зайцева, О. Граца, Н. Василенко-Полонської, В. Державина, Д. Олянич, як i iншi здепонованi фонди рiзних органiзацiй будуть фахово опрацьованi i стануть дорогоцiнним джерелом до iсторiї iнтелектуального i громадського життя української еміграції. Нам вiдомо, що в дiяспорi є ще

чимало архiвiв, приватних i iнституцiйних, яких майбутнє непевне. Саме тому Адмiнiстрацiя УВУ звертається до українського загалу в Захiднiй Європi з проханням, пересилати до нашого Унiверситету архiвальнi пам'ятки, листи, документи тощо, де вони можуть бути професiйно опрацьованi й згодом використанi науковцями.

Всю кореспонденцiю в цiй справi слiд спрямовувати до:

Архiвний Фонд УВУ
Pienzenauerstr. 15
81679 München.

УВУ в мiру можливостей радо послужить своїми засобами для перенесення матерiялiв

Спогади про самого себе

Начерки біографії

Добридень, Добродію Дмитрів!

Ви вже вибачте, що часто ті самі гості в ту саму хату.

Влітку цього року мені виповниться 60 літ. Хочеться, аби Ваш журнал чимось зробив мені приємність до цієї дати, як авторові.

Зважуюсь Вам послати свою біографію «Спогади про самого себе», сподіваючись, що протягом мого шестидесятого року Ви знайдете можливість її надрукувати. Чому я зважився на це? А хто знає справжню біографію сучасного українського письменника?! І хто знатиме її опісля?

Ось Ю. Мушкетик у доповіді на Другому з'їзді письменників України зазначає: «...і досі життєписи письменників подані ось так: „З бідняків, учився у дяка, революціонер, захисник народних мас“, і зовсім не сказано, яким був письменник: добрим чи лихим, як

ставився до дітей, сусідів...» А хто знає, як формувався «радянський письменник»?

Я широ, відверто розповідаю про себе, але водночас я розповідаю про свій час. І вважаю, що мої «Спогади» мають сенс.

Так, «Наш голос – з голосу Шевченкового, Франкового, з поклику козацького і молитви Петра Могили. Ми – за вільну, незалежну, творчу, будівничу.» (Ю. Мушкетик), але кожен із нас, письменників, ще і з голосу свого краю, своєї дідазми, із голосу свого часу.

А для українців діаспори мої «Спогади...» можуть бути цікавими ще і тому, що це розповідь про життя типової «радянської» людини.

Ще прохання, хоч і далеке від скромності, чи не міг би хто з Вашого кола написати допис чи рецензію про мої вірші?

У приватніх листах до мене багато написано про мої вірші, книги (дещо докладно до спогадів для поінформованості), але... сам я пишу багато рецензій про книги сучасників, статті-портрети сучасних письменників, а про мої твори їм лінь писати. Та Бог із ним!

Я радий, що мої вірші читають, декламують, вивчають у школах. Отже, надаремно писав їх. І писав я їх не ради гонору, а в ім'я дорогої України.

Не судить за надочувливість!

Щиро Ваш, з повагою

Петро Василенко

14 листопада 1996 р., смт. Печеніги на Харківщині-Слобожанщині.

* * *

I

Був погідний день місяця жовтолистя 1996 року. Вже взялися багрянцем яблуневі сади, стояли, мов ліплені з прозорого воску, тополі, осоки, берези, горіли карміном груші та вишні. Та над усе аж промінився жовтолист. Вітру не було. Ви-

соке синє небо віддзеркалилося в течії ріки. Я сидів на холодному камені над Дінцем у Печенігах, спостерігав чистішу і прозорішу від гірського кришталю воду, яка, мов легко дихаючи, кривила поверхню плеса...

Нагадався Геракліт з його сентенцією, що все тече, все змінюється. Добре, думаю, ріка тече, змінюються її береги на очах покоління, а цей камінь, на якому сиджу, тисячоліття не тече і не змінюється. Отже, не все тече... Не змінюється любов до рідного краю, відчуття батьківської землі, материнської пісні. Либонь, не змінилися і мої вірші, написані 10, 20, 30 літ тому. Життя моє тече, змінююся фізично я, але духово лишаюся тим же, яким був 50, 40, 30, 20, 10 літ тому.

*...душа щира,
Козацького роду,
Не одцуралась того слова.
Що мати стівала,
Як малою сповивала,
З малим розмовляла;
Не одцуравсь того слова,
Що про Україну...*

Під цими словами Т. Г. Шевченка з поеми «Гайдамаки» я можу підписатися кров'ю свого серця.

Я дуже рано відчув себе українцем, дуже рано відчув музику і чарівність українського слова, дуже рано відчув потяг пізнання світу.

Я міг годинами слухати золотий гомін бджіл у вишняку, міг годинами дивитися на сонячне чи на зоряне небо, міг годинами спостерігати за мигтінням ластівок. Світ вабив мене красою, світ ловив мене і спіймав у солодкі тенета поезії.

В літа мого дитинства стояли довгі суворі зими. Вулицями села ходили дівки, виспівуючи собі долю. Мама моя Оксана Трохимівна і сестра Віра Пантеліївна закликали дівчат до нашої тісної хатини – хата переповнювалася піснею. Я дивився на трояндові шoki дівчат, слухав їхні барвисті пісні – і так мені було гарно, що словами того не висловити. Ті пісні збудили в моєму серці пісенні джерельця, які з роками пульсували все сильніше та сильніше, глибшаючи і роздаючись ушир.

Мабуть, оте відчуття пісні, творчості в мені було родовим. Мама розповідали мені, що тато мій, Пантелій Іванович, міг взяти книгу, перевернути її догори ногами і «читати» слухачам довгі та химерні оповідання. Тато на фронті написали лист-поему «Билина», яку я дбайливо зберігаю. Лист написано віршами, в поетичній формі української думи. Тож віршувати мені було написано на роду.

Всі мої предки були селянами. Отим селянським коренем і я прикипів до землі, став її співцем і по можливості охоронцем.

Мені тече шестидесятий рік. Я стою на тім перевалі, з якого вже ледве видно початки життєвого шляху, а до останньої прирви вже відчуються прохолодні дороги.

З цього перевалу виразно видно мені, як лінії на долоні, перейдену життєву ниву. Життя людське складається з сукупності подій і духових переживань.

У Великій Британії, в Лондоні, в журналі «Визвольний шлях» (№ 8, 1996) надруковано мій вірш «Сповідь», який є своєрідною мій духовою біографією.

*Але й на волі я в неволі
Прожив, промаявшись, життя,
Зазнавши кривди і сваволі,
Гоніння, праці без пуття.
Заскільки серце, як згадаєш,
Що із дипломом був рабом,
Номенклатурним дододжаси,
Бо ти – ніхто: ти агроном,
Робоча сила ти, підлеглий,
Підвітний, гноблений, в багні...
Ходи та диш, допоки теплий,
Пий крадькома у бур'яні.
Отак на волі у неволі
Безвинний я щодня каравсь,
Бо не зігнувся, не продавсь,
Не відцуравсь верби й тополі.
За це й спасибі Богу й Долі,
Що хоч людиною зоставсь.*

II

Народився я в селі Мартова Печенізького району Харківської області 29 червня 1937 року в сім'ї колгоспників. До мене вже був у сім'ї Петро, були ще Маруся і Ілля – всі вони померли в голодомор 1933 року. Мав я ще старших сестру і брата – Віру і Михай-

ла. Дід мій Іван мав купу дітей. Мої дядьки від злиднів роз'їхалися білим світом – на Північний Кавказ і в Примор'я. На Далекому Сході живуть мої двоюрідні брати та сестри, племінники, але їх давно вже з українців переписали «в руських».

Дід Іван був шевцем, мав білу бороду до колін, чим скидався на Бога, мав довгий вік. По дідові наш рід по-вуличному прозвано Шилами.

Хата наша стояла вікнами на схід в сад, на південь до споришевого подвір'я – то був рай дитинства. Про двір, про мамине подвір'я, про сирітське дитинство (тато загинув у війну) я описав написав чимало віршів, деякі з них уведені до моїх збірників поезій.

Село моє Мартова розкинулося на берегах річечки Мартова (нині погубленої, ледве животною) і річки Дінця (нині Печенізького водосховища) в дуже мальовничій місцевості. Зі сходу і заходу бори, з півдня діброва. На північну сторону лани, лани, між якими колись в'юнилися річки, а нині пробиваються дрібні потічки до Дінця.

За селом колись було дуже багато озер, синьооких, теплих, ситнягових, з безліччю качок, лелек, чибісів. У заростях очерету та куги водилися і журавлі сірі та лебеді. Між озерами лути тонконогу, конюшини, різноквіття та різнотрав'я. Там пас корівку, теля, старшим – череду. Там для топки заготовляв розгозу, кугу, очерет. Там влітку милувався барвистою, запашною, голосистою Божою красою.

З полів віяли чебрецеві та полинові вітри, вітерці, леготи. А бори та діброва дихали грибами, горіхами, осінню, в передзим'я – медовими грушками-дичками, лимонними яблуками-кисличками, влітку – полуницями, суніями, а весною – рястом, медункою, конваліями... А від солов'їв і їхніх пісень підіймалося нічне небо і розсувалися обрії.

Найбільші враження у віці дошкільності. На гарбі, запряженій рогатими коровами, на купі домашнього збіжжя я лежу разом із двоюрідними братами і сестрою. Вперше бачу зоряне небо. Поволі ідуть корівки, поволі течуть зірки Чумацьким шляхом, про який я вперше довідався. Їдемо ми в евакуацію... Десь під осінь ми з сестрою добраємося у своє село, ховаючись бур'янами від окупантів. Цікаво і страшно. Відстань в десяток із гаком кілометрів малими ногами не відчувається. Запам'ятався ще один день, коли село бомбили німці. Тонкий безперервний виск авіабомби. Глухі вибухи. В нашій городі стоїть зенітна батарея. Через дорогу в хрещеної матері в городі – арти-

лерійська батарея. Німці полюють на ці батареї. Ми ховаємося в погребі, однак страшно.

Повоєнне поліття. Сестра з сусідкою коровами орють ниву. Коли перепочинок, я пасу, годую з долоні нашу годувальницю Нічку.

Голод 1947 року. Їли кугу, рогіз, горобинеш, козельші, молочай – всі їстівні рослини краю. розкопували гнізда диких бджіл – постійно з товаришами ходив пухлий від їхніх укусів. Їсти хотілося, то що ті укуси. Є в мене вірш про солов'я, в якого я вкрав яєчко і випив.

У школу пішов охоче, але навчався «по охоті», то не раз був чублений. Спочатку тягло не стільки до наук, як до читання книг. «Буквар» став читати запоем. Жив у химерному, навдивовиж цікавому світі. Однак в перехідних клясах – четвертій, сьомій, десятій – вчився добре. Характер мав замкнутий, любив самотність і усамітнення. Один бродив ярами, байраками, вигоном, луками, в лісі. Обрій шодня кликав до себе. А ще веселка. До веселки йду все життя...

Як і всі сільські діти, я рано був прилучений до сільських робіт. Влітку пасли корів. вставали разом із сонцем і з ним поверталися на нічліг. Взяв рубали дрова. Це підлітками. Вже після семирічки пішов у колгосп «заробляти хліб». Одне літо возив куховарку до жниварів, другого літа – доярку у літній табір. По дев'ятій класі косив траву, силосував, стогував сіно, возив снопи у скирту, скиртував солому... Заробляв приблизно мішок пшениці. Та головний мій заробіток полягав у тому, що я привчився ходити біля землі, працювати на ній, цінувати працю односельців. А ще вбивав у себе красу світанків і пізніх вечорів, пахощі чебрецю і колосся... Мій поетичний світ формувався в дитинстві і в ранній юності. Земне тяжіння я відчув реально.

Красу поетичного слова відчув ще в першій класі, коли прочитав вірші Леоніда Глібова. Відтоді я почав робити саморобні книжечки-записники і заносив до них найулюбленіші вірші. Віршувати почав у восьмій класі, в 15 літ. Був епігоном П. Тичини. М. Рильського, А. Малишка. «Свої» вірші появлялися, коли писав про природу, кохання. Десятиклясником я скуштував

найсолідших медів творчості. Писав десятки віршів, написав повість «Світлі шляхи» в душі писань того часу, перейняті неземним патосом, самопожертвою. Я постійно був у якійсь гарячці, я не встигав записувати вірші, які хлинули на мене. А ще ж треба було вчитися, бо наказ-порада була одна: «Вчися, Петре, а то будеш, як ми, волам хвості крутіти!»

Радили вчитися і з видавництва «Молодь», куди я посилав свої зошити з віршами, але не радили копіювати названих вище поетів.

Склав я свої писання на горішке та засів за книги, поставивши за мету за місяць знову пройти курс десятирічки, але вступити до вузу.

І ось екзамені позаду. Мене виряджають до Харкова. В дорогу дали десяток пирогів, з десяток коржиків, грамів двісті сала, кілька варених яєць. Та ще 25 карбованців грішми. Це як на сьогоднішні гроші – дві з половиною гривні. Але смутку не було. Була радість: в сільраді дали довідку, щоб я міг поїхати складати іспити. Якби не здав – повертайся, Петре, в село, в колгосп, як кріпак, раб. Тяжкі були часи.

*Напливає теплий спогад.
Літо.
Червень.
Рясноцвіт.
На душі ясна тривога,
Бо тобі –
Сімнадцять літ...*

Хотів на факультет університету, але там був конкурс 14 претендентів на одне студентське місце. І пішов я в сільськогосподарський інститут, а може, доля туди повела. Там на економічний факультет був конкурс 4,6 чоловіка. І я обійшов ті 3,6 чоловіка, що стояли мені на шляху до вищої освіти.

А екзамені були тяжкі, особливо життєві. Було, за цілісний день обходився одною французькою булочкою і порцією морозива. Збирав біля інституту крадькома груші, бо сором пік, але збирав...

Через два тижні повернувся я з екзаменів худіший і блідший від самої кирпаті. Мама в плач: «Хай він сказиться, той інститут!»

Так я став студентом Харківського сільськогосподарського інституту імені В. В. Докучаєва, який тоді містився на вулиці Артема, 44.

Золоті літа студентства! Скільки знайомств, розмов, мрій, надій, розчарувань і знов надій. Скільки стезжок побачених!

Було, по 2-3 дні голодував перед отриманням стипендії, однак було радісно! На першому курсі стипендія була в розмірі 260 крб., на теперішні гроші це приблизно 26 гривень. З дому хіба що вузлик пшона та півлітрова пляшка олії. Тоді в селі жили дуже бідно. А зі стипендії треба було харчуватися, треба було купити мила, пасти, бритвочок, білизни, а коли й сорочку, бо з дому яка поміч!

1955 року вступив до інституту, а вже 1956 року добровільно поїхав на цілину в Казакстан збирати врожай – перший цілинний врожай. Їхав, бо потрібні були кошти для навчання. Там працювали до знемоги, по 12 годин, виконували в середньому по 8-10 денних норм.

1957 року в інституті утворилася літературна студія і я був її першим старостою. У жовтні 1957 року в інститутській газеті «Знання» був опублікований мій перший вірш (російською мовою) «Супутник». Того ж дня його передало слухачам обласне радіо. Студентський гуртожиток того вечора вирував: є свій поет!

Так з'явилось на світ Божий літературне ім'я Петро Василенко.

В студентські роки я писав багато, багато моїх віршів друкувала інститутська багатотиражка. В нашій літературному гуртку було чимало обдарованих юнаків і дівчат, писали вони гарні вірші, але... ніхто, окрім мене, не став професійним письменником. Важко було пробитися з публікаціями на сторінки газет і журналів, у видавничі плани. Ще важче було писати, бо творчість регламентувалася, і не душею, не талантом, а ідеологією. Окрім дару, треба було мати ще мужність, витримку, силу волі, щоб змиритися з постійними відмовами в редакціях журналів, у видавництвах. Таланти гинули...

В 50 роки в Харкові було багато обдарованої літературної молоді, але політична система не дала їм змоги себе реалізувати в літературній творчості. Багатьом заборонила друкуватися, дехто, як Адольф Романенко, потрапив до в'язниці за сміливе слово.

Я вже зазначав, що через бідність змушений був їздити в Казакстан на заробітки. Не рідше двох разів на рік студентом доводилося бувати на так званих «сільськогосподарських роботах». Ми, діти війни, діти вдів, діти пригноблених колгоспників «вкालували», як тоді говорили, так, що пігтіли не лише лоби, а й п'яти. Заради того, щоб заробити на «вихідний» костюм, на сорочку, на краватку, на черевики, на зимову вляганку – на що в кого була найбільша потреба. Тому завершення навчання ми сприйняли з полегшенням, з надією на заможне життя.

Ясного вересневого дня 1960 року за призначенням я приїхав у радгосп «Привілля» Троїцького району Луганської області. Маючи фах ученого агронома-економіста, я обійняв там посаду плянownika. Мені поклали тоді 110 крб. у місяць. Для нужденного студента то були великі гроші. Перед тим я в серпні одружився, тому гадав, що матиму чим підтримувати дружину, студентку Харківського педагогічного інституту ім. Г. С. Сковороди.

В ті роки посади в радгоспах міцно обсіли надовго так звані «практики» – люди без освіти, зате з енергійним поривом. З дипломованих спеціалістів вони глузували («був би ослом, якби не диплом»), насиджених місць знаючим і уміючим спеціалістам не уступали, більше того – виживали останніх із села. Ламалися людські долі, люди з дипломами сільських спеціалістів ішли робітниками на завод, в торгівлю, а то і в пастухи. «Практик» мав найсуттєвішу владу – господарську комору. Та радгоспна чи колгоспна комора тримала його на посаді, висувала його на ще вищу посаду, забезпечувала йому ордени, медалі тощо. За два роки з кількох десятків моїх друзів-випускників, що приїхали в Луганську область, в селі залишилися працювати кілька чоловік. З сотні випускників 1960 року, моїх однокурсників, в селі працювати залишилося 10-15 чоловік. Це одна із причин, чому ні М. С. Хрущову, ні його наступникам не вдалося «підняти» сільське господарство. Ним увесь час «керували» невігласи з червоними партквитками.

У «Привіллі» я жив і працював у 1960-1967 роки. Тут я, як і пізніше на волі був у

неволі. Без відома райкому КПУ не міг поміняти місце роботи. Більше того...

Викликає мене (хай йому, як живий, гикнеться) парторг Іван Петрович Золотарьов і каже:

– Час вступати в партію.

Я розгубився, відповів, що ще не гідний того.

У відповідь почув:

– Вот что, товарищ Василенко. Или вы будете коммунистом и ...экономистом, или мы найдем на ваше место человека!

Ми щойно з дружиною отримали однокімнатну квартиру, дружина мала роботу, була вагітна. Відмовитися від пропозиції – йти в невідомий світ. На новому місці роботи, якщо знайдеш, поцікавляться в Золотарьова І. П., чому розрахувався з попереднього і... відмовлять у прийомі на роботу. В цій справі КПУ була на висоті.

Праця в сільському господарстві важка, навіть для спеціалістів. Підніматися слід о 4-5 годині і працювати дотемна, без вихідних і без відпусток. Треба, якщо хочеш працювати, безвідмовно користися директорові, голові сільради, партторгові, всім районним і обласним начальникам...

Про трагічну, важку долю повоєнного українського села і його мешканців я в 1985-1990 роках написав роман «Калина і гордовина» у ньому трудова біографія мого покоління з усіма злигоднями.

Все ж, не дивлячись на перенавантаженість службовою роботою, я ще жив творчим горінням. З 1960 по 1990 рік включно я спав на добу 5-6 годин. Решта – праця...

У 1961 році всесоюзна газета «Сельская жизнь» надрукувала мого вірша російською мовою («Луч» («Промінь»). Відтоді я почав доволі систематично друкуватися в газетах і журналах і мати кліпіт від своєї творчості.

В шестидесяті роки я писав у різних жанрах, віршами і прозою.

У квітні 1962 року журнал «Прапор» надрукував мого вірша. Поряд були твори В. Коротича, Б. Олійника, Р. Третякова. Так я вийшов на всеукраїнську літературну орбіту. В. Коротич, Р. Третяков, Б. Олійник невдовзі стали дуже знайомими поетами. А я у сільській глибинці робив хліб, лише уривками займаючись літературною працею. Того ж 1962 року в грудневому номері

«Прапору» були надруковані дві мої новелі. Тоді ж із першими творами в цьому журналі виступили В. Дрозд, В. Шевчук, Д. Герасимчук, Е. Гуцало. Буття визначає не лише свідомість, а й творчі успіхи. Я мусів заробляти хліб важкою сільською працею, утримувати сім'ю.

Того ж 1962 року в видавництві «Радянський письменник» доволі прихильно поставилися до мого рукопису віршів, пропонували доповнити його новими поезіями і знов подати видавництву. Але вже почали засмуктувати роботу, побут, і хоч крилами махав, але злетіти вже не міг.

І все ж в шестидесяті роки мої твори (вірші, байки, новелі, гуморески) з'являлися на сторінках «Вітчизни», «Дніпра», «України», «Перця», «Прапора», в газетах «Колгоспне село», «Молодь України», «Друг читача», «Літературна Україна», в різних обласних і районних газетах. То там, то там з'явиться публікація, однак більше було відмов. Прикро було, коли з видавництва черкнути рядок «Рукопис не схвалено до друку». А чого не схвалено?

Оці відмови, може, якраз і сприяли творчому зростанню, оволодінню літературною правдивістю. Але нестерпно давив «застій». На таких, як мої, плечах лежав увесь його тягар, непривабливий, хамський у селі, де голова колгоспу чи директор радгоспу був і законодавцем, і виконавцем своїх законів, і царем, і милостивцем, і катом...

Можновладці заборонили мені писати, друкуватися – щоб до останку віддавався лише советсько-кріпосній залежності. Мрії і надії жорстоко перекреслювала «соціалістична» реальність. Не давали вийти з народу, топтали в багнюку, у гній.

Обласна газета «Прапор перемоги» надрукувала мою байку «Слон і муха». Згадуваний вже І. П. Золотарьов доніс директорів, що мій твір спрямований проти нього. Що було! І «розтопчемо!», «з г... змішаєм», «видама вочий білет!»...

Та я, на своє щастя, мав гідність, честь, гордість – не покоровився темній владі.

В грудні 1962 року в «Прапорі» були надруковані новелі «В кінці греблі...», «Хто там живе?». До 1967 року я в різних виданнях надрукував до двох десятків оповідань, написав повість «Куш калини» (в рукописі досі, як і недруковані оповідання).

Мене запрошували для роботи в обласну газету, в Сватівську міжрайонну. Але не вистачало мужности зірватися з місця, бо ніде не обіцяли житла.

Хотів поступити на навчання у ВПШ. на відділення журналістики, щоб вирватися на волю, як я тоді вважав, в газету. Але... районна газета «Путь к коммунизму» надрукувала мою прозову гумореску. Той же Золотарьов І. П. віднайшов, що вона спрямована проти головного інженера радгоспу та його дружини, бо збіглися випадково імена та по-батькові їх і героїв гуморески. Знову скандал. Хіба можна такого Василенка рекомендувати на навчання у ВПШ?

Зважаючи на мої вірші, дописи, статті, хтось у Троїцькому райкомі КПУ намислив зробити з мене секретаря райкому по ідеології. Але не дрімав Золотарьов І. П. Життя поета важке не лишень через матеріальні нестатки. Поетів часто-густо не розуміють рідні, родичі, дружини, товариші, приятелі. Ну, який-такий поет у світі «міг жити?» Матеріальні і духовні запити важко узгодити. Не вдалося цього і мені. І жаль од цього на все життя... Боляче, коли розіб'єш лоба. В тисячу разів болючіше, якщо розіб'єш сам або тобі розіб'ють серце.

В 1967-1972 роках я жив і працював на своїй батьківщині в с. Мартова Печенізького (тоді Чугувського) району. З «Привілля» мене відпустили через сімейні нелади. Інакше – сиди і не рипайся, про що піде далі мова.

Як фахівець, я був непоганим працівником. Мене за це поважали, цінували і просто селяни, і начальство сільське. Не було до мене претенсій і від вищого начальства. Роби, як віл, годи, як лякей, то й житимеш з волі начальства заможню. А не будеш лякеєм, то хоч розірвися на роботі, а милости не буде. І грамоти паперової не дадуть. А не дай Бог хоч на грань оступитися, то відразу затопчуть. А ще як незалежний, гордий, то і каменем привалять.

Якось я був у відраджженні, не поспішив додому, бо був розлучений, а з колегами економістами (я був головним економістом радгоспу «Мартівський») випили пляшку оковитої, щоб ніхто нашої біди не бачив. Як на біду в Мартову приїхав член Політбюро КПУ, перший секретар Харківського обкому т. Вашенко Г. І. Цей діяч намірився за рік піднести врожайність овочів у рад-

госпі з 200 ц/га до 500 ц/га і часто бував у радгоспі. Він покликав мене у контору, а я з відомих причин не зважився з'явитися перед ним, бо він почув би запах спиртного. В той час пити можна було лише начальникам, а простих будівників комунізму за це карали немилосердно, надто спеціалістів. А коли сільській людині можна було відвести душу, якщо вона не мала вихідних і відпусток? Я за тридцять літ трудового стажу лише тричі мав відпустку, коли треба було лікуватися.

Отже, щоб іншим була наука, мене за нез'яву до товариша Ващенка Г. І. по його усній вказівці було негайно звільнено з посади. А позаяк мене цінували, як спеціаліста, в тресті радгоспів, то запропонували нижчу посаду. Я попросив у них, щоб надали мені відпустку, а опісля призначили рядовим агрономом чи бригадиром. На тому й поклали. Але не так думав тов. Ващенко Г. І. Через кілька днів він поцікавився в директора радгоспу, що я роблю. Той відповів, що я у відпустці. Гроза гриміла над директором довго. Член Політбюро ЦК КПУ дав розпорядження, щоб мене, дипломованого спеціаліста, вислали на рядові роботи в поле – збирати овочі...

Звісно, що я не пішов їх збирати.

Коли я знайшов собі місце роботи аж у Київській області, то «товариш» Ващенко

Г. І. сказав, що знайде мене і під землею, а працювати не дасть. з партії витурить і відбере диплом.

Чотири місяці мене не знімали з партійного обліку, не давали змоги працювати – виконуй волю Ващенка. Змусили комуністів покарати мене – оголосили догану за занесенням в особову справу. З таким «надбанням» потикатися не можна нікуди.

Тож мене таки вислали на рядові роботи – обліковцем у тракторну бригаду, хоч господарству потрібні були агрономи. На бюро Чугуївського району КПУ, на якому остаточно узаконювали догану товариші, секретар райкому по ідеології т. Маньковський О. Д. такий присуд оголосив: «Кто такой Василенко? Он что, на Красной площади родился? Вилы в зубы ему и пусть ворочает навоз на ферме!!»

На моє щастя, вил у зуби мені не встигли дати, бо через півроку т. Ващенка забрали на роботу в Київ, а мартівські товариші зняли хутко з мене догану. Але райком компартії був би не райкомом, якби ще не познушався наді мною. Рішенням бюро мене було спрямовано на роботу і для перевиховання в колгосп «40 років Жовтня» Чугуївського району.

Продовження буде

НАЙСЕРДЕЧНІШІ ВІТАННЯ З НАГОДИ ШЕСТИДЕСЯТИЛІТТЯ

Розпочинаючи друкувати «Спогади про самого себе» довголітнього співробітника нашого журналу, Редакційна Колегія «Визвольного Шляху», Дирекція, Адміністрація і Друкарня УІС в Лондоні і в Києві засилають п. Петрові Василенкові в Харкові найщиріші вітання і побажання дальших гарних успіхів у праці на українській літературній ниві та многих і благих літ!

Травень, 1999

Ілля Дмитрів

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК

На стор. 175-176 лютогового числа «В. Ш.» за 1999 рік під назвою «Література» помилково написано «Onatsky E. – „Il Cuneo Merde“», тобто про Зелений Клин. Має бути: «...Onatsky E. – „Il Cuneo Verde“».

У статті про Блаж. Патріярха Йосифа, перераховуючи мучеників-кардиналів написано «Беранса», кардинала чеського, а має бути «**Берана**».

У «Визвольному Шляху» за січень 1999 року, на сторінці 37, 6 лінійка з низу, написано «мають дійову основу», а має бути «**дійсню основу**».

На сторінці 39, 15 лінійка знизу, надруковано «в Росії усіх часів школи не було законодавства», а має бути: «в Росії усіх часів **ніколи** не було законодавство...».

Редакція вибачається за ці та інші помилки перед читачами й авторами дотичних статей.

З жалем і смутком ділимося сумною вісткою з українським громадянством і активом ОУН в Україні і в діаспорі, що в середу 21 квітня 1999 року, після важкої недуги відійшов у вічність –

бл. пам. ОСИП МУЗИЧКА-«РОМАН».

Народився бл. пам. Осип Музичка в місті Грубешів на Холмщині. В молодому віці, закінчивши торговельну школу, працював в українській кооперативі.

У повоєнних роках опинився у таборах біженців – ДіПі в Німеччині. Був комендантом табору Ді-Пі у Нортгаймі. Наприкінці сорокових років переїхав до Великої Британії і після праці в копальнях вугілля у Лянкашір переселився до Лондону, де в 1955 році почав працювати у друкарні Української Видавничої Спільки, і де протягом 44 років віддавав усі свої знання, сили і досвід справі видавання і поширення українського друкованого слова. За всі ці роки через Його руки, як фахового лінотипіста, пройшли журнал «Визвольний Шлях», тижневик «Українська Думка», інші періодичні видання УВС-УІС, а також сотні книжок, брошур, листівок...

Бл. пам. Друг Осип Музичка був членом ОУН з юнацьких років. Покійний сповняв обов'язки члена Обл. Проводу ОУН 30 років, а з цього біля 25 років обов'язки Обласного Провідника. Покійний був довголітнім членом Дирекції УВС і УІС, а від осені 1988 року членом ТП ОУН і секретарем УІС.

Не цурався бл. пам. Друг Осип і громадської праці. Він був активним членом СУБ, членом і виховником СУМ, прикладним парафіянином і довголітнім членом Парохіяльного і

Спархіяльного Управління УАПЦ у Великій Британії, щедрим жертводавцем на політичні, церковні та громадські цілі.

Покійний Друг Осип, попри всі негаразди і труднощі, з якими кожен зустрічається у житті, був завжди веселої вдачі, приємним і цікавим співрозмовником. щирим і привітливим.

З відходом у вічність бл. пам. Осип Музичка залишив горем опечалених дружину Наталку, сина Володимира, дочок Олю і Лесю з чоловіками та внуками, рідних і близьких по друг і друзів у Великій Британії та в Україні.

Чин похорону довершив 27 квітня 1999 р. о. протопресвітер Михайло Галиця у Свято-Преображенському кафедральному храмі УАПЦ і на кладовищі, попрощав Покійного і висловив глибоке співчуття Його родині. Попрощати бл. пам. Осипа Музичку численно прибуле громадянство з багатьох міст Великої Британії.

*«...Мої діти – дочки і сини –
Усі вкупі зібрались, вони,
Як почнуть до обідів сидати,
Будуть хліб, що придбав я, ламати
І згадають мене у труні.*

*І за те, що працюючи зміг
Згодувати і викохати їх,
То про мене в їх згадка не згине
Після мене ще довгі години
Моє діло не вмере серед їх.*

*Так, я вбогий родивсь, та в ті дні
Як вмирати доведеться мені.
То не сором ці стомлені руки
І це серце зотлієє з муки
Положити в дубовій труні!..»*

Похоронено бл. пам. Осипа Музичку на кладовищі Ганнерсбері в Лондоні. Над відкритою могилою прощальне слово від Родини Покійного виголосив інж. Василь Олесків, а від ТП ОУН і Редакційної Колегії журналу «Визвольний Шлях» – ред. Ілля Дмитрів.

Заупокійна тризна відбулася в залі лондонського Відділу СУБ, яку приготували панічлени місцевого Гуртка ОУЖ. Після Господньої молитви, що її провів о. протопресвітер Михайло Галиця, ведучий тризною п. Степан Олесків зачитав співчуття родині Покійного, які наспіли, зокрема, від Посольства України у Великій Британії, з Києва, Харкова, від громадських організацій та окремих людей з Великої Британії. Присутні на тризні представники місцевих громадських організацій, друзі та приятелі бл. пам. Осипа також висловили свої співчуття родині Покійного. Ведучий тризною п. Степан Олесків попросив присутніх скласти пожертви на нев'янучий вінок Покійному. Зібрано £376.00, які родина Покійного розподілила за таким призначенням: £200.00 – на Фонд ОУН, по £20.00 – на прес-фонди «Визвольного Шляху», «Шляху Перемоги», «Відомостей УАПЦ» та «Української Думки», а решту – £96.00 – на Royal Marsden Hospital – Leukemia Research Fund.

Проспіванням «Христос Воскрес» закінчено тризну.

Вічна пам'ять Покійному!

**ТП ОУН у В. Б.,
Редакційна Колегія «Визвольного Шляху»**

* Уривок з поеми Бориса Грінченка «Хлібороб».

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
13-15 Russell Street,
Essendon, Victoria, 3040.*

КАНАДА:

*The League of Ukrainians in Canada
83 Christie Street,
Toronto, Ont., M6G 3B1
Tel. (416) 516-2443
Fax. (416) 516-4033*

АРГЕНТИНА:

*Mr. Naum Pauk
Calle Soler 5039
1425 Buenos Aires,
Rep. Argentina*

НІМЕЧЧИНА:

*Ukrainisches Institut für
Bildungspolitik e.V.,
Zeppelinstr. 67/0,
D-81669, München.*

БЕ.ІЇГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd. Charlemagne
1040 BRUXELLES.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain,
75261 PARIS Cedex 06.*

УКРАЇНА:

*Представництво УІС в Києві,
Київ - 34,
вул. Ярославів Вал, 9, пом. 5.
Тел/факс: (044) 229-41-22.*

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» – ЦЕ НАЙКРАЩІЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ, НАУКОВИЙ І ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ. СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І РОЗБУДОВІ ТА ОБОРОНІ ЙОГО ДЕРЖАВНОГО ЖИТТЯ!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ. ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.